

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Andreja Cigale

JEZIKOVNO IZRAŽANJE NA TEHNIŠKI FAKULTETI

Diplomsko delo

Mentor: doc. dr. Hotimir Tivadar

Ljubljana, april 2013

Zahvala

Zahvaljujem se mentorju, doc. dr. Hotimirju Tivadarju, za učinkovite napotke pri pisanju diplomske naloge, spodbudne besede in iskrene pogovore, ki so mi razbistrili pogled na marsikatero jezikovno vprašanje. Hvala tudi prof. dr. Marku Stabeju za jasna navodila in pomoč pri izdelavi vprašalnika, ki je bil ključen za pridobitev podatkov. Lepa hvala vsem sodelujočim v raziskavi, cenim vaš pozitiven odziv, predvsem pa hvala za priložnost.

Iz srca se zahvaljujem svoji družini, ki me je podpirala od malih nog pa vse do študijskih dni in mi še danes trdno stoji ob strani. Hvala za potrpežljivost, spodbudo in zaupanje.

"Rajši srce brez besed kot pa besede brez srca." Kongoški pregovor

Povzetek

V diplomskem delu so opredeljeni pojmi govorjeni jezik, govorjenje, govor. Nato so kronološko predstavljeni začetki govorjenega jezika na Slovenskem. Slovenščina je bila v zgodovini večkrat potisnjena v ozadje oziroma v javnih položajih ni bila dovoljena, kar je negativno vplivalo na govorce. Slovenski jezikoslovci so se močno zavzemali ter z zgodovinskimi dejstvi dokazovali, da je slovenski jezik dovolj razvit za uporabo na vseh ravneh življenja. V skupnem programu Zedinjena Slovenija sta bili oblikovani glavni zahtevi po enakopravnosti narodov in jezikov, kajti le tako bi slovenski jezik lahko postal uradni jezik. Slovenščina je po dolgih prizadevanjih le doživela svoj preboj – uveljavitev v javnosti. S tem pa se je pojavilo vprašanje o določitvi ustrezne enotne izreke, najlažja pot bi bila upoštevanje načela »Govori, kakor pišeš!«, kar se je pri meščanih dobrih petdeset let celo obdržalo, saj so elkali, a je bil kasneje tak izgovor označen kot nenaraven in prepovedan. Stanislav Škrabec je eden prvih jezikoslovcev, ki se je začel dejavno ukvarjati predvsem z govorjenim jezikom, ki je šele pridobival na veljavi. Na Kranjskem je sicer slovenščina bila deželni jezik, nemščina pa drugi deželni jezik, vendar enakopravnost slovenščine v šolah, na uradih in sodiščih ni bila v obdobju Avstro-Ogrske nikoli dosežena.

V 20. stoletju se je izoblikoval prenovljen pogled na jezik – strukturalistične raziskave so več pozornosti namenile ne le pisanemu ampak tudi govorjenemu jeziku. Z razvojem tehnike se je govorjeni jezik začel širiti prek radijskih sprejemnikov, tako spontani kot vnaprej pripravljene govori so postali predmet raziskav. Z ustanovitvijo univerze na Slovenskem se je javni govorjeni jezik začel uporabljati tudi v znanstveni sferi in tako pridobival na pomenu.

Danes pa se pogosto zdi, da slovenščina v znanosti postaja obrobni jezik, dominantno vlogo pa prevzema globalizirani angleški jezik. To velja predvsem za tehniško področje, za katero je značilen hiter razvoj in težnja po doseganju konkurenčnosti na trgu. Vendar pa Zakon o Visokem šolstvu jasno določa, da je na Slovenskem učni jezik slovenski. Javni govorniki bi se morali zavedati, da z jezikom kažejo na to, kako spoznavajo in razumejo svet.

V praktičnem delu diplomske naloge so najprej prikazani dejavniki, ki vplivajo na izbiro jezika v raziskovalni in pedagoški dejavnosti na Fakulteti za strojništvo, tu je obravnavan pisni in govorni jezik. V drugem delu pa je narejena analiza govora visokošolskih učiteljev na Fakulteti za strojništvo s stališča Toporišičeve slovnice in njegovega pojmovanja zbornega in knjižnopogovornega jezika, kot primerjava pa še govor osnovnošolskih učiteljic.

Ključne besede: govorni jezik, slovenščina v javnosti, govor in mediji, jezik znanosti, zborni jezik, knjižnopogovorni jezik

Abstract

This graduate paper is defining words like spoken language, speaking, speech. Furthermore here are the beginnings of the spoken language in Slovenia, presented in chronological order.

Slovenian language was often pushed into the background, in fact it was not allowed in public functions, which adversely affected speakers. Slovenian linguists have fought hard and proved with historical facts, that the Slovenian language is sufficiently developed for use at all levels. After a lot of effort, it experienced its breakthrough - validation into the public sphere. Then it was a questions about tru spoken language. The easy way will bee like "Speak as you writte!" This principle was in use for fifteen years and it was appointed "elkanje". But later was "elkanje" marked as unnatural and it was prohibited. Stanislav Škrabec was one of the first linguists, who was researching spoken language.

In the 20th century, there developed a renewed look on the language - structural researches gave more attention not only to written, but also to spoken language. With development of technology, the spoken language began to spread out through the radio, spontaneous as well as prepared speeches had become a subject of research. With the establishment of the University in Slovenia, public spoken language began to be used in the scientific community and started gaining on the meaning.

Today, however, it often appears that in science, the Slovenian language does not have its place. The dominant language is English. This is especially true for the technical areas, which is characterized by a fast development and a tendency to be competitive in the market.

The practical part of the paper starts with presenting the factors that influence the choice of the use of the language in research and teaching work at the Faculty of Engineering, where Slovenian is considered as a written and spoken language.

Second part of the paper it is about the speech analysis of the professors in the Faculty of Mechanical Engineering, from the prospect of the Toporišič grammar and its conception of Standard Slovene (zborni) and Colloquial Slovene (knjižnopogovorni) language. As the comparison it also added the speaking of the elementary teachers.

Main words: Spoken language, Slovenian in public, Speeches and media, the language of science, Standard Slovene, Colloquial Slovene

KAZALO

1 UVOD.....	10
1.1 Struktura diplomskega dela.....	12
2 GOVORJENI JEZIK, GOVORJENJE, GOVOR.....	13
3 ZAČETKI GOVORJENEGA JEZIKA.....	14
3.1 Zgodovinski pregled.....	14
3.1.1 Začetki kodifikacije.....	15
3.1.2 Obdobje pospešenega izdajanja slovnice.....	15
3.1.3 Pojavitev govorne slovenščine v širši javnosti.....	17
3.1.4 Govorjeni jezik postane glavni predmet raziskav.....	19
3.1.5 Prenovljen pogled na jezik.....	21
3.1.6 Povojna kodifikacija.....	22
3.1.7 Kodifikacija s konca 20. stoletja.....	24
3.1.8 Načrti za 21. stoletje.....	25
3.2 Slovenščina v javnosti.....	27
3.2.1 Začetki uveljavitve slovenščine v javno življenje.....	27
3.2.2 Izgovor po črki.....	28
3.2.3 Vpliv politične preureditve na rabo jezika.....	29
3.2.4 Prenovljena vloga slovenščine.....	32
4 RAZMERJE MED NORMO PISNEGA KNJIŽNEGA JEZIKA DO GOVORJENEGA KNJIŽNEGA JEZIKA	34
5. GOVORJENI JEZIK.....	37
5.1 Spontani govor.....	38
5.1.1 Skladnja spontano govornega jezika.....	39

5.2 Nespontani govor.....	40
5.3 Referenčni govorni korpus slovenščine.....	41
5.4 Govor in mediji.....	42
5.4.1 Razvoj govornjenih medijev na slovenske.....	43
5.4.2 Vloga govornjenih medijev pri oblikovanju knjižne norme.....	44
5.5 Lektoriranje govornjenih besedil.....	44
6 JEZIK ZNANOSTI.....	46
6.1 Začetki javno govornjene slovenščine v znanosti s področja tehnike.....	47
6.2 Uporaba slovenskega jezika v znanosti in na strokovnem področju.....	50
7 PRAKTIČNI DEL.....	54
7.1 Uvodna pojasnila.....	54
7.2 PRVI DEL – Uporaba slovenskega jezika v znanosti in na strokovnem področju strojništva.....	56
7.2.1 Analiza po vprašanjih.....	57
7.2.2 Sklep.....	62
7.3 DRUGI DEL – Analiza govornjenega jezika s stališča Toporišičevega pojmovanja zbornega in knjižnopogovornega jezika.....	64
7.3.1 Toporišičevo pojmovanje neknjižnih zvrsti.....	65
7.3.2 Gradivo za analizo.....	68
7.3.3 Glasovna analiza.....	71
7.3.3.1 Širše sprejete značilnosti knjižnopogovornega jezika.....	72
7.3.3.2 Nekatere značilnosti neknjižnega pogovornega jezika, ki pogosto vdirajo v knjižnopogovornega.....	75
7.3.3.3 Razprava o glasovni analizi.....	77
7.3.4 Naglasna analiza.....	80

7.3.5 Oblikoslovna analiza.....	81
7.3.5.1 Druge oblikoslovne značilnosti.....	81
7.3.6 Skladenjska analiza.....	82
7.3.7 Besedoslovna analiza.....	87
7.3.8 Sklep.....	88
8 ZAKLJUČEK.....	91
9 VIRI IN LITERATURA.....	96
10. PRILOGA.....	101

1 UVOD

Pretek misli in idej v človeku zahtevata natančno sporočanje, pa tudi sprejemanje. Jezik je živa tvorba, ki se mora prilagajati in včasih celo boriti za svoj obstoj, po mnenju nekaterih raziskovalcev je jezik ogledalo družbenega dogajanja in vsesplošne miselnosti ljudi, ti ga uporabljajo kot osnovno komunikacijsko sredstvo (Vidovič Muha 2003). Jezik je najpomembnejša razpoznavna dejavnost človeka, gre za izrazito razločevalno lastnost od ostalih bitij, z jezikom se identificiramo, govor človeka je intimna lastnost posameznika (Vidovič Muha 2003).

V življenju se nič ne zgodi samo od sebe, za vse obstajajo neke težnje, ki so podkrepljene z vzgibi človeške skupnosti, ki teži k istemu cilju. Zgodovina priča, da sta vroča zavzetost večine slovenskih jezikoslovcev ter »borba« privržencev za uveljavitev lastnega jezika v javno življenje postala eden najpomembnejših mejnikov, ki so zaznamovali zgodovino Slovencev kot naroda in kasneje kot državotvornega naroda, katerega razločevalna lastnost od sorodnih slovanskih narodov je prav jezik – slovenski jezik. Primož Vitez meni, da zgodovina jezikoslovja obsega zgodovino pisanja in branja, torej vizualno analizo jezika. Morda prav iz tega izhajajo očitki, da jezikoslovje kot znanost nima kaj dosti opraviti z resničnostjo, kar lahko povežemo s tradicionalnim jezikoslovjem ter njegovim prizadevanjem za opis jezika kot konvencionalnega sistema oziroma opisa, kakšen bi jezik moral biti. Šele v 20. Stoletju so se pojavijo nove težnje - strukturalno jezikoslovje, ki je v središče postavilo kolektivno in socialno vlogo jezika. To je tudi čas, ko se več raziskav namenjenih tudi govorjenemu jeziku, ki je bil do tedaj za raziskovalce povsem nezanimiv. Saussurjeva teorija o jeziku izhaja iz koncepta dihotomije »jezik/govor« (fr. langue/parole) in obsega jezikovno rabo v vseh njenih razsežnostih: pomeni značilnosti govornega individua, realno udeležbo govornika v času in prostoru komunikacije, njegovo temeljno identifikacijo znotraj obsežnega družbenega dogovora, tako pojmovani govor pa tudi določa širše okvire socialnih kvalitet jezikovnega izraza (Vitez 2008).

Odločilna elementa, ki sta vplivala na izbiro teme diplomske naloge, sta bila povsem praktične narave, prvi je lastna delovna povezanost s tehniško fakulteto, in drugi dejstvo,

da kakršnihkoli raziskav jezika na Fakulteti za strojništvo nisem zasledila v nobeni literaturi, kar me je še dodatno spodbudilo.

V prvem delu praktičnega dela diplomske naloge sem na Fakulteti za strojništvo s pomočjo vprašalnika poskušala ugotoviti, kateri dejavniki najbolj vplivajo na izbiro jezika in ali angleščina res postaja ogrodje znanstvenega komuniciranja, kot trdijo nekateri raziskovalci, tu sem bila pozorna predvsem na razmerje domače : tuje.

V drugem delu praktičnega dela pa sem s pomočjo slušne metode analizirala pedagoški govor visokošolskih učiteljev in osnovnošolskih učiteljic v razmerju do Toporišičeve *Slovenske slovnice*. Želela sem ugotoviti, kakšen je dejanski pedagoški govor, ki bi sicer moral biti glede na Toporišičevo opredelitev oziroma glede na javni in formalni govorni položaj zborni, in ali se v govor vpletejo tudi značilnosti knjižnopogovornega in neknjižnega jezika ter katere so najpogostejše značilnosti knjižnopogovornega in neknjižnega jezika.

1.1 Struktura diplomskega dela

V diplomskem delu so najprej predstavljeni in razloženi ključni pojmi: govorni jezik, govornje in govor. Ljudje tvorimo glasove z govornji, opisani so tisti organi človeškega telesa, ki sodelujejo pri tvorjenju glasov.

V tretjem poglavju so skozi zgodovino kronološko predstavljena jezikoslovna dela, ki so se dotikala govornega jezika, ter pomembni mejniki, ki so zaznamovali oziroma spremenili njegov položaj. V ospredje je postavljena predvsem raba slovenščine v javnosti. Zgodovinski dokazi pričajo, da je bilo več raziskav namenjenih predvsem pisnemu jeziku, kar je močno vplivalo na oblikovanje norme; ta problematika je opredeljena v četrtem poglavju. Govorni jezik se od pisnega ne razlikuje le po prenosniku, zato peto poglavje obravnava značilnosti spontanega in nesponanega govora ter vpliv medijev na govorni jezik.

Z ustanovitvijo univerze na Slovenskem se je začel razvijati javni govorni slovenski jezik znanosti. V šestem poglavju se posvečam jeziku znanosti s tehniškega področja, opisan je začetek javno govornje slovenščine, predstavljeni pa so tudi glavni dejavniki, ki vplivajo na izbiro jezika.

S sedmim poglavjem se začne praktični del naloge, ki je razdeljen na dva dela: v prvem delu je s pomočjo vprašalnika prikazana dejanska raba jezika na Fakulteti za strojništvo. Tu sem se osredotočila predvsem na dejavnike, ki močno vplivajo na izbiro jezika v smislu domače : tuje. Želim ugotoviti, kateri dejavniki najbolj vplivajo na izbiro in rabo jezika ter zakaj, in tudi, če obstaja razlika pri rabi jezika med mlajšo in starejšo generacijo raziskovalcev.

V drugem delu diplomskega dela pa je analiziran govor visokošolskih učiteljev in osnovnošolskih učiteljic s stališča Toporišičeve slovnice. Analiza je narejena na podlagi slušnega posnetka predavanj na Fakulteti za strojništvo. Želim ugotoviti, v kolikšni meri se uporablja zborni jezik glede na govorni položaj govorcev in ali obstajajo razlike v govoru med visokošolskimi učitelji in osnovnošolskimi učiteljicami. V osmem poglavju so zaključki in sklepne ugotovitve.

2 GOVORJENI JEZIK, GOVORJENJE, GOVOR

Govorjeni jezik je primarni izraz, saj vsak človek najprej spregovori, šele nato piše, torej je pred pisno obliko (Tivadar 2003). Govorjenje je naravni proces, ki se ga učimo že od rojstva. Jelka Stankovič navaja, da jezika ne bi bilo brez govora in govora ne bi bilo brez jezika (Stankovič 2013), torej gre za vzajemni odnos. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je govor opredeljen kot:

góvor -a m (ô)

1. oblikovanje besed, stavkov z govorilnimi organi;
2. izražanje misli z govorjenjem;
3. izmenjava mnenj, misli;
4. sestavek o kaki stvari, ki se neposredno podaja v javnosti, ali podajanje tega sestavka;
5. s prilastkom jezik, zlasti v govorjeni obliki;

Ljudje tvorimo glasove z govorili, to so tisti organi človeškega telesa, ki sodelujejo pri tvorjenju glasov: trebušna prepona, rebra in mišice prsnega koša, oba režnja pljuč, sapnici s sapnikom, grlo s pokrovko nad seboj, stene goltne, ustne in nosne votline, jezik, zobje in ustnice. Glas nastane, kadar rebre mišice vzdignejo in razširijo rebra in tako povzročijo v prsni votlini podpritisk – v pljučne mehurčke vdre zrak in jih razširi (vdišni zrak). Za tvorbo pravih jezikovnih glasov uporabljamo izdišni zrak, do katerega pride, ko se trebušna prepona dviga v svoj normalni položaj, prsni koš pa se oži: pri tem gre zrak iz pljuč najprej po obeh sapnicah v sapnik, pride po njem do grla, od tu pa skozi grlno votlino v goltno in nato v ustno ali nosno votlino. Za tvorbo glasu so najpomembnejše glasilke. Če sta glasilki približani, ovirata izdišni zračni tok, ta pa ju, če je dovolj močan, razmakne; pravimo, da glasilki nihata. Kadar glasilki nihata v enakomernih presledkih, nastane zven določene višine: čim hitreje glasilki nihata, tem višji je ta zven, imenovan osnovni ton. Glasilki se pri glasnem govorjenju treseta pri vseh slovenskih samoglasnikih in pri večini soglasnikov, to so zveneči glasovi. Kadar sta glasilki razmaknjeni, ne ustvarita osnovnega tona, zato so to nezveneči glasovi. Višina in potek tona sta zelo pomembna za naglaševanje in stavčno fonetiko (Toporišič 2004: 42).

3 ZAČETKI GOVORJENEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

3.1 Zgodovinski pregled

Jezik je kot živa entiteta v času in prostoru, pri različnih uporabnikih nenehno podvržen procesom spreminjanja in medsebojnega sovplivanja, odvisen je predvsem od splošne, družbene in individualne rabe, ki ga določa in preoblikuje (Orel 2003). Pisni jezik naj bi bil bolj ali manj posnetek zapisa govora, vendar pa se načelo »piši, kot govoriš« na slovenskih tleh do danes ni uveljavilo, saj je bilo glavno vodilo predstavitvena in vsestranska vloga jezika. V starejših obdobjih je sicer pisni jezik izhajal iz govornega jezika in bil narečno obarvan, hkrati pa je bil tudi neizogiben vpliv starejših in tujejezičnih predlog. Irena Orel je v svoji razpravi *Slovenski pisni jezik nekdanj in danes – med izročilom in govorom* (Orel 2003: 551-553) shematično prikazala razmerje med govornim in pisnim/knjižnim jezikom:

Govorjeni jezik (znakovni prenos) → pisni jezik - pisno izročilo

- tujejezično knjižno izročilo

- tujejezična predloga

→ knjižni jezik - knjižno (domače, tuje) izročilo

- tujejezična predloga

- knjižna norma

Jezik se vedno odraža kot duh časa in družbenih razsežnosti. Prvotno se je udeleževal v različnih govornih okoliščinah, zgolj iz pragmatičnih, komunikacijskih potreb, nadalje pa se je utrjeval v trajnejši pisni podobi. Slovenski knjižni jezik je s težnjo po nadnarečnosti in z največjim prevajalskim podvigom, s prevodom Biblije, postal zgled in določal normo mlajšim jezikoslovcem, ki so največ svoje pozornosti namenili pisnemu, precej manj pa govornemu jeziku.

3.1.1 Začetki kodifikacije

Adam Bohorič je v *Zimskih uricah* (1584) na podlagi Dalmatinovega prevoda *Svetega pisma* zajel pravorečje v poglavju Pravopis; posvetil se je predvsem latinsko-kranjskemu pravopisu, kjer je pregledno ponazoril glasovno vrednost črk (26 enočrkovnih, 4 neenočrkovne). Zavzel je stališče, da se mora ohranjati vrednost črk, ki so lastne danemu jeziku, saj se le tako vidi izvor besede (primer: Christus). Med samoglasniki ne obravnava polglasnika, sam pa ga zapisuje z *e*, *a* in tudi z *i*. O pomembnosti naglasa v slovenskem jeziku priča tudi to, da je Bohorič naglas obravnaval v posebnem poglavju, kjer je opozoril na prosto mesto, ki ga ima slovenski naglas v besedi in na kračino, ki se pojavlja kot predvidljiva prozodična lastnost enozložnih besed in predponskih obrazilnih morfemov. Zanimivo je, da je razmišljal o uporabi predlogov *k* in *h* in navedel primere, kdaj je njun izgovor lažji (Honzak Jahić 2004: 385-386).

V 17. stoletju je J. L. Schönleben izdal prenovljen priročnik za duhovnike, *Evangeliji inu listuvi* (1672), ki je obsegal evangelije, katekizem in cerkvene pesmi. Pred tem sta ga leta 1613 z enakim naslovom izdala Hren in Čandek. V predgovoru priročnika je postavil načelo pisanja po šegi rodu in govorjenja po šegi pokrajine. S tem se je zavestno odmaknil od takratne miselnosti o vzpostavitvi enotne norme (Dalmatinov prevod Biblije) in poudaril pestrost slovenskih govorov. S tem je vplival na kasnejše pisce rokopisov (A. Skalar, *Shula tiga premishluuana*, 1843) in na nastanek nabožnih zvrsti, ki so imele izhodišče v govornjeni prozi (zbirka pridig J. Svetokriškega, O. Rogerija, J. Basarja) (Slodnjak 1968).

3.1.2 Obdobje pospešenega izdajanja slovnice

Načrtno približevanje knjižnega jezika govornemu jeziku je bilo najmočnejše v obdobju razsvetljenstva. Na Kranjskem se je najbolj udejstvoval Marko Pohlin v slovnici *Kraynska grammatika [...] oder die Kunst crainerische Sprache regelrichtig zu reden und zu schreiben* (1768, 1783). Avtor je normo določal na osnovi sočasnega govornega središča Kranjske, to je Ljubljane. Pohlinovo načelo je bilo v nasprotju s Schönlebnovim, torej je bil proti načelu pisanja po šegi rodu in govorjenja po šegi pokrajine. Zavzel se je

za ponovno izdajo Bohoričeve slovnice, katero je tudi dopolnil. Pohlin je več pozornosti namenil naslovnikom in prehodu iz govorjenega v pisni kod ter tako posegel v črkopis kot tudi v zaznamovanje prozodičnih lastnosti. Za razlikovanje kvalitete samoglasnikov je uporabljal ločevalni znamenji ostrivec in krativec (gredó oča), za zaznamovanje naglašene ozkega *e* pa je uvedel repkov *ę* (imeę). Novost je tudi strešica, s katero je zaznamoval *a* in *u*, vendar je bila njena vloga povsem drugačna, kot jo poznamo danes¹. Opredelil je tudi izgovor zvočnika *v*: jasno je označil izgovor ustničnega zobnika v vzglasju (*usak*), ni pa ga zaznal v izglasju (*marliv*). Za izglasni *l* pa je določil položajni izgovor (Honzak Jahić 2004: 387-388).

Konec 18. stoletja so se pokrajinski jezikoslovci (Korošca Ožbalt Gutsman in Urban Jarnik, Štajerca Anton Krempl in Anton Martin Slomšek ter Prekmurec Peter Dajnko) posvetili predvsem regionalizaciji jezika. Z izdajami slovnice in drugih jezikovnih ali verskih priročnikov, ki so temeljili na narečnem jeziku, so prikazali raznolikost slovenske govorjene besede v slovenskem prostoru (Slodnjak 1968).

V obdobju narodnostnih vprašanj in naraščanja vpliva meščanstva, v začetku 19. stoletja, je nastala slovnica Jerneja Kopitarja *Grammatik der Slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyrmärk* (1808/09), ki je izpostavila potrebo po širši funkcijski členitvi enotnejšega knjižnega jezika. Na nastanek slovnice je vplivalo predvsem avtorjevo stališče oziroma panonska teorija o stari cerkveni slovanščini kot prednici slovenščine. V poglavju Izboljšani Bohorič se je navezal na Bohoričevo teorijo o pravorečnih določitvah slovenskih knjižnih fonemov, pri tem pa ni upošteval Pohlinovega dopolnila (sičnik *s* in repkov *ę*). Ločil je 8 samoglasnikov, 8 zvočnikov in 14 nezvočnikov, kar se skoraj prekriva s sodobnim knjižnim glasoslovjem. Ločevalni znamenji ostrivec in krativec sta označevali kvantiteto in kvaliteto samoglasnikov (Honzak Jahić 2004: 390-391).

---

¹ Strešica je danes ena izmed naglasnih znamenj, ki zaznamuje mesto naglasa, dolžino in širino, stoji pa lahko nad *e* in *o*.

Kopitarjevo idejo o dopolnitvi slovenske abecede z grafemi je uresničil Franc S. Metelko v slovnici *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache in königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. V njej je predstavil 32 znamenj in podal glasovno podobo knjižnega novoslovenskega jezika. S sprejetjem meteljčice naj bi bila, po mnenju Kopitarja in Metelka, rešena problematika slovenskega pravorečja, vendar pa je bila le-ta leta 1833 uradno prepovedana (Honzak Jahić 2004). Tu ne moremo mimo Kopitarjevega purizma zoper tuje prvine v knjižnem besedišču in čiščenju norme, čemur je Prešernov krog zavzeto nasprotoval. Matija Čop je tendenco nasprotnikov označil kot »boj novih izobražencev, ki hočejo ustvariti svojemu narodu slovstvo in omiko po zgledu kulturne Evrope, z uradniškim in duhovniškim prizadevanjem obdržati Slovence na stopnji kulturne in politične nedoletnosti« (Slodnjak 1968). Izkazalo se je, da ni šlo le za prepir o novem pravopisu, ampak za spopad dveh različnih svetovnih in slovstvenih nazorov, ki je povzročil razdvojitev posvetnih in cerkvenih izobražencev v deželi.

V takratnem času je s svojimi nazori pomembno vplival na oblikovanje slovenskega knjižnega izraza tudi Fran Miklošič kot slavist, ki je dokazal pomen slovanskih jezikov. Leta 1849 je na dunajski univerzi ustanovil katedro za slavistiko. Postal je dekan tamkajšnje filozofske fakultete, v letu 1854-55 tudi rektor dunajske univerze. Miklošičeva starocerkvenska dela so navdušila Frana Levstika, ta je poskušal po tem zgledu preoblikovati knjižni jezik in tako povzročil vedno večjo odmaknjenost pisnega od govornega jezika (Ahačič 2011).

3.1.3 Pojavitev govorne slovenščine v širši javnosti

V šestdesetih letih 19. stoletja je nov, javni (formalni in neformalni) govorni položaj slovenskega meščanstva, ki je aktivno sodelovalo v parlamentu, na taborih in čitalnicah, motiviral pojav govornega (parlamentarnega) jezika. Parlamentarni jezik bi moral biti blizu knjižnega jezika, saj je to edina njegova trdna podlaga (Tivadar 2010a: 37). Javni govorni položaj je predstavljal novost, posledično se je ukvarjanje z govornim knjižnim jezikom začelo s pojavitvijo slovenščine v širši javnosti (Tivadar 2010a: 37). Takratna jezikoslovna miselnost še ni dosegla prave teorije, kajti po Cegnarju je obveljalo stališče,

da se pravorečje uredi na podlagi pisne podobe besed. »Vsaka črka naj se vselej izreka tako, kakor se piše, tedaj tudi črka l.« (Honzak Jahić 2004). Izreka je bila poimenovana elkanje in je bila omejena na višji socialni razred, označevala je pripadnost izbranemu družbenemu sloju. Elkanje lahko opredelimo kot pojav, ko uporabljamo glas *l* v govorjenem knjižnem jeziku v kategorijah besed in oblik, kjer navadno govorimo dvoustnični *ɥ* (bral, stol, piščal, pol, bralka). Razlog za razlikovanje med zapisom in izgovorom izhaja iz protestantskih zapisov, ki so deloma z istim znakom zapisovali srednji *l* in trdi *l*. Kljub nasprotovanju izgovora po črki se je proti koncu stoletja med meščani to zelo utrdilo, tendenca je bila tako močna, da se je prek šeste izdaje Janežičeve slovnice elkanje vpeljalo tudi v šolsko slovnico. Šele deset let kasneje je Fran Levec pod Škrabčevim vplivom v svojem pravopisu leta 1899 sledil načelu piši, kot govoriš, njegov edini odstop od izreke pa je bil končni in predsoglasniški –l, s katerim je vzbudil številne polemike. Tudi naslednji normativni priročnik, Breznikova slovnica, kompromisno v prvih dveh izdajah dopušča oba izgovora. Tako stanje se je ohranjalo vse do leta 1922, ko je bilo elkanje s šolsko uredbo št. 1208 dokončno odpravljeno in proglašeno za nenaravno in neresnično umetničenje jezika (Dobrovoljc 2010).

Konec stoletja pa prinese tudi do sedaj največje slovarsko delo, *Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar* (1895), v katerem je besedje predstavljeno celostno: pomensko, slovnično, naglasno, normativno, frazeološko, terminološko, časovno, prostorsko, avtorsko in etimološko. Skoraj stoletje je veljal za edini vir pri tonemskih vprašanjih slovenskega jezika ter vsestranska podlaga *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*.

3.1.4 Govorjeni jezik postane glavni predmet raziskav

V tem obdobju, v 2. polovici 19. stoletja, je bila napisana pomembna razprava očeta slovenske fonetike Stanislava Škrabca *O glasu in naglasu* 1870. Zavedal se je pomena govorjenega jezika, zato ga je tudi postavil ob bok pisnemu jeziku (Tivadar 2008).

»Po moji misli pa bi ravno nasproti moral biti pravopis lepa in natančna fotografija prave in dobre izreke. Izreka je živ jezik, pravopis je njegova mrtva podoba. Zato mislim, da bi morali mi najprej skerbti za pravo izreko naše knjižne slovenščine in še le po nji vravnavati pravopis tako, da bo ž njim mogoče pravo izreko s popolno natančnostjo zaznamenjati, če ne že v vsakdanjem pisanju in tisku, pa vsaj v slovarjih in slovnica ter drugih učnih knjigah, tako znanstvu kaker praktičnim potrebam namenjenih.« (Škrabec 1995: 498).

Škrabec je pravzaprav eden prvih jezikoslovcev, ki se je začel ukvarjati z govorjenim jezikom, ki je šele pridobival na veljavi. Za osnovo knjižnega jezika je vzel jezik 16. stoletja kot »začetek našega slovstva« in narečja, imenovan »poseben slavenski jezik« (Tivadar 2010b: 38).

Škrabec je bil v tistem času edini, ki je »protestiral« proti popolnemu posnemanju pisave v govoru. Glede narečne osnove za knjižno izreko je bil naklonjen kranjščini, ta govor središča je kasneje postal kot osnovno načelo v knjižnem jeziku. Že v razpravi *O glasu in naglasu našega jezika v izreki in pisavi* (1870) je predlagal izpopolnitev slovenske pisave za jezikoslovne potrebe, kar je kasneje tudi nadgrajeval v frančiškanskem časopisu *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*. V slednjem je opozarjal na natančni zapis za šolske »navadne učne potrebe«, pri katerem se je zavedal tudi pomena slovenščine kot tujega jezika (Tivadar 2003). S to miselnostjo se je začela združevalnost knjižnega jezika ter edinstvenost knjižne izreke. Zavzel je tudi stališče proti uvajanju glasov, ki jih večina pri nas ne pozna (primer mehki kraški ć) in bil proti panslavističnim težnjam.

Škrabčev učenec Anton Breznik je v prvem zvezku Jezikoslovnih spisov zapisal, da je Škrabec dokazal, »koliko je naša sedanja pisava oddaljena od resnične, žive besede, kakor je določena po izreki 16. veka«, s tem pa je tudi zavrnil Levstikove staroslovenske oblike, ki jih ni nihče več uporabljal (Breznik 1916). Da se je pisava močno približala živi besedi,

pa je zasluga prav Stanislava Škrabca. Škrabec je svojo miselnost prenašal na svoje naslednike; Anton Breznik jo je upošteval pri zasnovi v svojih slovnica, prav tako Levec, kasneje tudi Toporišič.

Breznikovo raziskovanje govorjenega jezika je obrodilo pomembne razprave; ena izmed njih je tudi razprava o besednem redu v govoru. To področje je bilo do tedaj zelo skopo raziskano, Breznik celo zapiše »Tu so slovničarji še tako malo preiskali, da bi po njih pravih ljudje še danes ne mogli govoriti, ako bi jim Bog ne bil že prej vdihnil znanja govora.« (Breznik 1908: 222). Pred tem je bil besedni red obravnavan le v okviru govornišstva, v slovnica pa se zaradi mnenja nekaterih jezikoslovcev, da za besedni red pravil ni mogoče postaviti, ni pojavljal. Tudi ostali slovanski narodi so bili z raziskavami besednega reda skopi, le o srbohrvaškem jeziku je pisal P. Djordjević (Breznik 1908: 223).

Breznik v razpravi *Besedni red v govoru* (1908) loči dvojno stavo: prosto in neprosto. Neprosta je tista, ki ima vrstni red besed v stavku vedno enak, sem štejemo enklitike. Prosta stava pa pomeni, da besede niso same po sebi razvrščene v vedno enako vrsto v stavku, ampak jih mora postavljati govorec glede na pomen stavka. Le iz stavka je torej besedam mogoče določiti obliko, ne pa stave, ker ima korenine v samem govoru. »Vsak stavek stoji z ozirom na drugega, in to tako, kakor ga drugi določa in zahteva« (Breznik 1908). O pravorečju in skladnji je pisal tudi v *Slovenski slovnici za srednje šole* (1916). Njegove raziskave so močno vplivale na kasnejše jezikoslovce, teorija o besednem redu pa je obveljala vse do danes.

3.1.5 Prenovljen pogled na govorjeni jezik

Vprašanja pravorečja so bila spet aktualizirana v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja – izoblikovalo se je stališče o naravnem govorjenem knjižnem jeziku. Oton Župančič se je kot tedanji vodja Slovenskega narodnega gledališča zavzel za modernejšo in bolj resnično odrsko govorico, s tem je zavrnil predpisano historično izreko. Začel je uveljavljati tudi značilno oblikoslovno kategorijo govorjenega jezika – kratki nedoločnik – s tem se je uprl Cegnarjevi miselnosti izgovora po črki (Honzak Jahić 2004: 391). Njegovim prizadevanjem so bili v podporo tudi jezikoslovci: Karel Štrekelj, Anton Breznik in Fran Ramovš. Slednji je določil glasoslovne in naglasoslovne lastnosti kratkega nedoločnika.

Sledi prejšnjih historičnih teženj (elkanje je bilo normirano tudi v slovnica) ni bilo mogoče na hitro povsem zabrisati, ampak je bilo treba spremeniti pogled na jezik in tako odločno vpeljati naravnejši in konkretnejši izgovor.

Z ozirom na prepotrebne spremembe je Božo Vodušek v razpravi *Za preureditev nazora o jeziku* leta 1933 opozoril na izjemnost slovenskega jezika, saj jezik pojmuje kot »čisto racionalno tvorbo, kot plod nečesa občega in splošno veljavnega brez ozira na kulturnozgodovinske ter sociološke okoliščine, ki imajo po našem sedanjem spoznanju pri tvorbi jezika odločilno vlogo«. Poudarja predvsem bistveno razliko med ljudsko govorico in književnim jezikom, kjer je znak govorjenega jezika podzavestnost, medtem ko se je književni jezik razvil na podlagi govorjenega jezika (Ahačič 2011). Govorjeni jezik je po njegovem mnenju prvotna, knjižni jezik pa drugotna oblika (Tivadar 2003: 209).

V petdesetih letih 20. stoletja V. Skrbinšek zastavi vprašanje »Ali pogovorni jezik v življenju sploh imamo?«. Božo Vodušek je na to vprašanje odgovoril v nasprotju s takratno veljavno miselnostjo, kajti zanj je jezik živ, resničen »občevalni ali pogovorni jezik«, njegovemu razmišljanju se je pridružil še Anton Bajec (Honzak Jahić 2004: 392). Tem težnjam je sledil tudi Mirko Rupel, ki je napisal do sedaj edino slovensko pravorečje v samostojni knjigi, *Slovensko pravorečje* (1946) (Tivadar 2003). Rupel se je navezal predvsem na Breznik-Ramovšev pravopis 1932 in zagovarja, da je skupina izobražencev v »navadnem pogovoru« nosilec preproste, neprisiljene oblike zborne izreke (Skubic 2001). Pred izdajo Ruplovega *Pravorečja* in po njem je pravorečje kot poglavje vedno del

skupne izdaje knjige z naslovom *Pravopis*, kar pomeni, da se pravorečju posveča manj pozornosti, torej ima govorjena beseda manjšo vlogo od pisane besede (Tivadar 2003: 216).

Z ozirom na ostale evropske narode Božo Vodušek v članku *Historična pisava in historična izreka* ugotavlja, da smo Slovenci edini narod, ki želimo iz historične pisave izpeljati tudi historično izreko. S tem pokaže na zgrešeno slovensko miselnost in se zavzema za čimprejšnjo preureditev. Ugotavlja, da je v mestnih središčih govorjeni jezik začel nadomeščati narečja, kar pa je odvisno od jezikovnega razvoja v narodovem političnem in kulturnem središču (Vodušek 1959). Zagovarja razvoj občevalnega jezika kot samostojnega in živega jezikovnega organizma, ki »v veliki meri nastaja naravnost iz občevanja ljudi različnih narečij, ne pa po ovinku čez pisano besedo« (Tivadar 2010a, Tivadar 2011b).

3.1.6 Povojna kodifikacija

Povojna kodifikacijska priročnika *Slovenski pravopis 50* in *62* se nagibata k vrednotenjski kodifikaciji. Gradivno sta zajemala nesodobne, nedejanske rabe, kot merilo pravilnosti pa postavljala t. i. ljudski jezik. Božo Vodušek je v *Slovenskem poročevalcu SP 1950* očital ignoriranje sodobnega »občevalnega« jezika in postavljanje vrednostnih meril, ki v svojem dnu niso jezikovna, ampak socialna, politična in kulturna (Verovnik 2004: 243). A. Bajec se je pod pritiski kritik *SP 50* zavzel za predčasno predstavitev novega priročnika *SP 62*, ki je doživel še več odmevnejših kritik. France Bezljaj je v *Tovarišu* objavil deset zapisov pod naslovom *Blišč in beda slovenskega jezika*, kjer predstavi razvojno pot slovenskega jezika in komentira vprašanja sodobne slovenščine. Ugotavlja, da je knjižni jezik vse bolj poln zapletenih in nepreglednih prepovedi, ki povečujejo kompleksnost in tako utesnjujejo razmah svobodnega umetniškega ustvarjanja in dušijo razvoj znanstvenega izražanja. Kritizira tudi »čistost in nepokvarjenost« jezika, kot skrajno neprimerna pojma. Splošno knjižno rabo predpostavlja kot najpomembnejši dejavnik pri preoblikovanju jezika in prav zato *SP 62* ni izpolnil njegovih pričakovanj (Verovnik 2004: 244-246).

Kodifikacijo sodobnega govorjenega knjižnega jezika je zaznamoval tudi Jakob Rigler (pisec glasoslovja in pravorečja v okviru *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, 1970). Rigler je s svojimi dialektološkimi razpravami zajel celotno jezikovno ozemlje. Na podlagi narečnega in zgodovinskega gradiva je obravnaval doslej napačno pojasnjene glasovne pojave slovenskega jezika, jih opisoval in razlagal v njihovi sistemski povezanosti in soodvisnosti. Za sofijski mednarodni slavistični kongres (1963) je napisal razpravo *Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu*, ki je bila sprejeta kot metodološka novost. 1983 je s Tinetom Logarjem izdal *Karto slovenskih narečij* (Smole 2004).

V sedemdesetih letih se je nadaljevalo raziskovanje slovenskih posebnosti posameznih zvrsti in podzvrsti, tu lahko omenimo Toma Korošca (publicistika) in Janeza Dularja (interesne govorice), hkrati pa se je zvrstna teorija utrjevala predvsem v delih Jožeta Toporišiča. Slednji je poimenoval splošni knjižnopogovorni jezik, ki je v bistvu enak kot Voduškov občevalni jezik. Toporišič zagovarja, da je splošni knjižnopogovorni jezik »posledica nepopolne uresničitve zborne izreke« (Toporišič 2004). Navadno se ga govori brez vnaprej pripravljenega besedila, torej spontano, prosto in je kot »pripravljalnica« za zborni jezik. Slednji je na Slovenskem predvsem in najprej pisni jezik, njegova slušna podoba je večinoma branje, recitiranje na podlagi pisne predloge (Toporišič, 2004). Jože Toporišič je z Janezom Dularjem tudi pisec glasoslovja in pravorečja pri *Slovenskem pravopisu 2001*.

3.1.7 Kodifikacija na koncu 20. stoletja

Komisija za slovensko gramatiko, pravopis in pravorečje pri SAZU (A. Bajec, J. Rigler, J. Toporišič) se je leta 1972 lotila kot svoje prve naloge priprave novega pravopisa. Izdelali so osnutek *Pravil*, leta 1981 pa je že izšel *Načrt pravil za novi slovenski pravopis*. Komisija je pretehtala vse pripombe k *Načrtu* in na rednih sejah izdelala besedilo *Pravil*, ki so izšle kot prvi del *Slovenskega pravopisa 2001*, slovar pa je bil izdan kasneje. V *Pravilih* so v poglavju Glasoslovje obravnavani glasovi slovenskega knjižnega jezika.

Vsekakor pa moramo omeniti tudi *Slovar slovenskega knjižnega jezika* kot produkt dela uredniškega kolektiva v leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik (izšel je v petih zvezkih v letih 1970–1991). Slovar je poskušal objektivno predstaviti sodobni knjižni jezik s sinhronega vidika, po besedah Staneta Suhadolnika so vsi jezikovni pojavi prikazani s stališča sodobnega slovenskega človeka (SSKJ 1970).

V slovenskem prostoru se je tako prvič uveljavil t. i. *globinskopodstavni* tip zapisovanja izgovora. Naglasno mesto je označeno na iztočnici, iz pisave nepredvidljiv izgovor (izgovor črke l) pa je omejen na najmanjše okolje, kar pomeni, da je izgovor nekaterih mlajših besed zapisan v celoti. Slovar označuje tudi dinamični in tonemski naglas, pri čemer je dinamični označen v glavi, zaglavju in na podgeslih, tonemski pa na koncu zaglavja v okroglem oklepaju. Kot primer navajam izpis iz SSKJ (SSKJ 1970):

jábolko -a [ɤk] s (á)

Za natančno določitev oblike in naglasa pa slovar vsebuje tudi sheme, ki so pojasnjene v uvodnem delu (SSKJ 1970).

3.1.8 Načrti za 21. stoletje

S pojavitvijo novih besed ozirna novoopomenjenih besed na izrazni in pomenski ravni v jeziku, ki so dosegle pojavitev tudi že v tiskanih virih in so namenjene splošni javnosti (informativna, poljudnoznanstvena, leposlovna, splošnoizobraževalna dela), se je pojavila potreba po novih priročnikih. Tako je sedaj v pripravi *Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika*, ki bo dopolnil petzvezkovni *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Globinskopodstavni tip zapisovanja izgovora bo nadomestil fonemski zapis iztočnic v poševnem oklepaju. Po načelu SSKJ bo v celoti zapisan izgovor besed tistih, ki imajo predvidljiv in nepredvidljiv izgovor. V fonološkem razdelku bodo prikazane vse tri nadsegmentne lastnosti knjižne slovenščine: naglasno mesto, kvantiteta in tonem. Slednji je v *SSKJ* in *SP 2001* predstavljen v navadnih oklepajih na koncu zaglavja (Jurgec 2004).

Eden izmed pomembnih projektov, ki je nastal v okviru Sporazumevanje v slovenskem jeziku, je tudi že dostopen spletni korpus govorne slovenščine – GOS. Gre za zapis govora na posnetkih v dveh različicah, standardizirani in pogovorni, ter obsega več kot milijon besed. Posnetki govora so zbrani tako, da bi bil korpus čim bolj reprezentativen za današnjo govorno slovenščino predvsem v najpogostejših vsakdanjih situacijah (GOS 2012).

Potrebe po novih priročnikih so vsekakor vse večje, v raziskave bi bilo treba vključiti čim več govorcev in na podlagi posnetega gradiva zapisati govorni jezik. Z razvojem medijev se je vloga govornega jezika močno povečala, posledično je agresivnejši tudi vpliv na množičnega naslovnika, ki srka in pogosto nekritično sprejema ponujene vsebine in (ne)razume vlogo/e slovenskega jezika v javnosti. Glede na težo javnega govora, tu mislimo predvsem na kulturo govora, bi bilo treba več pozornosti nameniti govorni besedi in si prizadevati za vsesplošno višjo raven govornega izražanja. Po Skubicu naj bi bilo za kulturni govor značilno tudi to, da govorniki jezik sprejmejo »v procesu same socializacije« (Skubic 2005: 49).

Da so raziskave govornega jezika postale v zadnjem desetletju bolj pogoste, pričajo številni raziskovalci na fakultetah in inštitutih², ki se dejavno ukvarjajo z raziskovanjem in objavljanjem strokovnih člankov s področja govorne slovenščine. Če povzamem le nekaj institucij, v okviru katerih številni raziskovalci posvečajo raziskave govornemu jeziku: na Filozofski fakulteti v Ljubljani (slovenistični in slavistični oddelek, oddelki za anglistiko, germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko), na Akademiji za gledališče, režijo, film in televizijo, na Fakulteti za družbene vede in na Pedagoški fakulteti v Ljubljani, v okviru Inštituta Frana Ramovša ZRC SAZU, na Filozofski fakulteti v Mariboru, na Inštitutu Jožefa Štefana in morda še kje (Tivadar 2013).

---

² Hotimir Tivadar v članku Nove usmeritve pri raziskavi govora s pogledom v preteklost navaja raziskovalce, ki se trenutno dejavno ukvarjajo z govornim jezikom (SR 2013).

3.2 Slovenščina v javnosti

3.2.1 Začetki uveljavitve slovenščine v javno življenje

Med počasnim, a vztrajnim prodiranjem slovenskega jezika v javno življenje je slovenščina naletela na številne ovire, ki so poskušale onemogočiti njeno uveljavitev. Že v nacionalnem programu iz leta 1848 (program Zedinjena Slovenija) so bile predstavljene zahteve po uvedbi slovenskega jezika v javne ustanove in javno življenje, ki predstavljajo pogoj za svobodni razvoj naroda. Če je bila prej govorna raba slovenščine omejena predvsem na versko področje, se je sedaj njena raba razmahnila na čitalnicah, taborih, postopoma tudi v šoli in na sodišču. S šolsko reformo postane slovenščina predmet v gimnazijah (šele v 70. letih pa tudi učni jezik), z demokratizacijo dobi tudi vstop v parlament (Skubic 2001), kar sproži razprave o parlamentarnem jeziku in zapisovanju le-tega (Tivadar 2008, Tivadar 2012b). Takratni mediji, predvsem *Novice*, s katerimi se je razširilo meščansko časopisje, so razvijali slovenski javni pisni jezik, pa tudi leposlovje, hkrati pa so vzbudili intenzivno ukvarjanje z govorjenim jezikom, o čemer je pisal F. Cegnar v prispevku *O slovenskem govornem (parlamentarnem) jeziku* iz leta 1861. Z enakopravnostjo narodov in jezikov je veljavo pridobil tudi slovenski jezik, njegova raba se je počasi razmahnila tudi po mestih, kar je bil poglobljen pogoj, da bi slovenski jezik postal uradni jezik (Tivadar 2010a, Tivadar 2012b). Vendar »naš« jezik se je moral prikupiti tudi meščanstvu, ki je do sedaj prisegalo na nemško govorico. S tem se pojavi ideja oziroma prizadevanje za ilirski standardni jezik kot omikan, elitiziran jezik meščanstva. Za njegovo uveljavitev so se zavzemali predvsem Stanko Vraz, Matija Majar in Andrej Einspieler, vendar njihova prizadevanja niso obveljala.

3.2.2 Izgovor po črki

Pojavila so se vprašanja o določitvi ustrezne enotne izreke; najlažja pot bi bila upoštevanje načela »Govori, kakor pišeš!«. Predvsem meščanstvo se je navezalo na pisni jezik, odločilo se je za izreko »po črki«, torej tako imenovano elkanje, ki je v slovenskem jezikovnem prostoru obveljalo približno petdeset let. Gosposki človek se je torej tudi po govoru želel ločiti od preprostega. Odločno je proti elkanju nastopil Oton Župančič, ki je kot dramaturg protestiral proti jeziku v gledališču, saj se je pri ljudskih igrah izgovarjal srednji oz. dvoustnični ɥ , v salonskih igrah pa so elkali (Dobrovoljc 2010). Ivan Hribar je bil kljub temu, da je elkanje podpiral, uradno odgovoren za to, da se je ta način izreke dokončno prepovedal. Burno se je tudi zavzemal za uveljavitev slovenščine v javnosti. Kot predstavnik mladoslovencev je leta 1889 prišel v kranjski deželni zbor in postavljал narodnostne zahteve in zahteve po jezikovni enakosti. Čeprav je bila na Kranjskem slovenščina deželni jezik, nemščina pa drugi deželni jezik, enakopravnost slovenščine v šolah, na uradih in sodiščih ni bila v obdobju Avstro-Ogrske nikoli dosežena. Bil je velik pobudnik ustanovitve slovenske univerze. Po izvolitvi za župana Ljubljane (1896) je bila njegova prva skrb uveljavitev slovenščine v javni rabi. Kot župan je vse ulične nemške napise zamenjal s slovenskimi, a jih je moral zaradi protestov zamenjati z dvojezičnimi. Spodbudil je uporabo slovenskega jezika na uradih, ki so dotlej uradovali le v nemškem jeziku (Dobrovoljc 2010).

3.2.3 Vpliv politične preureditve na rabo jezika

Kljub vsemu pa so se odnosi do Slovencev v avstro-ogrski monarhiji ob koncu 19. stoletja čedalje slabšali, zato so poskušali najti zaveznike. Zaradi jezikovne sorodnosti so se zavezali slovanskim narodom, zlasti Hrvatom in Srbom, porodila se je ideja jugoslovanstva (Tivadar 2012b: 338). O tem problemu oziroma položaju je jasno spregovoril Ivan Cankar s predavanjem Slovinci in Jugoslovani, ki ga je imel v ljubljanskem Mestnem domu 12. maja 1913. Opozoril je, da obstaja velika kulturna razlika med Slovenci in Jugoslovani, zato ni mogoče ustvariti skupne kulture (Prunk 2008).

Nemški pritiski na Slovensko ozemlje so se le še stopnjevali, med drugim so nemške stranke predlagale ustavni akt, s katerim bi slovensko deželo preobrazili v nemško, to pa bi pomenilo smrt slovenskemu narodu. Slovenci so podporo poiskali pri Hrvatih, s katerimi so na prvem medvojnem parlamentarnem zasedanju postavili narodnopolitično zahtevo, imenovano Majniška deklaracija (30. maj 1917). Ta na nemškem ni doživela odobravanja, zato se je ideja o združenju Jugoslovanov le še večala - odcepitev od Habsburške monarhije je bila edina rešitev, ki se je takrat ponujala (Prunk 2008: 87-90).

Leta 1918 je nastala država Srbov, Hrvatov in Slovencev, prišlo je do državnega poenotenja, kar je privedlo do številnih neenakopravnosti. S sprejetjem (28. junija 1921) vidovdanske ustave, s katero je bil uzakonjen centralizem in unitarizem, je postal uradni jezik SHS srbohrvaščina, Slovenci pa le eden izmed »plemenov« enega naroda. Cilj unitaristične politike je bil izenačiti vsa tri »plemena« (Prunk 2008). Zaradi različnosti treh narodov so se trenja povečevala, o čemer je razmišljal tudi Edvard Kardelj.

Edvard Kardelj je v študiji o slovenskem narodnem vprašanju postavil koncepcijo življenja, v katerem sta jezik in kultura enakopravna, saj sta soodlojučna dejavnika pri oblikovanju družbene zavesti. Spajanje na kulturnem in jezikovnem področju ni pogoj za ustanovitev skupne države³. Njegova vizija je kasneje postala podlaga programu NOB

---

³ Edvard Kardelj je zagovarjal naslednjo trditev: »Narodna in z njo jezikovna zavest je pomemben člen v oblikovanju humanistične, občečloveške zavesti. Pot zblíževanja in spajanja narodov potemtakem ne vodi preko asimilacije ali celo spajanja jezikov.« (Pogorelec 1983: 20).

(1941–1945). V tem obdobju je slovenščina doživela osvoboditev in prvič prodrla na vsa področja družbenega življenja. Javnih besedil ni več oblikovala le peščica ljudi, temveč so morali poročati vsi, ne glede na izobrazbo. To je bil tudi čas živega besednega ustvarjanja, ki ga je posebej podpirala OF z izdajanjem priročnikov, tako sta izšli dve izdaji, skrajšana slovnica in pravopis. Po vojni so izšli še edino pravorečje, normativna slovnica, dva obsežna pravopisa s slovarjem, besedotvorje in kratka zgodovina knjižnega jezika.

Leta 1965 je Socialistična zveza s Pismom o jeziku opozorila na potrebo po višji jezikovni kulturi. V ta namen je bil izdelan nov osnutek pravopisnih pravil, potekale pa so tudi raziskave v smeri govorjenega jezika. Vprašanje jezikovnega izraza, zlasti javnega, je tudi vprašanje splošne kulture.

Leta 1979 je v Portorožu potekalo posvetovanje o jeziku, ki sta ga organizirala Republiška konferenca SZDL in Slavistično društvo Slovenije. Eno od gradiv so bila tudi poročila posebnih delovnih skupin, ki so raziskovala vprašanja slovenskega jezika v javnosti na področju političnega življenja, uprave, sodstva, šolstva, gospodarstva, strokovnega jezika, množičnih občil itd.

Delovna skupina je menila, da je kultura pogovora (intervju) in avtorskega branja na vseh področjih slabo razvita. Ena izmed delovnih skupin je poročala o jeziku v množičnih občilih, kjer je načelno zborna slovenščina, nekaj naravnih položajev za rabo pogovornega jezika in narečja je predvsem na radiu in televiziji. Pred mikrofonom so postavljeni tudi govorci, ki javnemu nastopanju v slovenščini niso kos. Cena za vtis avtentičnosti in strokovnosti je pogosto previsoka. V uredništvu se premalo pozornosti nameni jezikovni kakovosti reklamnih sporočil oz. besedila, ki so namenjena javnosti, ne gredo čez roke lektorjev. Nekateri radijske oddaje potekajo v narečju, to je značilno predvsem za Beneško Slovenijo ter na Tržaškem in Goriškem. Člani delovne skupine so tudi poudarili, da kakovost jezika v množičnih občilih ni predvsem ali celo samo jezikoslovno, temveč tudi politično vprašanje.

Tudi v novinarskem jeziku bi bilo marsikaj bolj razčiščenega, če bi bil bolj razčiščen jezik politike: ne samo zaradi velikega števila nepotrebnih tujk, temveč tudi zaradi skladske zapletenosti in abstraktnosti. Predlaganih je bilo šestnajst predlogov za izboljšanje položaja slovenščine, med drugimi tudi⁴:

- Skrbeti za dodatno jezikovno izpopolnjevanje novinarjev.
- Novinarje, prevajalce in napovedovalce je treba tudi materialno posebej spodbuditi za boljši jezik ter organizirati jezikovno izpopolnjevanje novinarjev ob delu.
- Opisi in razpisi delovnih nalog za novinarje, napovedovalce, prevajalce in druge, ki jezikovno nastopajo v javnosti, morajo poleg zahtev o znanju tujih jezikov obvezno vsebovati tudi izrecno zahtevo po dobrem obvladovanju knjižne slovenščine. Ob sprejemu v delovno razmerje je treba to znanje posebej preveriti.

Dejstvo je, da je bil javni govor do 90-ih let 20. stoletja večinoma nadzorovano bran, predvsem se je močno navezoval na pisni jezik. Čeprav je bil v jugoslovanskem obdobju slovenski jezik eden izmed državnih jezikov, je bila njegova vloga načeloma sekundarna (Tivadar 2012b). Govorci so se redko odločali za javni govorni nastop v slovenščini izven Slovenije, kar lahko sklepamo na nizko zavest in zavedanje o enakopravnosti jezikov, hkrati pa je bila izbira srbohrvaškega jezika za neslovenske govorce v Jugoslaviji povsem samoumevna in pričakovana. Ta odnos do slovenskega jezika se je v govorcih močno zasidral in se je nadaljeval tudi v samostojni državi Sloveniji.

---

⁴ Vsi predlogi so navedeni v zborniku Slovenščina v javnosti, Ljubljana (1983: 86).

3.2.4 Prenovljena vloga slovenščine

Z osamosvojitvijo Slovenije postane slovenščina uradni jezik. V 11. členu Ustave RS je slovenščina opredeljena kot uradni jezik, na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina. O slovenščini kot državnem jeziku, ki ima predvsem predstavitveno vlogo, v Ustavi RS ni nič zapisanega. Državni jezik predstavlja samostojno Republiko Slovenijo, torej gre za jezik, v katerem govorijo predstavniki države in v katerem je zapisana Ustava RS.

Javno govorjena slovenščina je tako pridobila svojo pojavnost na vseh področjih javnega življenja. Z osamosvojitvijo se je zdela raba jezika povsem samoumeven pojav, vendar pa dejstva kažejo, da miselnost Slovencev o predstavitveni vlogi slovenščine predvsem v mednarodnem smislu še ni zrela⁵. Pri pregledu zgodovine slovenskega jezika pogosto zasledimo diglosijo, kar pomeni, da na nekem področju nek jezik uživa boljši družbeni položaj od slovenščine. Ta manjvrednost pa se prenese tudi na govorce, ki se kot kaže, tega predznaka ne morejo otresti oziroma se takšna konotacija zasidra v splošno družbeno miselnost. O diglostičnih prednostih in slabostih piše tudi prof. dr. Marko Stabej (Stabej 2003: 50) ter jo poveže celo z demokratičnostjo. V Republiki Sloveniji danes sicer ne moremo govoriti o diglosiji, ampak o prisotnosti globalnega jezika, angleščine, ki pridobiva vedno večjo vlogo predvsem v znanosti in pri mednarodnem sodelovanju. Čeprav je slovenščina postala eden izmed uradnih jezikov EU, se govorci (pre)pogosto odločajo za sporazumevanje v globalnem angleškem jeziku in tako podležejo jezikovni in tržni agresivnosti v mednarodnem govornem položaju (Tivadar 2012a).

Tu se pojavi še vprašanje, kakšna je jezikovna zmožnost govorcev tako v slovenščini kot tudi v angleščini. Če se samo ozremo na javne govorce v Sloveniji, na primer politike,

---

⁵ O dejanski rabi slovenščine v mednarodnih odnosih piše Tivadar v članku Nove usmeritve pri raziskavah govora s pogledom v preteklost, v Slavistični reviji, 2012. Navaja, da je jezik živ, ki se razvija neodvisno od jezikoslovcev in raziskovalcev že vso zgodovino, nanj vpliva predvsem družbeno dogajanje in sami govorci (raba, status).

učitelje, novinarje, lahko opazimo, da se zborni jezik redko uporablja, zato ta zvrst postaja vedno bolj elitizirana in nekaterim celo nedosegljiva (Tivadar 2012a, Tivadar 2012b).

Danes pa imajo pri oblikovanju norme govornega jezika pomembno vlogo tudi mediji. V zadnjem desetletju se je pojavila množica ⁶lokalnih radijskih in televizijskih medijev, ki popularizirajo govorno slovenščino predvsem z vnašanjem narečnih značilnosti slenga in s pogostim vnašanjem tujih interferenc ali pa celo tujejezičnih fraz. Sklepam lahko, da je namen takega govora predvsem tržno naravnani: biti drugačen, biti inovativen, biti globalen, biti »kul«. S tem pri gledalcih in poslušalcih brišejo mejo med javnim in zasebnim govorom, hkrati pa vzbujajo slabšo kulturo govora predvsem na račun avtentičnosti in popularizacije.

---

⁶ Sklep je podan na podlagi lastnega poslušanja govorcev naslednjih radijskih postaj: Radio 1, Radio Ekspres, Radio Antena, Radio Hit, Radio 94, Radio Center.

4 RAZMERJE MED NORMO PISNEGA KNJIŽNEGA JEZIKA DO GOVORJENEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Jezik oziroma jezikovno dogajanje spremlja in uravnava naše življenje, jezikovna komunikacija pa vzpostavlja in oblikuje družbo in bivanjske odnose. Vsaka družba za svoje namene izoblikuje jezik, ki ga poimenuje s pojmom knjižni jezik. Izvirna lastnost knjižnega jezika je pisna komunikacija – zapisan je govor, uporabljena so osnovna pravila oblikoslovja in skladnje. Skupne pisne navade imenujemo jezikovna norma. Gre za osnovni dogovor med pišočimi, nikakor pa to ni zakon, ki bi moral biti nujno izpolnjen. V slovenskem jezikoslovju je bilo v preteklosti največ pozornosti namenjene pisnemu jeziku. V začetku 20. stoletja so predpisi postajali vse strožji, bila je tako imenovana »pravilna« raba pisnega jezika – ta jezik je bil »lep« v nasprotju do drugih nelepih zvrsti, kamor so spadala tudi narečja (Pogorelec 2001). Čeprav je govorni jezik primarnejša in pogostejše rabljena oblika sporazumevanja od pisnega jezika, je prav ta osnovni vir podatkov za opisovanje in kodifikacijo jezika. Pisni jezik je lažje opazovati in opisovati, zato je tudi bolj zaživel v slovnica in slovarjih in si pridobil status referenčnega vira za vprašanja in razprave o (ne)pravilni rabi jezika.

Norma knjižnega jezika je do 19. stoletja izhajala predvsem iz pokrajinske norme, ki je bila kompromis med variantami s tako imenovanimi novimi oblikami, s katerimi so najprej zaznamovali enotni nacionalni knjižni jezik. Sredi 19. stoletja je slovenski jezik dobil prve pravice uradnega jezika Slovencev – norma se je od tedaj naprej razvijala skladno s potrebami. Hkrati se je po Škrabčevi zaslugi ustalila tudi govorna norma, ki se je uveljavila v besedišču Pleteršnikovega slovarja. Kasnejše inovacije kažejo na opustitev elkanja po 1. svetovni vojni in poskus opustitve nemških interferenc, ki je do določene mere celo uspel (Pogorelec 2001).

Povojno raziskovanje govornega jezika je potekalo večinoma v okviru dialektologije. Šele v 70. in 80. letih 20. stoletja je z razvojem teorije govornih dejanj, pragmatike in s pojmovno-funkcijskim pristopom pri učenju jezika govorni jezik postopoma začel stopati v ospredje jezikoslovnega raziskovanja (Zemljarič Miklavčič 2008).

Breda Pogorelec v raziskavi *Vprašanja govornega jezika* (1965) govorni jezik raziskuje neodvisno od pisnega jezika, kar eksplicitno poudari: »Zlasti premalo pa vemo o razmerju obeh osnovnih jezikovnih plasti, o plasti govornega jezika in o pisnem jeziku. Ta oblika govornega jezika namreč nima zapisane in predpisane slovnice, kakor jo ima pisni jezik«. Na koncu razprave pa povzame, da slovnici knjižnega in govornega jezika ne moremo v celoti ločevati, čeprav je slovnica pogovornega jezika že na prvi pogled drugačna od slovnice knjižnega jezika (Pogorelec 1965).

V zadnjih desetletjih se je raziskovanje govornega jezika zelo razširilo, pogoste so raziskave govorov posameznih mestnih središč, pa tudi govornega jezika nasploh.

O jeziku je razmišljal Toporišič v *Slovenski slovnici* (1976) in navedel, da je nosilec zbornega jezika »jezikovno šolani človek«, nato pa našteje skoraj vse, ki uporabljajo slovenski jezik. Njegovo mnenje je, da je zborni jezik »na Slovenskem predvsem in najprej pisani jezik« (cit. po Toporišič 2004). Poleg zbornega jezika opredeli tudi splošno- oz. knjižnopogovorni jezik, ki se opira predvsem na vsakdanjo občevalno govorico nenarečno govorečih ljudi po celotni Sloveniji (Tivadar 2010b, Tivadar 2012b). Po Toporišičevem mnenju bi se morala knjižni jezik in osrednji pogovorni jezik čim bolj približati, hkrati pa bi moral postati pogovorni jezik enoten za ves slovenski prostor. S tako opredelitvijo je želel pogovorni jezik vzpostaviti kot nadnarečno in nadsocialno tvorbo. Zaradi take opredelitve se je v javnosti začelo uveljaviti mnenje, da se knjižni govor približa vsakdanjemu oziroma da pravorečnih norm pravzaprav ni (Verovnik 2008).

Svoj pogled na govorni jezik je predstavil tudi Urbančič s temeljno razdelitvijo glede na prenosnik. Po njegovem mnenju obstajata dve pojavnosti: govorni knjižni jezik (bran ali na pamet naučen) in knjižna govorica (približa se Toporišičevemu splošnopogovornemu jeziku). Tudi ta razdelitev ni obrodila večjih sadov, je pa pospešila natančnejša raziskovanja in opredeljevanja novih javnih diskurzov (Verovnik 2008).

V članku *Podoba in funkcija govornega knjižnega jezika* glede na neknjižne zvrsti Tivadar zagovarja, da knjižna norma ni in ne sme biti nekaj papirnatega in nenaravnega, protijezikovnega, prav tako pa mora biti tudi kodifikacija čim bolj sočasni zapis norme.

Normo je treba torej le ugotoviti iz knjižne rabe (besedil). Pri tem pa se pojavi vprašanje, katera besedila in govorce obravnavati kot merodajne pri določanju norme govornega knjižnega jezika (Tivadar 2004).

Marko Stabej o normi jezika razmišlja kot o implicitni, notranji jezikovni normi in o eksplicitni, kodificirani normi. Implicitna jezikovna norma naj bi bila po nastanku in delovanju spontana, eksplicitna pa naj bi omogočala standardizirano jezikovno sporazumevanje. Pri vzpostavljanju norme kot množice ugotovljenih jezikovnih regularnosti pa so odločilni predvsem trije vidiki: na podlagi katerih vidikov se to stori, s kakšnimi teoretičnimi predpostavkami se to stori in kako se pojmuje veljavnost in trajnost rekonstrukcije norme. Če se ti vidiki izpolnijo, potem se implicitna in eksplicitna norma pomešata. Stabej opaža, da eksplicitna norma v predpisani obliki zajema le manjši del jezikovne realnosti, zato se med obema normama kaže velik razkorak (Stabej 2008).

Tivadar opaža, da se je trend naravnosti in živosti začel v medijih z oddajami v živo, tu ima v mislih predvsem drugi program Radia Slovenija, Val 202 (Tivadar 2011b: 492). Danes številni govorni korpusi⁷ »skrbijo« za večjo dostopnost in predstavljajo dejansko rabo.

---

⁷ Referenčni korpus slovenščine fidaplus – www.fidaplus.net (Arhar, Gorjanc 2007), specializirani korpusi posameznih strokovnih področij (Gorjanc, Logar 2007), referenčni govorni korpus (Zemljarič Miklavčič 2006), korpus usvajanja slovenščine kot tujega jezika (Stritar 2006).

5 GOVORJENI JEZIK

Govor oziroma govornjena besedila so pozno postala predmet jezikoslovnega raziskovanja, razen dialektologije, ki predstavlja le ozek segment govora (Tivadar 2012b). Zaradi psiholoških, kognitivnih in komunikacijskih razlogov je govor veljal za manj »popolno« obliko sporazumevanja, posledično je bil neprimeren za raziskavo in spoznavanje jezika ter hkrati manj prestižen. Šele z razvojem elektronskih medijev je govornjeni jezik postopoma postal normotvoren. Čeprav je govorno sporazumevanje v marsičem primarnejša in pogostejša od pisnega, je imela pisana beseda vedno večjo veljavo (Stabej 2008).

Govornjeni jezik razumemo kot jezik, ki ga definira prenosnik. Ločiti je treba med spontanim govorom in branim besedilom, ki je le zvočna uresničitev jezika. Ko govorimo o govornjenem jeziku, mislimo na akustični interakcijski dogodek, ki se zgodi v realnem času in ga ni mogoče ločiti od okoliščin.

Po Havrankovi definiciji funkcijskih zvrsti sodijo govornjena besedila v prvo zvrst in opravljajo komunikativno (sporazumevalno) funkcijo (Kranjc 2004). Urbančič navaja, da je pri govornjenih besedilih besedišče preprosto, stavki niso dolgi, običajnejša so priredja kot podredja. Posamezni elementi dajejo celo konverzacijskemu stilu domačnost in neprisiljen izraz. Sodobne raziskave so pokazale, da je zapletenost/nezapletenost govornjenega besedila v veliki meri odvisna od jezikovne zmožnosti posameznika in konteksta, v katerem je oblikovano besedilo (Kranjc 2004).

O jezikovni zvrstnosti v sodobnih medijih je na podlagi raziskav razmišljala Simona Kranjc, ki meni, da se v govorni komunikaciji v slovenskih medijih v zadnjih letih v vse večji meri pojavlja knjižnopogovorni jezik. Njihova funkcijska zvrst je odvisna od govornnega položaja (formalni : neformalni), izbranega kroga naslovnikov (javna : zasebna), sporočilnega namena (pozivna, predstavitvena, povezovalna...) in tudi od vrste javnosti in družbenega razmerja med sporočevalcem in naslovnikom (praktičnosporazumevalna, uradovalna, strokovna, publicistična) (Kranjc 2004).

5.1 Spontani govor

Spontanost je izrazita značilnost medčloveškega pogovora, razumemo jo kot tisto, kar ni vnaprej pripravljeno in za kar ni na voljo veliko časa za natančen premislek, v pogovoru to pomeni, da je izjava. Govorci lahko sicer načrtujejo prve izjave pogovora, ne morejo pa načrtovati vseh, saj se morajo prilagajati sogovorniku. Pojavijo se tudi določene fraze, kot so pozdravi, zahvale itd. Nekateri jezikovni elementi so značilni predvsem za spontano tvorjenje izjav in jih kot takih v pisnem diskurzu ne zasledimo. Čeprav k vsebini diskurza nič ne pripomorejo, so v medčloveškem pogovoru pogosto rabljeni, na primer aha, a ne?, no, ja, dobro, glejte, v redu. (Verdonik 2007: 45). Omenjen izraz diskurz najpogosteje obsega diskurz kot jezikovno rabo, kar pomeni rabo jezika v aktualiziranem kontekstu, sem sodi tako aktualizirani kot neaktualizirani kontekst. Van Dijk poveže diskurz z govornim dogodkom, torej so meje diskurza povezane z mejami govornega dogodka. Slednji pomeni največje jezikovne enote, za katere lahko ugotovimo jezikovno strukturo, torej sestoji iz več govornih dejanj. Kot govorni dogodek lahko označimo na primer telefonski pogovor, šolsko uro, razgovor za službo, obisk v zdravniški ordinaciji ipd. (Verdonik 2007: 13–14).

Pogovor je ena od diskurzivnih vrst in podpomenka spontanega govornega diskurza. Menjavanje vlog je očitna lastnost pogovora. Vloga obsega vse, kar govorec reče, preden začne govoriti drugi, meje med njimi pa so pogosto nejasne, zato pride do prekrivanja govora prvega in drugega govornika. Mesto v govornem nizu, kjer preide do menjave vlog, se imenuje prehod. Vloge pa lahko razdelimo še na izjave, ki so enote tvorjenja besedila (Verdonik 2007: 17).

Razlike v spontanem govoru nastajajo v dveh smereh: na vertikalni ravni nastajajo razlike med govorniki različnih regij (na glasovni, besedni in deloma skladenjski ravni), na horizontalni ravni pa zaradi okoliščin, v katerih govorniki govorijo (višja ali nižja stopnja informativnosti). Pri spontanem govoru na razumevanje izmed vseh sredstev najmočnejše vpliva situacijski kontekst in dogajanje v skupnem in realnem času (odvisno je od vedenja udeležencev, njihovega skupnega vedenja, pa tudi od zmožnosti interpretiranja jezikovnih in objektivnih znakov). Poznana sredstva besedilne semantike so deikti, besedilni aktualizatorji, diskurzni označevalci idr.

Deikti so izrazi za oblikovanje besedilne koherence, svoj pomen dobijo v konkretnem govornem položaju (primer *jaz, ti, zdaj, tja...*), njihova raba je odvisna od skupnega vedenja sogovornika (Zemljarič Miklavčič 2008). Besedilni aktualizatorji so po mnenju Mojce Smolej izrazi, ki spreminjajo slovarsko vrednost leksema, pred katerim stojijo, v konkretno referenco oz. opravljajo vlogo usmerjevalcev/kazalcev na konkretnost/nekonkretnost oz. splošnost predstavljene reference. To so na primer *tak, un, en, tale, ta ...* (Smolej 2003). Diskurzivni označevalci pa so eno- ali večbesedni izrazi, ki organizirajo diskurz (signalizirajo začetek ali konec besedila, povezujejo dele besedila), kažejo odnos govorca do predmetnosti in povezanost diskurza s kontekstom, na primer *no, mhm, aha, tako da, torej, mislim, a veš* itd. (Verdonik 2007: 16)

5.1.1 Skladnja spontano govornega besedila

Napisana besedila so razdeljena na manjše enote, poglavja, odstavke, povedi, popolnoma drugače pa je pri govornih besedilih, ki jih je težje razdeliti na manjše enote. Segmentiranje govora lahko temelji na analizi tonskih oziroma intonacijskih enot, zamenjav govorcev in premorov v govoru.

Izrazita lastnost govornega besedila je ponavljanje, ki ima več funkcij: vzpostavljanje besedilne koherence in pridobivanje časa govorca (Zemljarič Miklavčič 2008). Zuljan Kumar ugotavlja, da se ponavljanje pojavi tudi po prekinitvi, za poudarjanje pomena leksema, za odpravo nejasnosti, čustveno angažiranost govorca itd. (Zemljarič Miklavčič 2008).

Eden najbolj razlikovalnih elementov glede na pisni jezik so napačni začetki. Gre za to, da govorec začne besedo, vendar je ne dokonča – je prekinjen, si premisli, se zmoti itd. Popravljanja so razširjena kategorija napačnih začetkov, beseda je izrečena do konca, vendar govorec popravi oziroma jo ponovno izreče v drugačni obliki ali zaporedju (Verdonik 2007).

Izrazita značilnost govornega besedila je tudi prekrivni ali hkratni govor več govorcev. Pojavi se v vseh dialoških besedilih, ne glede na okoliščine ali stopnjo formalnosti (v formalnih okoliščinah naj bi bilo sicer prekrivnega govora manj).

Naslednja lastnost so prozodična sredstva – pomembni so premori, stavčna intonacija, višina in sprememba višine osnovnega tona, jakost ter hitrost govora. Sodobne raziskave prozodije temeljijo na meritvah s posebnimi orodji. Premor ima predvsem funkcijo poudarjanja ali pridobivanja časa za načrtovanje govora. Pri govoru se pojavijo tudi različne oblike deformiranja glasu ali oponašanje (smeh, kričanje, šepetanje, odsekano govorjenje) – označujejo odnos govorca do vsebine ali pa so odraz situacijskega konteksta (Zemljarič Miklavčič 2008).

Spontani govor je v zadnjem času prisoten tudi v medijih, imenovan je govorno branje. Tvorec poskuša ustvariti naravno in prepričljivo branje, torej gre za način branja in ne za opredelitev bralca (Tivadar 2011: 492 in Tivadar 2012b).

5.2 Nespontani govor

Pri nespontanem govoru ima večina govorjenih besedil svojo pisno predlogo. Govorci jezik pretvarjajo v govor oziroma pisne znake uzvočujejo. Uzvočenje je lahko na pamet naučeno besedilo ali pa glasno interpretativno oz. neinterpretativno branje. V televizijskem dnevniku novinar npr. glasno logično, neinterpretativno (spikersko) bere poročila, v radijskem literarnem nokturnu igralec interpretativno bere umetnostno besedilo, gledališki igralec se nauči na pamet svoje replike v dramskem besedilu, ki jih v predstavi interpretativno govori (Podbevšek 1998).

5.3 Referenčni govorni korpus slovenščine

Govorno sporazumevanje je primarna oblika sporazumevanja tako s stališča posameznika kot s stališča družbe, poleg tega je oblika, v kateri se jezik najpogosteje udejanja. Večje raziskave govora je omogočil šele razvoj digitalnih tehnologij v zadnjih desetletjih: digitalno snemanje in shranjevanje podatkov, možnost urejanja in analize z računalnikom. Uporabnost govornih korpusov je usmerjena predvsem v prihodnost, hkrati pa predstavlja govorni korpus tudi dragocen vir kulturne dediščine. Številne jezikovne skupnosti so že zgradile govorne korpuse in s tem omogočile raziskovanje govorjenega jezika. V okviru nacionalnega projekta Sporazumevanje v slovenskem jeziku je nastal tudi referenčni korpus govorjene slovenščine - GOS.

Namenjen je predvsem raziskavam govorjenega jezika. Velikost načrtovanega korpusa za slovenščino je 1 milijon besed, kar je pogojeno z razpoložljivimi sredstvi. Govorni korpus obsega tri osnovne cilje:

- zajeti vzorčne primere različnih govorjenih diskurzov v različnih situacijah,
- zajeti govorjeni diskurz demografsko reprezentativnega vzorca govorcev,
- zajeti predvsem tiste govorne situacije, v katerih so uporabniki jezika najpogosteje produktivno-receptivno udeleženi.

Želja ustvarjalcev korpusa je zajeti diskurze, ki potekajo v naravnem govornem okolju. Brana ali na pamet naučena besedila v govorni korpus niso zajeta, pogoj za vključitev je namreč najmanj delna spontanost. V analizo so vzeti govorniki različnih starostnih skupin, ki bodo razdeljeni glede na demografski kriterij, na primer šolski govor otrok od 10 let naprej, govorniki, za katere slovenščina ni prvi jezik, govor zamejcev in Slovencev po svetu itd. (Zwitter Vitez 2009).

Potreba po izdelavi govornega korpusa je bila v zadnjem desetletju v slovenskem jezikoslovnem prostoru velika, pojavlja pa se tudi potreba po govornem korpusu v okviru dialektoloških študij (Stabej 2008).

5.4 Govor in mediji

Predvsem v zadnjem času so v ospredju družbeni mediji, ki omogočajo povezanost med uporabniki, se pravi da gre za dvosmerno komunikacijo, za razliko od tradicionalnih medijev, kjer poteka enosmerna komunikacija.

Jezik je sam po sebi medij, ki ustvarja in posreduje pomen, hkrati pa tudi govori o govorcih. Jezik brez medijev ne more in prav tako jezik ne zmore brez medijev (Stabej 2008). Na razmah govornega jezika so najbolj vplivali mediji: radio, televizija, internet, ki imajo pomembno vlogo pri oblikovanju norme. Po mnenju Franca Koblarja, literarnega in dramskega vodje Radia Ljubljana, je govor najbolj izdajalsko početje človeka – poslušalci radijskega govornika ne vidijo, le glas je tisti, ki poskuša prepričati poslušalce (Tivadar 2003).

Sodobno pojmovanje zvrsti poudarja temeljne funkcije besedil – vplivanje na naslovnika. Tvorec izbira sredstva, ki so mu na voljo v besedilnem svetu in ki jih nudi jezik. Breda Pogorelec govori o sklenjenosti besedila – koherenca je dosežena s kontekstom, v katerem je besedilo nastalo. Tu je treba upoštevati ne le fizični kontekst (kraj, čas, udeleženci), ampak tudi socialni (socialna razdalja/bližina med udeleženci, starostna razlika) in mentalni kontekst (želje, potrebe, prepričanja) tako tvorca kot naslovnika (Kranjc 2004). H koheziji in koherenci govornega besedila v veliki meri prispevajo tudi neverbalna sredstva, ki besedilo sooblikujejo (pri radijskih napovedovalcih niso vidna). Če se npr. tvorec ne zaveda prednosti in pomanjkljivosti, ki jih nudi medij, besedila na naslovnika učinkujejo kot nekoherentna in nekohezivna.

V današnjem času imajo velik vpliv mediji s profesionalnimi govorniki in bolj ali manj jezikovno izobraženimi novinarji (RTV Slovenija in tudi drugi mediji).

5.4.1 Razvoj govornih medijev na Slovenskem

S tehničkim razvojem se je govorni jezik prek medija dokaj hitro približal ljudem in se postopoma uvedel v vsa slovenska gospodinjstva. Prvi poskusi z brezžično radiotelegrafijo so bili opravljeni že leta 1903 – študentje so poskušali vzpostaviti zvezo med Kranjem in Šmarjetno goro. Uveljavljeni seizmolog dr. Albin Belar je sestavil brezžični sprejemnik, ki je bil predviden za meteorološke in seizmološke namene. Na realki so v letih 1912 in 1918 že opravljali poskuse z oddajno postajo in z detektorskim sprejemnikom – imenovan Koherer. V prostorih ljubljanske realke na Vegovi je potekal brezžični prenos že med prvo svetovno vojno na telegrafski način (Kozin 2008). Razvoj radia je oteževala beograjska oblast, že 25. julija 1923 je ministrstvo za pošto in telegraf izdalo pravilnik o radio-telegrafsko-telefonskih sprejemnih aparatih, posameznikom pa je bil dovoljen le sprejemnik, ne pa oddajnik.

Na začetku 20. stoletja so se kljub vsemu tudi na slovenskih tleh vrstili poskusi brezžičnega oddajanja in sprejemanja. Izdelovali so amaterske radijske postaje, prenašali govor ali glasbo. Prvič je začela oddajati postaja v Ljubljani, 8. marca 1925, zaslužen zanj je bil Marij Osana, ki velja za začetnika radia na Slovenskem. Bil je strokovnjak za elektrotehniko, uslužbenec ministrstva za pošto in telegraf. Med prvimi slovenskimi radijskimi navdušenci, ko so s svojimi detektorji spremljali tuje evropske radijske programe, sta bila tudi Albin Beler in Anton Codellija (Kozina 2008: 13).

Septembra 1928 se je Radio Ljubljana prvič poskusno oglasil, slavnostni govorec je bil Fran Saleški Finžgar, pridružil se mu je še pesnik Oton Župančič, ki je bral odlomke iz Dume. 28. oktobra 1928 so slovesno odprli radijsko oddajno postajo v Ljubljani, ki je veljala kot izobraževalna ustanova, sčasoma pa se je prilagodila zahtevam časa in poslušalcev. Radio je že v začetku pridobival na simbolno-kulturni odprtosti, F. S. Finžgar in O. Župančič sta ga poimenovala »kot praznik slovenske besede, ki poleti iz Ljubljane, iz srca slovenskega naroda Slovanov in do vseh narodov v Evropi in še dalje«. Nacionalni radio predstavlja kot združevalno sredstvo Slovencev, ki je hkrati odprto v svet in vedno aktualno (Tivadar 2003). Tehnika je hitro napredovala, postopoma se je izboljšala slišnost, prav tako pa so se širile programske meje.

5.4.2 Vloga govornih medijev pri oblikovanju knjižne norme

Elektronski mediji, najbolj radio, so zelo pomembni pri oblikovanju norme govornega (knjižnega) jezika. Veliko vlogo pri oblikovanju jezikovne podobe radijskih programov imajo govorniki predvsem nacionalne radijske postaje, ki oblikuje informativno-politični, zabavni in izobraževalni program.

V začetku oddajanja je velik poudarek na jezikovni kvaliteti nudil prav France Koblar, ki se je zavedal učinkovanja govornega radijskega jezika na naslovnika, in poudarjal, da mora napovedovalec govoriti čisto in jasno, ne pretiho ter mora paziti na jasno izgovorjavo samoglasnikov. Ves čas je bila prisotna skrb za jezik: »V imenu slovenske kulture in našega narodnega ponosa smemo zato pač apelirati na vsako vodstvo našega radia, da z vso skrbnostjo, z vso zavestjo odgovornosti in z vso ljubeznijo varuje čistost in lepoto naše besede pred mikrofonom!« (cit. po Tivadar 2003).

Govorjena podoba se je sčasoma demokratizirala – sedaj ni več togosti – kar pa še vedno obsega natančno pripravljeno in dobro artikulirano besedilo, vendar daje vtis spontanosti. Radio se poskuša približati živosti govornega jezika, kar kaže na velik premik, hkrati pa še vedno vzdržuje nacionalnozdrževalno vlogo. Govorjeni jezik je izpostavljen trenutni realizaciji in s tem tudi napakam v govoru, zato je potrebna objektivna kritika – treba je upoštevati tudi nejezikovne dejavnike (Tivadar 2003).

5.5 Lektoriranje govornih besedil

Govorjena besedila pogosto niso lektorirana, te pravzaprav predstavljajo nadgradnjo lektoriranja pisnih besedil, saj ima večina govornih besedil svojo pisno predlogo. Govorniki pisni jezik pretvarjajo v govor oziroma pisne znake uzvočujejo. Uzvočenje je lahko na pamet naučeno besedilo ali pa glasno interpretativno oz. neinterpretativno branje. Na primer v televizijskem dnevniku novinar glasno logično bere poročila, v radijskem literarnem nočnem igralcu interpretativno bere umetnostno besedilo, gledališki igralec pa se nauči na pamet svoje replike v dramskem besedilu in jih interpretativno govori.

Lektor najprej lektorira zapisano besedilo, nato njegovo govorno različico. Pri tem mora poznati, katera jezikovna sredstva so primernejša za govorni jezik, npr. katera skladnja je bolj govorljiva, kakšne slušne ustrezničke imajo določena ločila, katere jezikovne prvine učinkovito zvočno izražajo določeno čustvo, kateri glasovni sklopi so težko izgovorljivi, kateri glasovi so slabše slišni ... Lektor mora dobro poznati zakonitosti govornega jezika, imeti mora dober govorni posluš, torej mora biti sposoben slišati različne zvočne nianse in jih znati tudi sam govorno uresničiti (Podbevšek 1998).

Seveda pa se je treba prilagajati tudi samemu besedilu, področju in zakonitosti medija, za katerega se besedilo pripravlja. Gledališki lektor mora poznati posebnosti gledališke umetnosti, filmski filmske, radijski mora poznati naravo dela na radiu. Na primer filmski govor se precej razlikuje od odrskega, govor v mikrofonsko predstavlja posebno veščino, govor pred TV-kamero je drugačen od gledališkega.

Vedno je naloga lektorja, da umešča govorno besedilo v dane okoliščine. Pri tem mora biti zelo pozoren na stavčnofonetične prvine govora (intonacija, premori, tempo, ritem, jakost, register, barva glasu) in na vidne govorne elemente (mimika, gesta, očesni stik, telesni premik). Pri oblikovanju govornega dogodka pomagajo tudi ugotovitve s področja teorije govornih dejanj in pragmatičnega jezikoslovja, npr. trditev, da govorec želi s svojim sporočilom vplivati na naslovnik in doseči pri njem določen učinek, poudarjanje pomena notranjih in zunanjih okoliščin pri govornem sporočanju, razlikovanje dobesednega in sporočenega pomena itn. (Podbevšek 1998).

V govoru se zrcali človekov socialni in zemljepisni izvor, značaj, čustva, zato poseganje v človekov govor pomeni vdiranje v »človekovo intimo« (cit. po Podbevšek 1998). Dobre psihološke značilnosti lektorja pripomorejo k lažjemu razumevanju govornca, saj le tako zna najti primeren trenutek in način za svoje kritične pripombe. Lektor mora govorncu pomagati udomačiti določene besede, povedi, jih narediti take, da se zlijejo z govorncem in z okoliščinami v celoto (Podbevšek 1998).

6 JEZIK ZNANOSTI

Britanski jezikoslovec Michael A. K. Halliday meni, da je ena od velikih sprememb v razvoju človeštva tudi »znanstvena revolucija«, s katero se je začel razvijati znanstveni jezik. Razvoj znanosti je razvoj znanstvenega mišljenja. Ena izmed njegovih najpomembnejših spoznanj je prav gotovo sprostitev zmožnosti jezikovnega oblikovanja, to pomeni, da potrebujemo več slovnice, več jezikov, s katerimi bi oblikovali izkušnje. Kot primer navaja stavčni slog z glagolskim jedrom in samostalniški slog kot zapleteni slog znanosti z visoko stopnjo leksikalne gostote. »Če se sproščeno pogovarjamo z ljudmi, uporabljamo dinamično obliko jezika, iz katere je razvidna izkušnja človeške vrste. S samostalniškim slogom oblikujemo znanstveno razmišljanje, ki je precej vezano na pisni jezik. Pisanje pomeni uzaveščanje jezika in hkrati zmožnost strukturiranja, kategoriziranja in urejanja, ustvarja se torej novo vedenje – strokovni jezik, ki pogosto postane nerazumljiv nestrokovnjakom« (cit. po Sajovic 2007). Halliday sicer pripisuje komplementarnost pisnega in govorjenega jezika, vendar na koncu daje prednost govorjenemu jeziku, torej stavčnemu slogu, obliki sproščene dialoga. Tak jezik najbolj kaže naravo dinamičnega odprtega sistema in je kot tak najbližji ves čas spreminjajoči se resničnosti, kar pomeni novemu vedenju, znanosti (Sajovic 2007).

Tomaž Sajovic v razpravi Jezik znanosti – jezik metafizične redukcije? na primeru kvantne fizike razmišlja o odtujitvi znanstvenega jezika oziroma »tehničnosti« znanstvenega izraza, kot ga nekateri poimenujejo (Sajovic 2007). Problematizira predvsem razumevanje znanosti, ki se kaže v razmerju med subjektom in objektom ali med raziskovalcem in raziskovano predmetnostjo, na podlagi česar je pogosto zaslediti, da oblika znanstvenega jezika ni povezana s samim razumevanjem znanosti in njeno prakso. Torej bistvena so znanstvena spoznanja in ne jezik. Znanstveni pojmi so natančno definirani, saj se le tako izognejo protislovju. Pri raziskovanju novega se morajo raziskovalci vprašati, ali bodo izrazi najprej razumljivi ožjemu krogu raziskovalcev in nato tudi ostalim. Pogosto natančni izrazi sicer ustrezajo resničnosti, toda le tistemu delu, ki je bil predmet preučevanja, ne ustrezajo pa drugim resničnostim, ki zajemajo druge pojave. Vedno znova se je treba učiti, kaj pomeni beseda »razumeti«, iz tega lahko izhajamo, da mora pravzaprav vsako razumevanje temeljiti na naravnem jeziku, saj le ta zagotavlja stik z resničnostjo.

Ameriški jezikoslovec Whorf (jezikoslovne razprave je pisal med obema svetovnima vojnama) je izoblikoval izvirno teorijo jezika, ki temelji na dveh predpostavkah. Prva pravi, da so vse višje ravnine mišljenja odvisne od jezika, druga pa, da struktura jezika, ki ga govorci uporabljajo, vpliva na način, kako govorci spoznavajo in razumejo svet. Iz tega lahko izhajamo, da se danes kaže primer privilegiranega položaja angleščine predvsem v znanosti, pa tudi na splošno v sodobnem svetu (Sajovic 2007).

6.1 Začetki javno govorjene slovenščine v znanosti s področja tehnike

Slovenski študentje so pred ustanovitvijo univerze na Slovenskem po znanje odhajali v tujino, se tam pogosto uveljavili in celo uživali večji ugled kot na domačih tleh (na primer Fran Miklošič je postal rektor dunajske univerze). Preboj znanstvenega jezika na slovenskih tleh je bil dosežen šele z ustanovitvijo univerze. Pred tem je na Slovenskem deloval Cesarsko-kraljevi licej (od 80. let 18. stoletja dalje), ki se je izoblikoval iz zgodovinskih osnov ljubljanskega jezuitskega šolstva. Po svojem izvoru je torej spadal v tisto skupino novo oblikovanih akademskih ustanov, ki so po ukinitvi jezuitskega reda morale v deželnih glavnih mestih prevzeti nalogo znanstveno-izobraževalnih ustanov, ni pa jim bilo dovoljeno podeljevati akademskih nazivov.

V želji po vztrajnem in načrtnem izobraževanju slovenskih inženirjev je prišlo do ustanovitve prvega slovenskega društva inženirjev leta 1911. Osnovni namen društva je bil vsestranski razvoj slovenske inženirske misli in izobraževanja ter z organizirano stanovsko povezavo izboriti slovenskim inženirjem boljše možnosti zaposlovanja, saj so večinoma tuji delodajalci na slovenskih tleh prednostno zaposlovali tuj tehniški kader. Da je bila tehnika med Slovenci priljubljena, pričajo številke o vpisu slovenskih študentov na tuje univerze. V študijskem letu 1912/1913 je na tehniških fakultetah študiralo 34 strojnikov, 58 stavbenikov in 21 geodetov (Zgodovina strojništva in tehniške kulture 2010).

Po koncu prve svetovne vojne in propadu habsburške monarhije je bila univerza v Ljubljani ena prvih točk, ki jih je bilo treba uresničiti. Prizadevanja za slovensko univerzo pred prvo svetovno vojno so se organizacijsko večinoma naslanjala na avstrijski model univerze s štirimi fakultetami: pravno, filozofsko, medicinsko in teološko. Tehnika je bila v Avstriji zunaj univerze in organizirana kot tehniška visoka šola. Po koncu prve svetovne vojne so se slovenski tehniki energično zavzeli za ustanovitev tehniškega študija v Ljubljani. Njihova prizadevanja so 19. maja 1919 privedla do ustanovitve tehničnega visokošolskega tečaja. Tako so se že pred ustanovitvijo univerze začela univerzitetna predavanja v Ljubljani, ki so potekala neprekinjeno od maja do novembra v prostorih tedanje državne obrtne šole na Aškerčevi cesti.

23. julija 1919 je regent Aleksander Karadjodjević podpisal "Zakon o vseučilišču Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev", s katerim je bila v Ljubljani ustanovljena univerza in bila urejena po zgledu beograjske, torej je vključevala tudi tehniko. Bila je avtonomna, v odnosih z državo pa v pristojnosti prosvetnega ministrstva. Od prvih osemnajstih profesorjev jih je veliko prišlo s tujih univerz, za prvega rektorja pa so izvolili matematika Josipa Plemlja (Dekleva 2009).

Prvi predavatelj začasnega tehniškega visokošolskega tečaja s simbolnim predavanjem v slovenskem jeziku je bil tako prof. dr. Milan Vidmar, ki je v svojih *Spominih* zapisal:

»Vsi Slovenci smo takrat stali za prvim močnim sunkom v smer slovenske univerze! Kot strela z jasnega neba me je zadel poziv, naj 19. maja prevzamem takoj po otvoritvi prvo predavanje v tečaju. Seveda sem se pozivu z navdušenjem odzval. Predaval sem o stroju-velikanu in oprl sem se na svojo teorijo gospodarnega oblikovanja električnih strojev.« (Vidmar 1964).

Študij strojništva je potekal na združenem strojno-elektrotehniškem oddelku. Po vojni, leta 1945, je bil sprejet sklep o razdelitvi Tehniške fakultete na oddelke, bil je ustanovljen tudi oddelek za strojništvo. Po sklepu iz leta 1960 je bila narejena reorganizacija Univerze v Ljubljani, Fakulteta za elektrotehniko in strojništvo se je razdelila na dve samostojni fakulteti (Dekleva 2009).

V knjigi *Zgodovina strojništva in tehniške kulture na Slovenskem* (2010: 72) je povzet zapis razmišljanja prvega dekana samostojne Fakultete za strojništvo, prof. dr. Zorana Ranta (1961):

»Glavna naloga naše šole je in ostane, dati tako dobro in uporabno teoretično izobrazbo tudi v izrazito praktičnih predmetih. Saj daje šele solidno teoretično znanje inženirju tehniško prepričanje, odločilnost in notranjo moč, ki so potrebni za pravilno razumevanje problemov ter za njihovo krepko in energično reševanje.«

Z ustanovitvijo Univerze v Ljubljani in znotraj nje Tehniške fakultete, 23. julija 1919, se je torej začela javna raba govornje slovenščine na slovenskem univerzitetnem področju, vse do tedaj pa so sicer obstajali pisni viri, vendar so bili dostopni le peščici ljudi. Z dejavnejšim javnim ukvarjanjem z znanostjo in posredovanjem znanja bodočim inženirjem na predavanjih je prišlo do potrebe po nastanku novih učbenikov, priročnikov in slovarjev. Profesor Mitjan Kalin, urednik knjige *Zgodovina strojništva in tehniške kulture na Slovenskem*, navaja, da je mnogo rokopisnega gradiva in ročno razmnoženih zapiskov s področja strojništva, ki so nastali do druge svetovne vojne izgubljenih. Po do zdaj zbranih podatkih je najstarejše slovensko učno gradivo s področja strojništva delo *Zapiski iz predavanja elementarnega strojništva* avtorja V Remca iz leta 1913.

6.2 Uporaba slovenskega jezika v znanosti in na strokovnem področju

Jezik je sporazumevalno sredstvo sodobne slovenske družbe, njenega gospodarskega, kulturnega in političnega razvoja. Dejavna jezikovna politika zagotavlja ustrezen status slovenščine s skrbjo za zagotovitev pravnih podlag njene rabe, znanstvenoraziskovalno spremljanje jezikovnega življenja, širjenje jezikovne zmožnosti ter razvoj in kulturo jezika (Zakon o visokem šolstvu).

Univerza bi morala skrbeti za uporabo in odličnost slovenskega jezika na najbolj zahtevnem področju človekovega delovanja in mišljenja – v znanosti (Kalin Golob, Stabej 2007). V želji po razvoju znanosti v slovenskem jeziku bi moral znanstveni jezik postati del študijskih programov vseh fakultet, vendar pa danes znanost postaja tržno merljiva kategorija, trg pa prostor konkurence kapitala oziroma konkurence neposrednega kapitalskega dobička (Vidovič Muha 2007).

Predvsem v družboslovnih in tehniških strokah postaja slovenski jezik vedno bolj obrobni jezik. Jezik znanosti je bil obsežnejše obravnavan v reviji *Jezik in Slovestvo*, leta 2007, kjer so raziskovalci in predstavniki različnih institucij predstavili problematiko jezika v znanosti in na univerzi. Izpostavili so ključne dejavnike, ki vplivajo na rabo jezika in bili polemični glede politike univerze. Ada Vidovič Muha meni, da je »absurdna naivnost, da bo opustitev slovenščine kot jezika znanstvene razprave rešila slovensko znanost« (cit. po Vidovič Muha 2007: 92), Tomo Korošec pa vidi zablodno misel, da bi se katera koli znanstvena panoga ali veda na Slovenskem lahko razvijala brez izhodišča v slovenskem jeziku (Korošec 2007: 93). Maca Jogan ugotavlja, da univerza s svojo politiko pospešuje rabo tujega jezika, saj so objave v tujem jeziku višje vrednotene od objav v slovenskem jeziku, pa tudi zavest nekaterih, da neslovenski pojmi predstavljajo »višjo znanstvenost« (Jogan 2007: 106). Franci Demšar kot predstavnik Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije na podlagi prikaza objav slovenskih in finskih raziskovalcev sklepa, da se zaradi internacionalizacije znanosti v bodoče na Slovenskem pričakuje večje publiciranje v tujem jeziku (Demšar 2007: 103). Neli Dimic pa vidi rešitev v dodatnem financiranju tečajev - slovenščina za tujce; ti pridejo k nam prek Erasmus izmenjave ali prek drugih pogodb ali dogovorov (Dimic 2007: 108). Peter Maček kot predstavnik Univerze v Ljubljani v dvojezičnosti ne vidi težave, saj se taka

praksa izvaja tudi v drugih evropskih državah in je povsem nekaj običajnega (Maček 2007: 109).

Glede na razmišljanja o jeziku znanosti v reviji *Jezik in slovstvo* sem izluščila glavne dejavnike, ki najbolj vplivajo na rabo jezika⁸ in jih kasneje uporabila v praktični raziskavi:

1. Merila, po katerih se meri znanstvena uspešnost osebja v znanosti in raziskovanju. Vsa merila za znanstveno odličnost dajejo skoraj izključno prednost objavam v pomembnih znanstvenih revijah, te pa izhajajo večinoma v angleškem jeziku. Znanstvenost torej dokazujejo z objavami prispevkov v mednarodno priznanih znanstvenih publikacijah. Vsaka revija od avtorja zahteva točno upoštevanje navodil glede zunanje in notranje oblike članka.

2. Za napredovanje in izvolitve skrbi habilitacijska politika univerze. Habilitacija pomeni, pridobiti si pravico predavati na visoki šoli. Gre za merila za volitve v nazive visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev, ki jih sprejme Senat Univerze. Pripravi se pregled dela in točkovalnik. Kandidat mora poleg ostalih zahtev dokazati svojo znanstvenost z objavami prispevkov v revijah, ki jih indeksira *Science Citation Index (SCI)*, *Social Science Citation Index (SSCI)*, *Journal Citation Reports (JCR)*, *priručnik Arts & Humanities Citation Index (A&HCI)* in v revijah, katerih seznam sestavi članica Univerze in jih stroka priznava kot mednarodno priznane.

3. Znanstveni rezultati morajo biti dostopni širšemu krogu strokovnjakov, to je mogoče doseči le s publiciranjem. S publiciranjem so raziskave dostopne kritičnemu preverjanju drugih, kar omogoča mednarodno komunikacijo ter posledično prepoznavnost v svetu. Mednarodno znanstveno sodelovanje je pogoj za uspešno raziskovanje. Izbira jezika je torej zelo pomembna. V znanosti je angleščina postala kot orodje znanstvenega

---

⁸ Dejavniki so povzeti po člankih različnih avtorjev (Kalin Golob, Stabej, Vidovič Muha, Korošec, Jogan, Dimc Demšar), ki so objavljeni v publikaciji *Jezik in slovstvo - Slovenščina v znanosti in na univerzi*, 52/5 (2007).

komuniciranja. Večina najpomembnejših mednarodnih bibliografskih baz je v angleškem jeziku, največ v naravoslovnih in družboslovnih vedah, pa tudi drugje.

4. Vedno večja potreba po vključevanju študentov in pedagoških delavcev v mednarodne programe, povečana mobilnost in s tem povezana prilagoditev izobraževalnega sistema. Z uvedbo programa Erasmus se je izmenjava študentov znatno povečala. Študentje s študijem v tujini izboljšajo strokovne, medkulturne in osebne povezave. Pojavi se potreba po prilagoditvi izobraževalnih programov, ne glede na disciplino in usmeritev. V slovenskem visokem šolstvu se pogosto pojavlja mnenje, da slovenščina kot učni predmet pomeni oviro za prihod tujih študentov, kar pomeni, da bi slovenski jezik morali nadomestiti z angleškim jezikom (Dimic 2007: 107). Vendar pa Zakon o visokem šolstvu v 8. členu določa:

Učni jezik je slovenski.

Visokošolski zavod lahko izvaja študijske programe ali njihove dele v tujem jeziku, pod pogoji, določenimi s statutom.

Če visokošolski zavod opravlja javno službo, se lahko v tujem jeziku izvajajo:

- študijski programi tujih jezikov,*
- deli študijskih programov, če pri njihovem izvajanju sodelujejo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine ali je vanje vpisano večje število tujih študentov,*
- študijski programi, če se ti programi na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku.*

Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika.

Tujcem in Slovencem brez slovenskega državljanstva se omogoči učenje slovenščine.

Statut Univerze v Ljubljani v 110. členu določa, da je učni jezik slovenski, 111. člen pa predpisuje pisanje diplomskih in magistrskih del ter doktorskih disertacij v slovenskem jeziku, le izjemoma se dovoli pisanje v tujem jeziku.

Tudi Zakon o javni rabi slovenščine (ZJRS) v 12. členu določa, da na območju Republike Slovenije vzgoja in izobraževanje v javno veljavnih programih, od predšolske stopnje do univerze, potekata v slovenščini.

Raba tujih jezikov v vzgoji in izobraževanju je dovoljena v skladu s področnimi predpisi, ki urejajo dejavnost vzgoje in izobraževanja.

Ada Vidovič Muha meni, da naj bi slovenski strokovni in znanstveni jezik pomenila izraz stopnje razvoja znanosti na Slovenskem, saj ima nacionalna univerza identitetno vlogo, torej je nosilka jezikovne zrelosti. V zadnjem času pa postaja globalna univerza mamljiv pojem, kot svetla luč za preboj na globalni trg s pomočjo globalnega angleškega jezika, jezika svetovnega kapitala. Avtorica je kritična do neselektivnega prevzemanja vsega, kar ponuja bolonjska prenova. Opozarja, da ne smemo pozabiti na aktivno zavest, napora za ustanovitev slovenske univerze in kasneje za njeno ohranitev in razvoj – univerza je bila razumljena kot pričevanje o enakovredni odličnosti slovensko izražene znanstvene misli. Absurdna zaprtost in samozadostnost ni prava rešitev, prav tako pa tudi ne absurdna naivnost, da bo opustitev slovenščine kot jezika znanstvene razprave rešila slovensko znanost oziroma ji dalo pečat univerzalne vrednosti. Dodaja, da je danes znanje tujih jezikov še kako pomembno, vendar s samoumevno samozavestjo bivanja v lastnem jeziku (Vidovič Muha 2007: 92).

7 PRAKTIČNI DEL

7.1 Uvodna pojasnila

Univerza v Ljubljani želi ohraniti slovenski jezik kot učni jezik na visokošolskih središčih ter hkrati razvijati slovenski strokovni jezik v znanstveni sferi. Prizadeva si urediti habilitacijsko politiko, ki ne bo višje vrednotila tujejezičnih objav (predlog o pripravi predloga dopolnitve habilitacijske politike je bil potrjen leta 2007 v okviru *Jezika in Slovstva*). (Kalin Golob, Stabej 2007: 88). Vsaka fakulteta poskuša zagotoviti svojim študentom čim kakovostnejši študij, jih teoretično in praktično izobraziti.

Odločila sem se, da raziskavo o uporabi slovenskega jezika naredim na Fakulteti za strojništvo, kajti za tehniške fakultete je značilen hiter razvoj tehnologije ter tesna povezava s slovenskim in tujim tržiščem. Fakulteta za strojništvo sledi strategiji kakovostnega izobraževanja, ki študentom in partnerjem na raziskovalnem področju omogoča konkurenčno vključevanje v mednarodno okolje. Vedno več pozornosti namenja raziskovalnemu delu in sodelovanju z gospodarstvom. Vedno večji poudarek je tudi na izobraževanju pedagoškega kadra, ki se odraža predvsem z novimi podiplomskimi programi, z aktivnim sodelovanjem mladih raziskovalcev z domačimi in tujimi profesorji.

Strojništvo spada med tehniške vede in poskuša zagotavljati hiter tehnološki napredek na vseh področjih. Strojniki so prisotni v vseh vejah industrije: razvoj in izdelava novih izdelkov, testiranje materialov, konstrukcije in vzdrževanje strojev, uvajanje in vzdrževanje informacijske in računalniške dejavnosti, organizacija dejavnosti v različnih panogah vodenja proizvodnje (Soković 2009).

Na fakulteti se izvaja dodiplomski in podiplomski študij. Študijski program I. in II. stopnje poučujejo visokošolski učitelji, praktični del pa vodijo asistenti, ki se hkrati na fakulteti izpopolnjujejo na podiplomskem študiju III. stopnje oziroma na starem doktorskem študiju. Podiplomski študij III. stopnje se povezuje z znanstveno-raziskovalnim in razvojnim delom. V želji po zagotavljanju pogojev za povečano konkurenčnost slovenskega gospodarstva na globaliziranih svetovnih trgih je temeljni cilj študija usposabljanje študentov za samostojno znanstveno-raziskovalno delo in

ustvarjanje novega znanja na področju strojniških ved. Kandidati morajo znanstveno in strokovno korektnost potrditi z objavo prispevkov v mednarodno priznanih znanstvenih publikacijah, ki jih indeksira SCI. Objaviti morajo vsaj dva članka, pri katerem mora biti prvi avtor pri enem članku. Po pridobitvi naziva doktor/doktorica znanosti morajo kandidati za napredovanje upoštevati strogo habilitacijsko politiko (Tušek 2009).

V prvem delu raziskave sem s pomočjo vprašalnika proučila položaj uporabe pisane in govorne slovenščine v znanosti na Fakulteti za strojništvo v razmerju do tujih jezikov. Zanimal me je razkorak o rabi jezika med mlajšo in starejšo generacijo raziskovalcev ter kateri so poglobitni dejavniki, ki vplivajo na izbiro jezika znanstvene objave ali pa na rabo jezika pri pedagoški dejavnosti.

V drugem delu pa sem se posvetila analizi govornega jezika (slušna metoda analize) na Fakulteti za strojništvo na primeru predavanj visokošolskih učiteljev in na primeru osnovnošolskih učiteljic. Analiza je narejena s stališča Toporišičevega pojmovanja zbornega in knjižnopogovornega jezika (Toporišič 2004). Želim predvsem ugotoviti, v kolikšni meri se realizira zborni jezik in ali obstajajo razlike v govoru med govorniki, ki izhajajo iz različnih narečnih skupin. Glede na to, da *Slovenska slovnica* predpisuje rabo zbornega jezika na vseh izobraževalnih ustanovah, me je zanimalo, ali obstajajo razlike med visokošolskimi učitelji in osnovnošolskimi učiteljicami.

7.2 PRVI DEL - uporaba slovenskega jezika v znanosti in na strokovnem področju strojništva

Ta raziskava je bila narejena v okviru diplomskega seminarja pod mentorstvom prof. dr. Marka Stabeja, in sicer na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani. Raziskava je bila narejena s pomočjo vprašalnika. Vanjo je bilo vključenih 30 anketirancev; na vprašanja so odgovarjali tisti, ki so neposredno povezani z znanstveno-raziskovalnim delom na področju strojništva, hkrati pa aktivno vodijo pedagoški proces oziroma pri njim sodelujejo. 2/3 anketirancev je že pridobila naziv doktor znanosti, 1/3 pa je vpisanih na doktorski študij. Povprečna starost anketirancev je 35,8. Vprašalnik je bil sestavljen iz šestih vprašanj, ki so bili zaprtega in odprtega tipa.

Pred opravljeno raziskavo so bile postavljene naslednje hipoteze:

1. Na izbiro jezika objav najbolj vpliva habilitacijska politika.
2. Raziskave znanstvenih panog potekajo v slovenskem in angleškem jeziku.
3. Slovensko strokovno izrazje na področju strojništva ni dovolj razvito za brezhibno znanstveno komuniciranje.

Na podlagi izpolnjenih vprašalnikov anketirancev in postavljenih hipotez so bile nekatere potrjene oziroma ovržene. V nadaljevanju je prikazana analiza raziskave po vprašanjih.

7.2.1 Analiza po vprašanjih

1. V katerih jezikih in v kakšnem deležu ste objavljali v zadnjih petih letih?

jezik objav	do 20 %	21-49 %	50 %	51-80 %	81-100 %
slovenski	9	7	6	8	0
angleški	0	1	6	16	7
drugo	2	0	0	0	0

Preglednica 1: Prikaz objav glede na jezik

Iz razpredelnice je razvidno, da 6 anketirancev objavlja 50 % v slovenskem jeziku in 50 % v angleškem jeziku. 16 jih pretežno (51-80 %) objavlja v angleškem jeziku; to so predvsem tisti, ki tesno sodelujejo z državami na podlagi bilateralnih projektov. Zanimivo je, da nihče ne objavlja izključno v slovenskem jeziku, 7 (81–100 %) pa jih objavlja večinoma v angleškem jeziku, tu gre predvsem za mlajšo generacijo vprašanih, ki še ni pridobila naziva doktor znanosti. Ti so glede na habilitacijsko politiko in študijski program prisiljeni objavljati v tujih ali domačih revijah v tujem jeziku, saj jim le to prinese točke za napredovanje oziroma pridobitev naziva. Članki morajo biti zapisani v obliki in jeziku, kot predpisuje revija, torej jih je večina v angleškem jeziku.

2. Kateri dejavniki najbolj vplivajo na izbiro jezika?

dejavniki	odstotki %
habilitacijska politika	37 %
ker se tako učinkoviteje predstavim mednarodni javnosti	50 %
drugo	13 %

Preglednica 2: Dejavniki, ki vplivajo na izbiro jezika

Na izbiro jezika pri znanstvenem raziskovanju in objavljanju najbolj vpliva dejavnik prepoznavnosti v svetu. Jezik predstavlja glavno sredstvo za prikaz znanstvenih rezultatov

širši mednarodni javnosti in posledično prepoznavnost in konkurenčnost na tržišču. Tudi habilitacijska politika precej vpliva na izbiro jezika, kajti le ta narekuje stroga pravila, ki jih morajo izpolnjevati kandidati za izvolitve v nazive. Pod drugo pa gre za izbiro jezika na podlagi sodelovanj med državami (Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Makedonija) in skupnimi projekti. Za zadnji dejavnik so se odločili predvsem profesorji, ki vzdržujejo tesne stike s kolegi iz držav nekdanje Jugoslavije. Na podlagi opravljene raziskave je torej postavljena hipoteza pod številko 1 ovržena.

3. V katerem jeziku najlažje napišete članek?

jezik	odstotki %
slovenščina	53 %
angleščina	47 %
drugo	0 %

Preglednica 3: Prikaz rabe jezika glede na to, v katerem jeziku najlažje napišejo članek

Po mnenju anketirancev je najlažje napisati članek v slovenščini, kajti skoraj vsi so rojeni govorniki slovenskega jezika (eden je rojeni govorec srbohrvaščine), torej je slovenščina njihov materni jezik. V angleškem jeziku je predvsem lažje napisati znanstveno objavo zaradi razvitejše terminologije. Predvsem tisti anketiranci, ki so v zadnjem času doktorirali oziroma so tik pred zagovorom, menijo, da je lažje napisati članek v angleškem jeziku. Tu je viden drugačen pogled na jezik med mlajšimi in starejšimi doktorji znanosti. Mlajša generacija se s pedagoškim delom še ni srečala, zato jim je komuniciranje v angleščini lažje in ugodnejše, medtem ko starejša generacija sicer objavlja v tujem jeziku, vendar pa morajo pri pedagoški dejavnosti svoje raziskave posredovati študentom v slovenskem jeziku. Hipoteza pod številko 2 je potrjena, kajti objave potekajo v slovenskem in angleškem jeziku.

4. Ali menite, da se lahko katerakoli znanstvena panoga na Slovenskem razvija tako, da se za raziskovanje uporablja izključno angleški jezik?

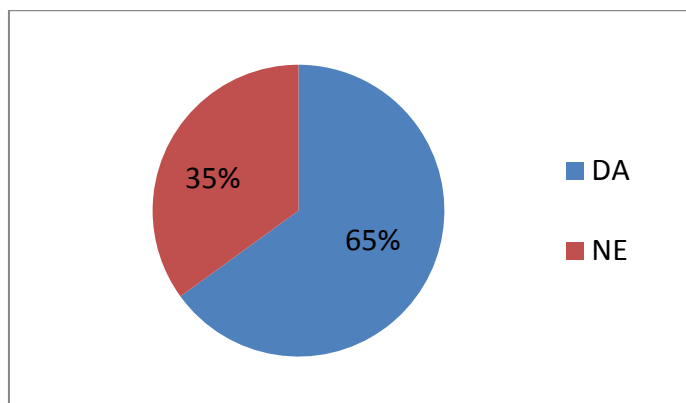
a) NE 61 %

Po mnenju anketirancev se na Slovenskem ne more razvijati nobena panoga le v angleškem jeziku, kajti pomembno je, da so rezultati raziskav predstavljeni tudi domačemu občinstvu. Obstajajo tudi določene panoge, ki so omejene zgolj na področje Slovenije. Raziskave se delajo za domača podjetja, kajti razvoj je namenjen izključno slovenskemu tržišču. Pomemben člen raziskav je tudi pedagoški vidik. Na fakultetah pedagoški proces poteka večinoma v slovenskem jeziku, kar pomeni, da se jezik mora razvijati tudi na znanstvenem področju.

b) DA 39 %

Po mnenju nekaterih anketirancev se lahko katerakoli znanstvena panoga na Slovenskem razvija le v angleškem jeziku. Skoraj vsa strokovna literatura je v angleškem jeziku, kar pomeni, da je terminologija že ustaljena. Pogosto gre za specifične znanstvene raziskave, ki vključujejo zelo ozek krog strokovnjakov, posledično je za lažje komuniciranje nujno potreben jezik, ki je razumljiv vsem. Angleščina je že postala globalni jezik znanstvenega komuniciranja. Slovenski jezik tudi ni prepoznaven v svetu, zato je uporaba angleškega jezika predvsem bolj ekonomična pri vzpostavljanju stikov s strokovnjaki po svetu.

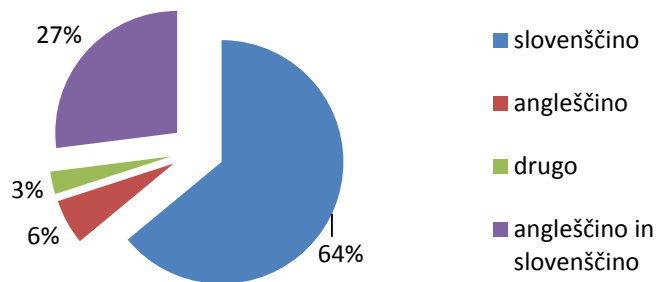
5. Ali menite, da je slovensko strokovno izrazje na vašem področju dovolj razvito za znanstveno komuniciranje?

Graf 1: Mnenje uporabnikov o razvitosti slovenskega strokovnega izrazja

65 % anketirancev meni, da je slovensko strokovno izrazje dovolj razvito za znanstveno komuniciranje, kar pomeni, da je postavljena hipoteza pod številko 3 ovržena. 35 % pa jih meni, da v slovenskem jeziku primanjkuje strokovnega izrazja, kar posledično otežuje pisanje člankov, zato predvsem mlajša generacija uporablja angleški jezik. Predvsem tisti, ki so vpisani na podiplomski študij, večinoma prebirajo tujo strokovno literaturo, visokošolski učitelji, ki predavajo snov študentom v slovenskem jeziku, pa uporabljajo že ustaljene strokovne termine oziroma nekatere poslovenijo.

6. Katere jezike uporabljate pri pedagoški dejavnosti?

Graf 2: Uporaba jezikov pri pedagoški dejavnosti

Pri pedagoški dejavnosti 64 % anketirancev uporablja samo slovenski jezik. Glede na Zakon o visokem šolstvu je v Sloveniji učni jezik slovenščina, drugi jeziki pa se lahko uporabljajo pod določenimi pogoji, ki so določeni v zakonu. Predvsem pri posredovanju novih tematik nekateri uporabljajo angleščino in slovenščino. Na ta način poskušajo nazorneje predstaviti snov, hkrati pa spodbuditi študente, da študirajo tudi tujo literaturo s področja strojništva. Izključno angleški jezik se pri pedagoški dejavnosti zelo redko pojavlja. Nekateri asistenti vodijo vaje, kjer uporabljajo programe v angleščini. Drugi jeziki se le redko pojavljajo, izjemoma v primerih, ko so predavanja namenjena tujim študentom (skupina študentov iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine). Pedagoški proces na Fakulteti za strojništvo torej poteka večinoma v slovenskem jeziku.

7.2.2 Sklep

Iz raziskave o uporabi slovenskega jezika v znanosti in na strokovnem področju strojništva je mogoče ugotoviti, da se pogosto, predvsem pri objavljanju strokovnih člankov, poleg slovenščine uporablja angleščina. Jezik predstavlja glavno sredstvo za prikaz znanstvenih rezultatov širši mednarodni javnosti in posledično prepoznavnost in konkurenčnost na tržišču. Tudi stroga habilitacijska politika sili raziskovalce, da objavljajo v tujih revijah in na ta način zbirajo točke, ki so potrebne za napredovanje oziroma za izvolitve v nazive. Univerza bi morala skrbeti za uporabo in odličnost slovenskega jezika v znanosti, vendar pa glede na habilitacijska pravila, ki jih določa, tega ne moremo trditi. Vidovič Muha zagovarja, da bi moral znanstveni jezik postati del študijskih programov vseh fakultet (Vidovič Muha 2007). Čeprav so bile prenove študijskih programov narejene pred kratkim, lahko na primeru Fakultete za strojništvo vidimo, da ne slovenski in ne tuji jezik kot predmet ni vključen v študijski program. Univerza je neselektivno prevzela vse, kar je ponudila bolonjska prenova. Iz tega lahko sklepamo, da je znanost, kot je zapisala Vidovič Muha, postala tržno merljiva kategorija, trg pa prostor konkurence kapitala oziroma konkurence neposrednega kapitalskega dobička (Vidovič Muha 2007).

Posledica neprepoznavnosti slovenskega jezika v svetu in hkrati neekonomičnost pri vzpostavljanju stikov s strokovnjaki po svetu je vedno pogostejša uporaba angleškega jezika. Vsekakor je tvorcu s stališča skladnje lažje napisati članek v jeziku, ki je njegov prvi jezik, vendar pa je v angleščini lažje napisati znanstveno objavo zaradi razvitejše terminologije. Predvsem mlajša generacija anketirancev se nagiba k angleškemu jeziku, to gre pripisati dobro premišljeni tendenci nabiranja točk za pridobitev naziva, torej se trenutno večinoma ukvarjajo le z objavami svojih raziskav, ne pa s pedagoško dejavnostjo. Kako bodo znanstveno vedenje v bodoče posredovali slovenskim študentom, jih v tem trenutku pravzaprav ne zanima. Za tehniko je značilen hiter razvoj, posledično pa hitro nastajajo tudi novi strokovni izrazi. Če položaj slovenskih raziskovalcev prenesemo na svet, potem je jasno, da nova poimenovanja nastajajo predvsem v globalnem angleškem jeziku. Na prvi pogled se zdi angleščina zelo ekonomična in privlačna izbira, s tem pridobiva na dominantnosti, vendar pa to ni razlog za stagnacijo razvoja jezikovnega izraza ostalih jezikov.

Mladi raziskovalci in profesorji se stalno izpopolnjujejo in nadgrajujejo znanje na strokovnem področju, torej pogosto posegajo po tuji strokovni literaturi, kar je dobro! Znanost pomeni razvoj znanstvenega mišljenja, ki ga morajo ubesediti in predstaviti javnosti pri tem pa naj ne pozabijo tudi na slovenski strokovni in znanstveni jezik, ki po mnenju Vidovič Muha pomeni izraz stopnje razvoja znanosti na Slovenskem (Vidovič Muha 2007: 92).

Slovenščina kot nacionalni jezik, jezik državotvornega naroda, predstavlja na Slovenskem povezovalni element za t. i. jezikovne nacije, torej je v vlogi nacionalnega simbola, po katerem je nacija prepoznavna sama po sebi (Vidovič 2003: 8). V znanosti ima jezik kot nacionalni simbol veliko vlogo (Tivadar 2012b), saj se raziskovalec ali znanstvenik z njim identificira in je prepoznaven po znanstvenem razmišljanju v lastnem jeziku, s katerim kaže na obstoj nacije z razvitim jezikom znanosti.

V zadnjem času se kaže vedno večja potreba po vključevanju študentov in pedagoških delavcev v mednarodne programe, povečana mobilnost in s tem povezana prilagoditev izobraževalnega sistema. Na Fakulteti za strojništvo pedagoški proces poteka večinoma v slovenskem jeziku, torej je v skladu z Zakonom o visokem šolstvu. Zakon tudi predpisuje, da morajo Visokošolski zavodi skrbeti za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika, razvoj jezika pa je mogoč le na podlagi objav znanstvenih člankov v slovenskem jeziku, kajti le tako se uri jezik znanosti, hkrati pa se na ta način znanstveno vedenje prenaša v vsakdanje življenje.

Pri narejeni raziskavi je treba je poudariti še to, da le-ta ne vključuje celovitega znanstvenega komuniciranja na področju strojništva, ki obsega precej široko področje. Problematika učnih gradiv, leksikonov in revij v raziskavo niso bila zajeta. Raziskava bi verjetno pokazala zanimive rezultate, če bi vanjo vključili vso slovensko strojniško periodiko. Če vzamemo za primer revijo Strojniški vestnik (*Journal of Mechanical Engineering*), ki izhaja pod okriljem Fakultete za strojništvo in je indeksirana z SCI, kjer imajo avtorji možnost objave članka izključno v angleškem jeziku.

7.3 DRUGI DEL – analiza govornega jezika s stališča Toporišičevega pojmovanja zbornega in knjižnopogovornega jezika

Slovenski knjižni jezik je bil dolgo časa opredeljen predvsem s pisno podobo, govoru pa je bilo namenjenih le malo raziskav (Tivadar 2010a), kar se danes kaže predvsem v problematičnem pojmovanju govornega jezika. Na eni strani si širša javnost želi »predalčkanja«, po drugi strani pa se je tak način že v zgodovini izkazal kot neuporaben, ki postane sam sebi namen. Slovenci smo že naravnani tako, da napake najprej opazimo pri drugih, pri sebi pa redko ali nikoli. Javni govorniki bi po mnenju večine »morali obvladati« zborna izreka. Taka miselnost se je začela leta 1848, ko je slovenščina prvič prestopila prag zasebnosti. Čas je prinesel nove spremembe na različnih področjih, odsev duha časa se tako kaže tudi pri govornikih in posledično v samem govoru.

V drugem delu praktične raziskave je bil analiziran pedagoški govor šestih visokošolskih učiteljev in treh osnovnošolskih učiteljic v razmerju do Toporišičeve slovnice, poudarek je bil predvsem na prikazu javnega nebranega jezika, ki ga nikakor ne moremo enačiti z zapisanim jezikom. Analiza je bila narejena po slušni metodi.

Namen raziskave je bil ugotoviti, v kolikšni meri se zborni jezik realizira v govoru predavateljev na pedagoško-znanstvenem področju in učiteljic pri pouku in/ali gre za zborni ali knjižnopogovorni, morda celo neknjižnopogovorni jezik oziroma katere so najpogostejše prvine neknjižnosti s stališča *Slovenske slovnice*. Tu gre predvsem za analizo govora v univerzitetni sferi, ki se prenaša na bodoče inženirje strojništva. Za primerjavo pa bo prikazan še govor osnovnošolskih učiteljic ter njihovo posredovanje znanja šoloobveznim otrokom v Sloveniji. Predvsem me je zanimalo, ali obstaja razlika v govoru osnovnošolskih učiteljic in visokošolskih učiteljev v razmerju do Toporišičeve *Slovenske slovnice*.

Postavljene so bile naslednje hipoteze:

1. Ker gre za prosto govornjena besedila, za katera sicer obstajajo pisne predloge, se uporablja predvsem knjižnopogovorni jezik.
2. V knjižnopogovorni jezik se pogosto vmešajo neknjižnopogovorne ali narečne značilnosti, ki so odvisne od pokrajinske pripadnosti govorca.
3. Jezik univerzitetnih profesorjev se bolj približa Toporišičevemu pojmovanju zbornega jezika kot jezik osnovnošolskih učiteljic.

7.3.1 Toporišičevo pojmovanje knjižnih zvrsti

Toporišič poimenuje oblike slovenskega jezika zvrsti; ena izmed njih je tudi socialna zvrst, ki vsebuje knjižni in neknjižni jezik. »Knjižni jezik je namenjen sporazumevanju in sploh sporočanju na vsem slovenskem ozemlju in z vsenarodno ter narodnoreprezentativno vlogo.« (cit. po Toporišič 2004: 15). Deli se na zborni in splošno-ali knjižnopogovorni jezik. Neknjižni jezik pa naj bi zajemal zemljepisna narečja in pokrajinske pogovorne jezike.

Zborni jezik

Po Toporišiču je govorec zbornega jezika jezikovno šolani človek, sem uvršča pisce strokovnih in znanstvenih besedil, novinarje, pisatelje, pesnike ... Tu se lahko le vprašamo, kako postati jezikovno šolani človek, je dovolj zaključena osnovna šola, srednja šola ali morda fakulteta? Za marsikaterega študenta je opravljena matura ali poklicna matura iz slovenščine še zadnje dejanje oziroma še zadnji dokaz metajezikovne zmožnosti. Kakšna pa je ⁹metakognitivna zmožnost pa je odvisno predvsem od vsakega posameznika.

---

⁹ Metakognitivna zmožnost je zmožnost razmisleka o svojem lastnem sporazumevanju, ki omogoča samokorekcijo oz. izboljšanje (Krakar Vogel 2004)

»Zborni jezik je torej na Slovenskem predvsem najprej pisani jezik. Slušna oblika zbornega jezika je zaradi tega večinoma branje, recitiranje, deklamiranje; v gledališču, manj pa tudi na filmu in televiziji – je govorjeni zborni jezik lahko tudi obnavljanje na pamet prvotno že pisno oblikovanega besedila. Zborni jezik se zlasti veliko bere na radiu, tudi na televiziji, pogosto ga berejo učitelji vseh stopenj, zlasti višjih, duhovniki, politiki, gospodarstveniki ipd.« (cit. po Toporišič 2004: 15). Redkeje se uporablja pri govorcih, ki nimajo pripravljene pisne predloge, ampak govorijo prosto, to so predvsem učitelji v šolah, predavatelji pred izobrazbenim, političnim in športnim zborom. Zborni izreko govorec uporablja tudi pred javnim zborom poslušalcev, predvsem ko so ti izobrazbeno, narečno ali socialno neenaki (Toporišič 2004). Toporišič v slovnici navaja, da se zborni jezik govori pred formalnim zborom, pri tem pa ne omeni konkretne situacije govorečega, torej se različnih govornih položajev v smislu formalno ali neformalno niti ne zaveda. Formalni govorni položaj se uporablja in oblikuje znotraj institucije, lahko je javen ali pa zaseben. Od prve pa do četrte izdaje je preteklo kar nekaj let, ta čas je prinesel politične in posledično s stališča formalno-pravne ureditve tudi jezikovne spremembe, vendar le-te v sami slovnici niso razvidne. Slovenščina je postala uradni in državni jezik, tako naj bi se osvobodila okovij pretekle ureditve ter se uveljavila na vseh družbenih področjih.

Danes je enotni knjižni jezik potrjen v vsej svoji polnosti in na celotnem območju slovenskega medijskega prostora. Tu je mišljena nacionalna RTV Slovenija, pa tudi POP TV, v slovenski prostor pa uvrstimo še govorce v parlamentu, šolstvu ter pri učenju slovenščine kot tujega jezika. Vsi ti različni govorni položaji utrjujejo uradno sporazumevanje in ohranjajo enotnost in stabilnost knjižnega jezika. (Tivadar 2011a: 86).

Splošno- ali knjižnopogovorni jezik

Ena izmed knjižnih zvrsti je splošno- ali knjižnopogovorni jezik, ki naj bi bil manj popolna uresničitev stroge zborne norme. »Ta se uporablja predvsem takrat, ko neformalnemu zboru, večinoma nemnožičnemu, govorimo brez vnaprej pripravljenega in izdelanega besedila.« (cit po Toporišič 2004). Tudi tu je nosilec jezikovno šolani človek, govoreči in poslušalec si med seboj vlogi zamenjujeta, zato gre predvsem za neuradno

oziroma zasebno občevanje. Knjižnopogovorni jezik se navadno govori prosto, spontano. Toporišič meni, da je v primerjavi z zbornim jezikom kot neka pripravljavnica za zborni izreko, s tem misli na besedje, oblikoslovje in glas. Pravi celo, da se nekateri prebivalci Slovenije s knjižnopogovornim jezikom že »rodijo«, sem uvršča predvsem gorenjsko-dolenjsko območje s središčem v Ljubljani, kjer je ta jezik na nekaterih območjih bolj ali manj že spodrnil tradicionalno zemljepisno podeželsko narečje (Toporišič 2004: 16–17).

Neknjižne zvrsti

Oprelitev neknjižnih zvrsti v *Slovenski slovnici* je na prvi pogled povsem jasno formulirana: »Prvine neknjižnega pogovornega jezika so ali splošne ali pa pokrajinsko obarvane, izraziteje se kažejo v naglaševanju, stavčni fonetiki, v uporabi izposojenk in skladnji.« (cit. po Toporišič 2004: 21). Pri analizi besedil pa se kaj hitro zaplete pri določitvi splošnih ali pa pokrajinsko obarvanih značilnosti. Natančne opredelitve splošnih vseslovenskih prvin v slovnici ni, zato ni možno natančno dokazati, kaj točno lahko poleg pokrajinskih pogovornih jezikov in zemljepisnih narečij uvrstimo med neknjižne zvrsti. Zmeda se pojavi že pri ljubljanskem pokrajinskem pogovornem jeziku – »Glasovi, ki v primeru z zbornim jezikom izginejo v knjižnopogovornem jeziku, izginejo tudi v ljubljanskem pokrajinskem.« (cit. po Toporišič 2004). Iz slednjega lahko sklepamo, da je ljubljanski pokrajinski jezik prekriven s knjižnopogovornim jezikom, oba pa se uporabljata v spontanih položajih, na primer na cesti, v družabnih stikih, v družini ipd.

Znanstveni jezik

Toporišič v okviru funkcijskih zvrsti, ki služijo različnim uporabnostnim namenom, loči: praktičnosporazumevalno, strokovno, publicistično in umetnostno. V raziskavi me je zanimala predvsem strokovna zvrst, ki se deli na praktičnostrokovno, poslovno, poljudnoznanstveno in znanstveno podzvrst.

Najvišja vrsta strokovnega jezika je znanstveni jezik, ki ga povezuje strokovno izrazje, uporablja pa ga manjši krog ljudi. Prva naloga znanosti je odkrivanje novega, znanstveniki torej morajo na novo poimenovati določene stvari ali pa izraze prenesti iz drugih jezikov v obliki sposojenk, tujk, kalkov, citatnih besed. Toporišič navaja, da so znanstvene razprave opredeljene natančno, enopomensko, z veliko mero treznosti in brezčustvenosti, tu ni prostora za igro besed ali za zaznamovani besedni red. Praviloma je skladnja precej zahtevna in zapletena. Omenim naj še poljudnoznanstveni jezik, ki predstavlja preprostejšo obliko znanstvenega jezika in s tem približanje določene tematike širšemu krogu bralcev/poslušalcev. Določa ga predvsem nazornost in razumljivejša razlaga z definicijami, s tabelaričnimi in grafičnimi prikazi (Toporišič 2004).

7.3.2 Gradivo za analizo

V drugem delu praktične raziskave sem se odpravila na predavanja šestih predavateljev na Fakulteti za strojništvo, kjer sem na podlagi njihovega dovoljenja posnela predavanja v predavalnicah, ki so se izvajala na visokošolskem študijskem programu I. stopnje in na magistrskem študijskem programu II. stopnje. Pri analizi sem uporabila metodo slušne analize. Predavanja sem posnela s pomočjo kamere in diktafona v času od 12. novembra 2012 do 17. decembra 2012. Vsi govorci so na delovnem mestu visokošolski učitelj, med njimi jih je pet v preteklih letih opravljalo vlogo prodekana za pedagoško dejavnost, kar pomeni, da so bili glede na položaj večkrat v vlogi javnih govorcev oziroma se s Toporišičevega stališča predpostavlja, da bi morali dobro obvladati formalni govorni položaj. Njihova povprečna starost je 56,3 in prihajajo iz različnih narečnih skupin. Vsa predavanja so potekala v slovenskem jeziku.

V analizi so govorcei označeni z naslednjimi oznakami:

G1 – govorec iz okolice Ljubljane

G2 – govorec iz gorenjske narečne skupine

G3 – govorec iz rovtarske narečne skupine

G4 – govorec iz štajerske narečne skupine

G5 – govorec iz dolenske narečne skupine

G6 – govorec, ki ni rojeni govorec slovenščine (rojeni govorec srbohrvaščine)

Vsi so predavali s pomočjo powerpoint predstavitve, kjer so bile prikazane predvsem slike, sheme, grafi, preglednice, v nekaj primerih pa tudi kratki filmčki. Študentje so imeli pri predavanjih profesorjev G1, G3 in G6 pred seboj skripto predmeta, ki so jo sproti dopolnjevali. Pri predmetu, ki sta ga predavala G2 in G4, obstaja lasten učbenik kot temeljna študijska literatura. Oba sta predavala brez predloge, študentom sta le v vednost pojasnila, kje v učbeniku si lahko to snov natančneje preberejo in kaj je ključnega pomena. Pri predmetu, ki sta ga predavala G1 in G6 tudi obstaja učbenik, vendar ga na predavanjih nista omenjala. Ker predavanja in vaje pri določenem predmetu na fakulteti potekajo vzporedno, so se študentje in profesorji večkrat navezali na delo pri vajah oziroma so teorijo prenesli v prakso. Profesor G5 je v sklopu predmeta izvajal predstavitvene seminarje študentov, sam je vsako predstavitev komentiral in dodal svoje mnenje oziroma razložil morebitne nejasnosti. Od vseh govorcev sta se predavanj po nareku posluževala predvsem govorca G1 ter G2 in sicer tako, da sta snov najprej prosto razložila, nato pa narekovala študentom.

Za primerjavo sem posnela še tri osnovnošolske učiteljice, nobena izmed njih ni učiteljica slovenščine. Pouk je potekal v razredu v času od 17. novembra 2012 do 18. decembra 2012. Tudi njih sem posnela z diktafonom. Gre za mlajšo generacijo učiteljic, njihova povprečna starost je 31,6, vse pa prihajajo iz rovtarske narečne skupine. V analizi bodo govorce označene z naslednjimi oznakami:

U1 – učiteljica na razredni stopnji

U2 – učiteljica na razredni stopnji

U3 – učiteljica kemije in biologije na predmetni stopnji

Vse učiteljice so pri pouku uporabljale učbenik, snov so prav tako najprej razložile, nato pa so jo učenci zapisali v zvezke po nareku ali pa so s pomočjo učbenika reševali delovne liste. Učiteljica U3 je bila pri posredovanju navodil zelo natančna, vendar je morala učence večkrat spodbujati k samostojnemu delu in jim pomagati. Na razredni stopnji je pouk potekal bolj sproščeno, v obliki pogovora oziroma predstavitve obravnavane teme. Učenci so pri pouku sodelovali, obe učiteljici sta vse stvari poskušali prikazati čim bolj na praktičen in nazoren način (slovenske zaščitene jedi – izdelovanje žlikrofov).

V nadaljevanju je analiza govora skupaj s primeri in komentarji predstavljena glede na skupine, ki so povzete po Toporišičevi *Slovenski slovnici* (Toporišič 2004: 18):

- glasovje
- naglas
- oblike
- skladnja
- besedje

7.3.3 Glasovna analiza

Po Toporišiču je glasoslovje jezikoslovni nauk o izrazno slušni podobi jezika, predmet raziskovanja je torej izrazna podoba glasov, glasovnih zvez, besed, besednih zvez ... (Toporišič 2004). Aktualni pravopisni in pravorečni priročnik, *Slovenski pravopis*, se v poglavju Glasoslovje načeloma ujema s *Slovensko slovnico* (Tivadar 2010b), zato sem se pri analizi opirala tudi nanj. Narečne značilnosti govorcev so povzete po Logarjevi metodologiji (Logar 1975) in po skripti predavanj prof. dr. Vere Smole (Smole 2004).

V *Slovenski slovnici* so navedene širše sprejete značilnosti knjižnopogovornega jezika, ki pogosto vdirajo v zborni jezik, in značilnosti neknjižnega pogovornega jezika, ki vdirajo v knjižnopogovornega. Posnete govorce sem opazovala in jih po slušni metodi analizirala s stališča navedenih prvin v Slovenski slovnici. V preglednici so, za boljšo nazornost in lažjo razumljivost, navedene širše sprejete značilnosti knjižnopogovornega jezika in značilnosti neknjižnopogovornega jezika, na katere sem bila pozorna pri slušni analizi.

	Širše sprejete značilnosti knjižnopogovornega jezika	Značilnosti neknjižnega pogovornega jezika, ki pogosto vdirajo v knjižnopogovornega
a	Kratki nedoločnik	Upad nenaglašenege i sredi besede
b	Množinska oblika deležnika na -l	Glas i se izgublja na koncu besed
c	Izgovor nenaglašenege deležnika -el, -il kot -u	Kadar pride zaradi izginotja i-ja do soglasniškega sklopa NZ + Z na koncu besede ali pred samoglasnikom, se pred Z vrine polglasnik
d	Izgovor polglasnika ali e, kadar sta kratka ali popolna redukcija	Kratki naglašeni in nenaglašeni a se pred u izgovarja tudi kot o, pred j pa tudi kot ej
e	Izgovor prislova sem [səm] s polglasnikom	Posebnosti
f	Samo rahlo upadli (reducirani) kratki naglašeni a pred soglasnikom	
g	Izgovor l namesto lj, kadar bi moral stati pred samoglasnikom in hkrati za soglasnikom	

7.3.3.1 Širše sprejete značilnosti knjižnopogovornega jezika

a. Kratki nedoločnik

Toporišič kratki nedoločnik uvršča med nezložene glagolske oblike, označi ga kot pogovorni nedoločnik. Kratki nedoločnik uporabljajo skoraj vsi, nekateri manj in nekateri več, v analizo vzeti govorci. Pri govorcu G1 se pojavlja takrat, ko študentom razlaga snov (*mormo nardit, ne morjo zvrnat*), dolg nedoločnik pa kadar se poslužuje načinu predavanj po nareku (*moramo narediti*). Govorec G2 je kratki nedoločnik največkrat uporabil (*mormo raztalit, nardit, kupovāt*), najmanjkrat pa govorec G6, ki ni rojeni govorec slovenščine, ampak se je slovenščine učil in naučil v najstniških letih. Govorec G4 je uporabljal dolg nedoločnik (*-ti, čī*), kar je sicer značilno za panonsko narečno skupino, verjetno gre predvsem za vpliv goričanskega narečja (*moramo narediti, variti*), le štirikrat je uporabil kratki nedoločnik (*se moraš zavedat, moramo dodatno rezat, mora dodatno razmislit, moramo prilagodit*). Govorca G3 in G5 sta vedno uporabila kratki nedoločnik (*je treba nardit, to moram povedat*). Govorec G5 prihaja iz vzhodnodolenjskega govora, kjer je značilen kratek nedoločnik, le v nekaj primerih pri nedovršnih glagolih na *-iti, -im* in *-eti, -em* je lahko dolg. Tudi vse učiteljice U1, U2 in U3 so vedno uporabljale kratek nedoločnik.

b. Množinska oblika deležnika na –l

Množinska oblika deležnika na *–l* se opušča predvsem v govorjenem jeziku, na primer napišemo smo delali, izgovor pa je smo delal. Ta pojav sem zasledila pri vseh govorcih, razen pri G4, ki je dosledno uporabljal pravilno množinsko obliko deležnika na *–l* (*če bi prenesli na drugo orodje, si boste pogledali, tisti, ki ste to delali*), prav tako pa tudi govorec G6 (*bomo obravnavali, bomo delali, smo pogledali, kar smo že povedali, so mislili*) in učiteljica U1 (*bomo pogledali, bomo naredili, so kopali, so hodili v šolo*). Govorca G1 in G2 sta skoraj vedno uporabljala napačno množinsko obliko deležnika na *–l* (*smo delal, opisal, uporablal, povečal, delal, so dal, bi začel*), razen kadar sta študentom počasi narekovala. Večina deležnikov na *–l* ima nepremični naglasni tip na osnovi, kar pomeni, da imajo naglas v vseh oblikah na istem zlogu načeloma tam, kjer je v nedoločniku (*délati, délali*). Naglas pa se ohranja tudi pri nepravilni uporabi množinske oblike deležnika na *–l* (*délal*). Za ljubljanski pogovorni jezik je posebnost deležnik na *–l*

glagolov na –iti- -im s predpono – tu se naglasno mesto pomika proti začetku besede tudi v množini (G1 *pogovóru*). Tudi govorca G3 (*ko so to skup zlagal, so kopal, so spiral*) in G5 (*ker ste se potrudal, kar ste predstavlal*) nista uporabila pravilne oblike, prav tako ne učiteljici U2 in U3 (*boste jedl, si boste shranl, boste napisal*).

c. Izgovor nenaglašnega deležnika –el, -il kot –u

Najpogosteje se tak izgovor pojavlja pri govorcu G1, pri katerem je končni –u izrazito poudarjen (*če bi obarnu, to bi ponóvu, narédu, mógu, téku*), pa tudi pri govorcu G2 (*rad bi opozóru, zakúru, narédu*), vendar manj pogosto. Slednji je z gorenjskega narečja, za katerega je značilen, v sistemu kratko naglašanih samoglasnikov, prehod e in i z u/w/v v –u (še > šu). Tudi govorec G3 je deležnik vedno izgovarjal kot –u (*bi réku tko, se je nekdo spómnu, bi rabu*), v nekaj primerih tudi govorca G4 (*pa je reku*) in G5 (*vi se boste trídu*) ter učiteljici U1 (*si že jédu, boš narédu*) in U3 (*si napisu, si spravu*). Najmanj sem tak izgovor zasledila pri govorcu G6 (*bi zdarsnu*), saj je večinoma predaval v 1. os. množine.

d. Izgovor polglasnika ali e, kadar sta kratka ali popolna redukcija

Predvsem za gorenjsko narečje je značilna močna redukcija kratkih naglašanih ali nenaglašanih samoglasnikov, kar se najbolj kaže pri govorcu G2 (*zaželən, namən, procəs, zravən, pride v poštv, zmanjšøvət (zmanjševət), močənga, s təm, v zaməš*). Polglasnik se lahko pojavi tudi brez glasovnega refleksa oziroma z refleksom ø (pesk) v ljubljanskih in rovtarskih govorih, predvsem zaradi analogije po odvisnih sklonih ali pa že pod vplivom moderne vokalne redukcije, kar sem zasledila pri govorcu G1 (*zmanjšøvət, mesøce*). V ljubljanskem pogovornem jeziku pride zaradi izgube samoglasnika celo do zlitja glasov ali prevoja (G1 – *cølo, zølo, tuki, zadi*). Razvoj slovenskega polglasnika je sicer odvisen od prvotnega naglasa, na primer če je umično naglašen po umiku naglasa na prednaglasno nadkračino, se izgovarja polglasniško (*steber, čeber*), prav tako je izgovor tudi v priponah –ec in –eh (*konec, petek, pesek*). Za vzhodne govorce je značilen v prednaglasnem in ponaglasnem zaprtem zlogu prehod nenaglašnega ə > e, kar sem v nekaj primerih zasledila pri govorcu G4 (*kamən > kamen*). Govorec G3 je izgovoril naslednje (*vəč, pri zəló dolgih, s təm*), kar gre predvsem za vpliv ljubljanskega pogovornega jezika. To pa lahko enako trdim za govorca G5 in učiteljici U2 (*postøle*) in U3 (*zəló, cəló*). Učiteljica U1 je zelo pazila na izgovor in je le enkrat izgovorila besedo s polglasnikom (*kakšən*).

e. Izgovor prislova sem [səm] s polglasnikom

Izgovor s polglasnikom se pojavi pri vseh posnetih govorcih (*poglejte səm, če to postavmo səm*), razen pri govorcu G4 (*če to postavimo sɛ:m*). Štajerska narečja, z izjemo južnih, ki imajo a-jevski refleks, so e večinoma zožila v ozek dolgi ɛ:. Vse tri učiteljice so prislov izgovarjale s polglasnikom.

f. Samo rahlo upadli (reducirani) kratki naglašeni a pred soglasnikom

Upada pri govorcu G6 nisem nikoli zasledila (*žal to ni mogoče, prav je, kakšen način je najboljši*), prav tako ne pri govorcu G4, saj so se v štajerskem narečju kratki naglašeni samoglasniki večinoma podaljšali, sovpadli z dolgimi ali pa dobili svoj fonem. Za ljubljanski pogovorni jezik je značilen izgovor s polglasnikom ali celo z o (G1 – *prov, žol*). Rahli upad je bil čutiti pri govorcih G2 (*prqv, žql, kqdar, kqkšen, končqt*), le v nekaj primerih pa pri G3, predvsem takrat, ko je »preklopil« in s študenti navezal sproščen, neformalni pogovor o obravnavani snovi. Za rovtarsko narečno skupino je sicer tudi značilna težnja h krajšanju dolgega a: (ne vedno) in tako prehod v sistem kratkega vokalizma (tako kot i in u), kar pomeni, da je izgovor reduciranega a le položen. Slednje velja tudi za vse tri učiteljice (*kqkšen/kakšen, prqv/prav, k nqm*).

g. Izgovor l namesto lj, kadar bi moral stati pred samoglasnikom in hkrati za soglasnikom

Črko *j* so izpuščali predvsem govorci G1 (*ustavlal, u Lublan, dodamo mal ola* (olja), *se uporabljajo*), G2 (*se uporabljajo, poglobleno varjenje, se vstavljajo, ne predstavlja*) in G6, slednjemu slovenščina ni materni jezik (*vrtlaji*). Sama sklepam, da pride do tega pojava predvsem zaradi hitrega govora in posledično lažje izgovorjave, pa tudi zaradi vse večje tendence k racionalizaciji jezika oziroma krajšanju besed, ki se vselej ne izkaže za primerno. Pri govorcih G3 in G4 izpusta nisem zasledila, prav tako ne pri učiteljici U1, pri govorcu G5 pa le pri določenih besedah (*ste predstavlal, kdo dobavla, Grosuple*). Tudi učiteljici U2 in U3 sta *j* izpuščali le pri določenih besedah (*mora bit pārpravlen, postle pospraut*).

7.3.3.2 Nekatere značilnosti neknjižnega pogovornega jezika, ki pogosto vdirajo v knjižnopogovornega

Točne definicije neknjižnega pogovornega jezika v *Slovenski slovnici* ni, navedene so le določene značilnosti, ki se kažejo predvsem v naglaševanju in stavčni fonetiki, iz katerih je mogoče prepoznati pokrajinskost kot prvino neknjižnosti. Glasoslovne značilnosti neknjižnega jezika sem zasledila pri posnetih govorcih, te so prikazane spodaj glede na Toporišičevo pojmovanje.

a. Upad nenaglašene i sredi besede

Do tega pride, če je nenaglašena glagolska pripona (mahnila) ali v priponskem obrazilu – ica (ribca). Pri govorcu G2 se upad nenaglašene i največkrat pojavi (*pa napište, sej pravm, vzemte, bli, tolko, kolk*), kar lahko razložimo z njegovim izvornim Selškim narečjem, za katero je značilna popolna redukcija nenaglašene i (uča:sx). Govorec G3 je pri besedi *nastavš* vedno izpustil i, pri nekaterih besedah tudi govorec G1 (*sestavš, pište*). Slovenska slovnica pa navaja, da sedanjiško glagolsko pripono i lahko govorimo tudi s polglasnikom (knjižno: prosim ali prosəm) (Toporišič 2004: 19), tak primer sem zasledila pri govorcu G2 in učiteljici U2. Upada nisem zasledila pri govorcih G4 in G6 (*pri hlačnicah*), pogosto pa pri G5 (*kolk, lahko čistmo*). Učiteljica U1 je i izpustila sredi besede le takrat, kadar je pospešila svoj tempo govora (*kuharca, blo*), U2 in U3 pa skoraj vedno (*tolk, kolk, bli, si zapište*).

b. Glas i se izgublja na koncu besed

Pogosto se izgublja v velelniku, pri posameznih prislovihih, veznikih, predlogih in zaimkih. Vsi posneti govorci so vsaj enkrat izrekli *to pomen*, razen govorec G4, ki je vedno uporabljal *to pomeni*. Pri učiteljicah besede *to pomen/to pomeni* nisem zasledila. Pri govorcu G1 se je i izgubljal le pri določenih besedah, na primer *zarad tega*, pri nekaterih pa le občasno (*to pomen/to pomeni, to se prav*). Pri govorcu G2 se končni i vedno izgublja pri besedi *zarad tega*, pogosto pa se tudi sam sebe popravi (*to pomen > to pomeni*), sicer pa še *v primerjav, njihov proizvodn program, to se prav, je okol*. Besedo *to pomeni* je dokaj dosledno uporabljal govorec G6. Govorec G5 je vedno izgovoril besedo *to se prav* brez končnega i, govorec G3 pa *to se tud dela*. Učiteljica U3 je i pogosto izpuščala (*to se prav, prid gor, piš, odgovor*).

c. Kadar pride zaradi izginotja i-ja do soglasniškega sklopa nezvočnik + zvočnik na koncu besede ali pred soglasnikom, se pred zvočnik vrine polglasnik

Ta pojav je bil izrazit pri govorcih G1 in G2 (*misalte < mislite, smo rekəl < smo rekli, pojavəl < pojavili, naredəl < naredili, boste vidəl < boste videli*). Govorec G3 je uporabil *to pərkažuje > to prikazuje, obərnt > obrniti*, G6 pa *privzdigənt > privzdignit*, učiteljica U1 *je pəršlo > je prišlo*, U2 *mora bit pərpravlen*, U3 *smo rekəl < smo rekli*.

d. Kratki naglašeni in nenaglašeni a se pred ʉ izgovarja tudi kot o, pred j pa tudi kot ej

Besedo *prav* je bila izrazito izgovorjena z o pri govorcju G5 (*prov gotov*). Sicer pa je meja med izgovorom o ali ʉ težko določljiva na podlagi zgolj navadnega posnetka, ki sem ga imela na razpolago (največja dilema je bila pri U1 in G3). Za natančno določitev bi potrebovala namensko in bolj natančno napravo. Toporišič navaja, da se v ljubljanskem pogovornem jeziku –aj vedno izgovarja kot –ej, G1 (*nejbolš, nejprej*). Poudarjeni e pred j sem konstantno zasledila tudi pri govorcju G5 (*nejprej, dejte, sej pravm, dvejst*) redkeje pa pri govorcju G2 (*nejhujš, mejhna hrapavost*). Govorca G1 in G2 sta izgovarjala besede *zdaj < zdej, zej, dej*, kar gre pripisati gorenjskemu narečju. Takega izgovora nisem našla pri govorcjih G4 in G6. Tudi učiteljica U3 je –aj izgovarjala –ej (*dejte no, mejhn masni delež*).

e. Posebnosti

V okviru glasovja je treba omeniti še posebnost izgovora črke v pri govorcju G4: izgovor v je zobnoustničen, v izglasju ali pred nezvenečimi soglasniki ima različico ʉ ali bolj na f (*pri fsaki fsebini, vzeti, vendar, postopkoʉ*). V sistemu dolgih samoglasnikov je v tolminskem narečju znan prehod o-jevskih glasov v uʉ (*kuʉlkr tolk, tuʉlko*), kar sem zasledila pri govorcju G4.

7.3.3.3 Razprava o glasovni analizi

Slovenska slovnica predvideva uporabo zbornega knjižnega jezika pred javnim zborom poslušalcev, kar pomeni, da bi vsi posneti govorci morali govoriti zorno, saj jim to narekuje tudi govorni položaj (Toporišič 2004). Glede na narejeno analizo pa lahko ugotovim, da se pri vseh govorcih pogosto pojavljajo širše sprejete značilnosti knjižnopogovornega jezika. Raba značilnosti knjižnopogovornega jezika je glede na govorce prikazana v spodnji preglednici.

	Širše sprejete značilnosti knjižnopogovornega jezika	G1	G2	G3	G4	G5	G6	U1	U2	U3
a	Kratki nedoločnik	DA	DA	DA	NE	DA	DA	DA	DA	DA
b	Množinska oblika deležnika na -l (boste delal)	DA	DA	DA	NE	DA	NE	NE	DA	DA
c	Izgovor nenaglašenege deležnika –el, -il kot –u	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA
d	Izgovor polglasnika ali e, kadar sta kratka ali popolna redukcija	DA	DA	DA	NE	DA	DA	NE	DA	DA
e	Izgovor prislova sem [səm] s polglasnikom	DA	DA	DA	NE	DA	DA	DA	DA	DA
f	Samo rahlo upadli (reducirani) kratki naglašeni a pred soglasnikom	DA	DA	DA	NE	DA	NE	DA	DA	DA
g	Izgovor l namesto lj, kadar bi moral stati pred samoglasnikom in hkrati za soglasnikom	DA	DA	NE	NE	DA	DA	NE	DA	DA

Preglednica 4: Prikaz rabe širše sprejetih značilnosti knjižnopogovornega jezika pri posnetih govorcih in govorkah

Glede na prikaz lahko zagotovo trdim, da se v pedagoški govor pogosto vmešajo značilnosti knjižnopogovornega jezika, čeprav bi glede na govorni položaj (javni in formalni) morali uporabljati zborni jezik.

Glede na narejeno analizo lahko tudi zagotovo trdim, da so pri nekaterih močno zastopane tudi značilnosti neknjižnega pogovornega jezika, ki se po mnenju Toporišiča uporablja »/.../ v sprti nastajajočih govornih položajih, kakor so: pogovor v ožjem krogu, na cesti, v družabnih stikih, večinoma pogovor na delovnem mestu, v družini, še posebno v mestnem okolju /.../« (cit. po Toporišič 2004: 21). Značilnosti neknjižnega pogovornega jezika se glede na Toporišičevo opredelitev ne bi smele pojavljati v pedagoškem javnem govoru, pa vendar so tudi te kar pogoste, kar kaže spodnja preglednica.

Značilnosti neknjižnega pogovornega jezika, ki pogosto vdirajo v knjižnopogovornega		G1	G2	G3	G4	G5	G6	U1	U2	U3
a	Upad nenaglašene i sredi besede	DA	DA	DA	NE	DA	NE	DA	DA	DA
b	Glas i se izgublja na koncu besed	DA	DA	DA	NE	DA	DA	DA	DA	DA
c	Kadar pride zaradi izginotja i-ja do soglasniškega sklopa NZ + Z na koncu besede ali pred samoglasnikom, se pred Z vrine polglasnik	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA
d	Kratki naglašeni in nenaglašeni a se pred u izgovarja tudi kot o, pred j pa tudi kot ej	DA	DA	DA	NE	DA	NE	NE	NE	DA

Preglednica 5: Prikaz rabe nekaterih značilnosti neknjižnega pogovornega jezika, ki pogosto vdirajo v knjižnopogovornega, glede na posnete govorce in govorce

Predavanja na fakulteti so javna, ki zahtevajo formalni govorni položaj, a je dejanska raba, ki je odvisna od vrednostnega sistema govorca in situacij, v katerih se jezik uporablja, vse prej kot zborna. Osamosvojitve Slovenije (1991) je povzročila politično preureditev in uredila formalno-pravni položaj slovenščine, pri čemer naj bi se uredila tudi dejanska raba, vendar pa se vse do danes, po dvaindvajsetih letih samostojnosti, zavest o rabi jezika očitno še ni utrdila. Tu ne gre kriviti le samih govorcev ampak vsesplošno zavest, zavedanje se govornega položaja, ki se zdi povsem samoumeven.

Očitno je, da v času izdaje Toporišičeve slovnice (1976) še ni bilo govora o formalnem in neformalnem govornem položaju, saj se v slovnici ne pojavlja, uporaba jezika v različnih govornih položajih se tudi ne pojavlja v kasnejših prenovljenih izdajah (četrti prenovljena izdaja je izšla leta 2000). Kako torej naj bi uporabniki jezika prepoznavali govorne položaje in v skladu z njimi uporabljali ustrezno socialno zvrst?

»Nosilec zbornega jezika je jezikovno šolani človek /.../. Govorijo ga posebno v šolah učitelji in učenci /.../. Tako tudi predavatelji pred izobrazbenim, političnim, športnim ali drugačnim interesnim zborom.« (cit. po Toporišič 2004). Glede na slednjo opredelitev bi predavatelji na fakultetah in učitelji v osnovnih in srednjih šolah morali uporabljati zborni jezik. Z novimi šolskimi reformami in s sodobnimi metodami poučevanja se je pristop pedagoških delavcev precej spremenil; tu imam v mislih predvsem zmanjšan govorni delež učitelja in povečano interakcijo s poslušalstvom, kar povzroči pogostejšo rabo spontanega govora, ki privede ali celo zavede k uporabi knjižnopogovornega in celo neknjižnega pogovornega jezika. Slovenski prostor je torej v nekaj letih doživel veliko političnih sprememb in družbenih preureditev, pri tem pa se je javna raba jezika zdela in se še vedno nekaterim zdi povsem samoumeven pojav.

7.3.4 Naglasna analiza

Pri naglasu sem pri večini govorcev opazila predvsem značilnosti kratkega nedoločnika, naglas je na istem zlogu kot v deležniku na –l moškega spola (*varìt, izdelovàt, króžit, porazdelìt, prikljùcit, napísat*). Za gorenjsko narečje je značilno kolikostno nasprotje, to pomeni, da ima dolge in kratke naglašene samoglasnike (nam. brát, I. ed. bràt), enako velja tudi za dolensko narečje, le da je ta bolj akustična in počasnejša govorica. Ritem je bolj pojoč, saj so dolgi zlogi precej daljši od gorenjskih, slednje sem zasledila pri govorcu G5. Govorec G2 je besedo varjenje vedno naglasil várjenje. SSKJ tako naglaševanje poleg varjênje predvideva v pomenu varjenja piva ali zelišč, medtem ko za varjenje nekih konstrukcij ali česa podobnega predvideva naglasno znamenje na črki e, varjênje. Uporabljal je še: *slabo varívi materiali, ko vi to varíte, v varílstvu*. Za štajersko narečje je značilen umik naglasa z vsake končne kračine (ótrok), kar sem opazila tudi pri govorcu G4 (*ko so sem príšli, je láhko, sámó vzámite*). Tolminsko narečje ima tonemske opozicije na dolgih in kratkih zlogih, saj so umičnonaglašeni samoglasniki kratki in rastoči (G3: 'končni, 'plošča). Pri govorcu G1 nisem zasledila večjih posebnosti, le mesto naglasa pri besedi *kúbični*, ki se glede na SSKJ razlikuje, saj ta predvideva dolg naglas na črki i, *kubík* in *kubični meter*. Pri deležnikih na –l pa se naglasno mesto pomika proti začetku, tako je G1 uporabil *narédu, pogovóru*, prav tako učiteljica U3 (*razdélu*), kar je glede na SP 2001 ustrezno. Tudi pri učiteljicah U1 in U2 ni bilo večjih posebnosti.

7.3.5 Oblikoslovna analiza

Oblikoslovje predstavlja tisti del slovnice, ki slovarskim enotam določa vrstne, oblikovne in funkcijske značilnosti. Gre torej za nauk o besednih vrstah, o oblikah posameznih besednih vrst in o njihovem naglasu ter o vlogah, ki jo posamezne besedne vrste in njihove oblike imajo v besedni zvezi in stavku (Toporišič 2001).

Toporišič v slovnici navaja kot najpogostejšo značilnost knjižnopogovornega jezika uporabo oblik glagolov za 3. osebo množine *vejo*, jejo namesto zbornih *vedó*, *jedó*. Pojav sem zasledila pri besedah *vejo*, *povejo*, *grejo* pri vseh govorcih, učiteljice takih besed niso uporabljale, zato pojava nisem mogla preveriti. Največ oblik, ki nastanejo zaradi glasovnih posebnosti, na primer *réku*, 'držu namesto *rékəu*, *držəu* sem opazila pri govorcih G1, G2, G3 in G5.

7.3.5.1 Druge oblikoslovne značilnosti

V gorenjskem narečju pogosto prihaja do maskulinizacije samostalnikov srednjega spola (G2 *kəšn vprašanje*), prav tako tudi v ljubljanskem pogovornem jeziku (G1 *tist orodje*) in dolenskem narečju (G5 *nejcenejš ogrevanje*). Opazila sem, da govorec G2 pri zanikanju ni uporabil rodilnika (G2 *vsi ne uporabijo ta način*), temveč imenovalnik. Vsak govorec je nekajkrat uporabil napačen sklon ali število (G1 *odprite tele vaše skripta, tuki sta dve krivulje*, G4 *skurle so se stikala*). Posebnost je bila tudi glagolska pripona *-va-* namesto *-ova* *-/-eva*, posebno pri govorcju G1 (*kupvat, izdelvat*), pa tudi pri G2 (*prepisvat*). Govorci štajerskega narečja pri pregibanju za *c*, *č*, *ž*, *š* in *j* ne upoštevajo preglasa, to je vedno uporabil G4 (*s strójom* namesto *s strôjem*). V primerjavi z ostalimi posnetimi je za govorca G4 značilna pogosta raba kazalnih zaimkov (*ti stroji, taki stroj, takšen proces, in to sestavimo in to nam preprečuje*), ni pa uporabil narečnih kazalnih zaimkov, kot so *toti*, *teti* ali *titi*. Tudi ostali so pogosto uporabljali kazalne zaimke, najpogosteje pa obliko za izražanje lastnosti - *takšen*. Govorec G4 je večkrat uporabil določno obliko pridevnika, čeprav ta ni bila potrebna ozirom ni predvidena (*kdo je že varil celi dan, taki vzorec, postavimo si neki cilj*). Nekajkrat je uporabil celo nedoločni zaimek *neči* < *neki*, poseben izgovor nastane kot posledica palatalizacije. Govorec G1 je uporabljal obliko osebnega

zaimka za 1. osebo ednine *jest* namesto *jaz*, ki je značilna za ljubljanski pogovorni jezik. V rovtarskem narečju pride med dvema samoglasnikoma in v izglasju do predčasnega pridviga jezika v i-jevsko lego in tako do izgovora *nj > jn*, *lj > jl*, pojav sem zasledila pri učiteljici U2 (*majnsi, vozil so s kojni*).

7.3.6 Skladenjska analiza

»Skladnja ali sintaksa uči, kako se delajo pravilne povedi in njihovi deli. Povedi in njihove dele skladamo in prepoznavamo na podlagi skladenjskih vzorcev iz besed in stalnih besednih zvez, pri tem pa zmeraj upoštevamo tudi položaj povedi v danem besedilu oziroma njegovem delu« (cit. po Toporišič 2001: 18, 487).

Za manj strogo obliko knjižnega jezika je značilna preprostejša zgradba stavka in povedi, *Slovenska slovnica* sem uvršča na primer brezvezje. Pri vseh govoricah sem pogosto zasledila v okviru definicij naštevanje nekih lastnosti, načinov uporabe določenih orodij, oziroma razdelitve glede na določene dejavnike (G4 – *Nekateri ste to že videli, probali, že znate, ste poskusli delat*). Pri skladnji so bile v analizo vzete le posamezne vrste povedi, s katerimi sem želela prikazati pogostost rabe določene vrste, kar kaže na značilnosti posameznih funkcijskih zvrsti (strokovni jezik, praktičnosporazumevalni jezik). V analizi pa ni zajeta tipologija stavkov, prav tako tudi ne členitev po aktualnosti.

Enostavne povedi so uporabljali predvsem pri vprašalnih in v nekaj primerih tudi pripovednih povedih, redko pa pri velelnih.

G1 – *Ste že delal to? To smo že vse pogledal!*

G2 – *A je že kdo kdaj varil? V čem je pa zdej razlika? Kje pa rabmo tako debele varjence?*

G3 – *S smo določli kolokvij? Kolko mora bit tale vlečna sila?*

G4 – *A ma kdo škarje? Poglejmo si filmček!*

G5 – *Še kašno vprašanje?*

G6 – *Govorimo o frezanju?*

U1 – *Pojedli jih bomo za kosilo.*

U2 – *Dejte pospravit! Danes bojo za malco jogurti.*

U3 – *Kaj je atom? Nujno boste potreboval periodni sistem.*

Večstavčne povedi imenujemo tudi zložene in so treh vrst:

Priredne (S + S)

G1 – *Rezalno ploščico poznate, na vajah ste že bli, merl ste obrabo, to nej bi blo struženje.*

G2 – *Baker ima tališče pri 1800 °C, cink pa pri 420 °C in cink zavre pa pri dvesto šestih.*

G3 – *To pri potopni elektroeroziji ni problem, pri tem pa to je.*

G4 – *Mi se ne moremo spustiti zdaj v razvoj tega stroja, ampak v princip spoznanja.*

G5 – *Vendarle je Lublana postala predrago mesto, zato se ljudje umikajo vn iz centra in je Grosuplje provzaprov zarad svoje infrastrukture, se prav cestne povezave, izjemno boljši.*

G6 – *Posamezen rezalni zob je podobno ali kot en stružni nož.*

U1 – *Ti rudarji so cele dneve delali v rudniku in vdihovali živo srebro.*

U2 – *Med odmorom morte pospravit in pomit.*

U3 – *Odprite učbenike in začnite delat! To morte prerisat in označit.*

Podredne (S/S)

G1 – *Hlajenje je, da se segreva orodje, in to orodje se lahko tko segreje, da odpove.*

G2 – *Če boste mel prilko kdej, dejte to spajko s plamenom al pa s kašno drugo stvarjo dolg segrevat.*

G3 – *Če kdo ne bo vedu, tuki kolega vprašajte? Se spomnete, kaj vpliva na stabilnost procesa?*

G4 – *Da ne bo kdo napiso v koloviju, da ni še videl postopka rezanja s škarjami, vredo!*

G5 – *Kok rabte, da predete tle do fakultete? Hočmo met tako peč, da ta dela brez de sem jaz vsake dve ure tam, ne.*

G6 – *Vprašanje je, pri frezanju, koliko zob hkrati lahko reže. Če pogledate sliko, lahko vidte kaj.*

U1 – *Ko žlikrofi priplavajo na površje vode, pobereš ven iz vode in to je že pripravljeno za jesti.*

U2 – *Toplo se oblecite, ker bomo nekaj časa preživali tudi zunaj.*

U3 – *Kdor tega lista ne bo mel, bo pač tole tabelco prepisvou.*

Soredne (S..S)

G1 – *Torej, kaj mormo naredit.*

G2 – *Ne, to se ne bi izšlo.*

G3 – *Torej, tuki lahko nastavš parametre.*

G4 – *Rezanje, kje ga uporabljamo?*

G5 – *Sej pravm, dejte več poudarka na tisto, kar ste raziskval.*

G6 – *Ja al ne, odgovor je samo en.*

U1 – *Marko, ti si jih že jedu?*

U2 – *Nəč, to je to. Še kəšno vprašajne?*

U3 – *To zlijemo v posodo, raztopino.*

Skladnja visokošolskih učiteljev in osnovnošolskih učiteljic se seveda precej razlikuje, kar gre pripisati načinu dela in prilagajanju poslušalcem oziroma sprejemnikom. Precejšnja razlika v zahtevnosti je že med učiteljicami, na razredni stopnji prevladujejo enostavčne povedi, jasna in kratka navodila, medtem ko učiteljica na predmetni stopnji pojasnjuje in utemeljuje stvari z zahtevnejšo skladnjo. Za znanstveni jezik je značilna zapletena skladnja, ki včasih otežuje razumevanje. Večina govorcev je na predavanjih uporabljala dolge, podredno zložene povedi, pogosti so tudi polstavki. Zaradi hitrega pretoka misli prihaja v govoru pogosto do nedokončanih povedi oziroma do samopopravkov – govorec se na hitro odloči, da bo nekaj povedal drugače. To sem pogosto zasledila pri govorcih G1, G2, G6. Skladnja pri govorcih G1 in G2 se je precej razlikovala, kadar sta prosto razlagala in kadar sta snov študentom narekovala.

Jože Toporišič pa k manj strogi obliki knjižnega jezika uvršča tudi uporabo sredstev za vzdrževanje stika z naslovníkom. Vsi govórci, še posebno pa učiteljice, so preverjali stik z naslovníkom. Govorec G3 je najpogosteje vključil naslovníke v predavanja; zastavljal jim je vprašanja, jih spodbujal k razmišljanju in iskanju rešitev.

G1 – *A sam to že povedu?*

G2 – *A ste sledil?*

G3 – *Kako bi vi to naredil?*

G4 – *Kaj smo prej rekli?*

G6 – *A ste to na vajah že delal?*

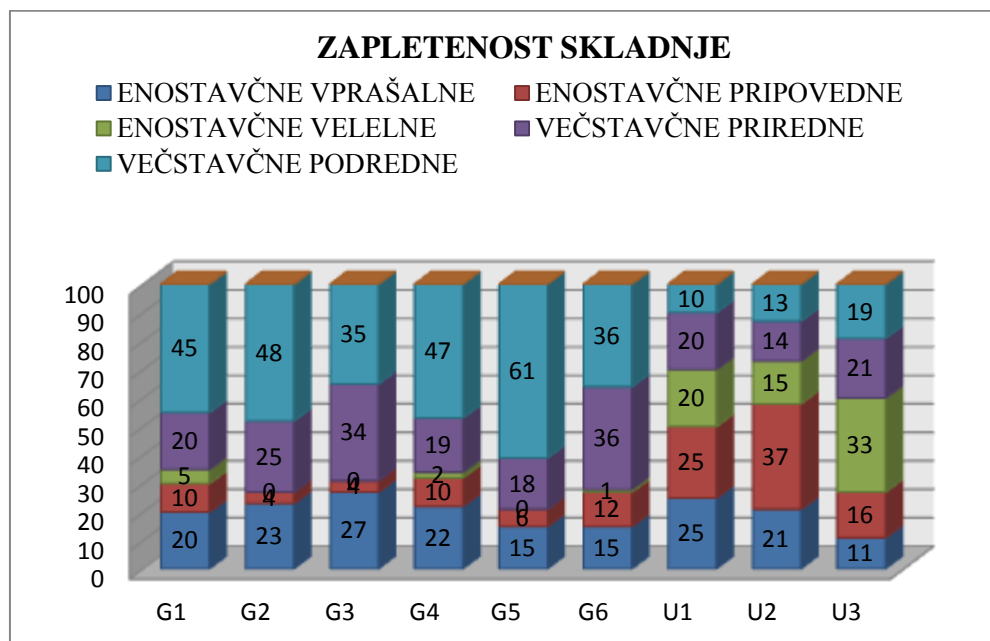
U1 – *A me slišite vsi?*

U2 – *A ste razumel?*

U3 – *A smo mi še na isti valovni?*

Govorec G5 je v sklopu predavanj izvajal predstavitve seminarjev študentov, pri tem mu stika z naslovníkom posebej ni bilo treba vzdrževati, vsako predstavitev je le komentiral. Ostali govórci so stik z občinstvom vzdrževali predvsem z vprašanji in predlogi, kako bi neko zadevo rešili. Učiteljici U1 in U2 na razredni stopnji nista imeli težav s pozornostjo otrok, pouk je bil praktično naravnan in je zahteval skupinsko delo (izdelovanje žlikrofov). Učiteljica U3 je morala učence večkrat miriti, se ujeziti, saj je le tako dosegla nadaljnjih 10 minut pozornosti.

Slovenska slovnica za strokovni in znanstveni jezik predvideva uporabo zapletenejše zgradbe od na primer praktičnosporazumevalnega jezika. Za potrditev te trditve je zahtevnost skladnje v nadaljevanju prikazana v grafični obliki.

Graf 3: Prikaz skladnje visokošolskih učiteljev in osnovnošolskih učiteljic v odstotkih

Graf prikazuje pogostost uporabe enostavnih in večstavčnih povedi pri posnetih govorcih in pri učiteljicah. Med visokošolskimi učitelji in osnovnošolskimi učiteljicami je velika razlika v zahtevnosti skladnje: na fakulteti se uporablja strokovni in znanstveni jezik, ki ima zapletenejšo zgradbo, prevladujejo predvsem večstavčne podredno in priredno zložene povedi. Večjih odstopanj med učitelji ni, le govorec G5 je v povprečju najpogosteje uporabljal dolge podredno zložene povedi. Povedi govorcev G1, G2 (pri prostem govoru) in G5 so zapletene, polne vrinjenih ali pretrganih stavkov. Tudi sicer so za prosti govor značilne večstavčne podredne povedi. G6, ki ni rojeni govorec slovenščine, je prirednih in podrednih povedi uporabil enako pogosto.

V osnovni šoli je skladnja prilagojena glede na stopnjo razvoja otrok, enostavne povedi so prevladovali pri učiteljicah, U1 in U2 predvsem pripovedne, U3 pa enostavne velelne povedi. V primerjavi z govorcami je govor učiteljic U1 in U2 bolj tekoč, povedi niso pretrgane, vrinjenih stavkov skoraj ni. Pri učiteljici U3 sem zasledila zahtevnejšo

skladnjo, vendar je glede na nemir v razredu največkrat uporabila veledne, ukazovalne povedi, s katerimi je dosegla pozornost.

Govorec G3 je študente aktivno vključil v interakcijo, jim zastavljal vprašanja (enostavčne vprašalne povedi), spodbujal k razmišljanju in tako dosegel dobro pozornost. Tudi ostali govorniki so pozornost študentov ohranjali predvsem z vprašanji, ki so bila praktično naravnana (*Kako bi izdelali tak ulitek?*). Pri govoru se sicer uporabljajo tako enostavčne kot večstavčne povedi, le da je njihova pogostost uporabe prilagojena naslovnikom. Analiza je torej pokazala, da je skladnja strokovnega in znanstvenega jezika zahtevnejša od praktičnosporazumevalnega jezika in je v skladu s *Slovensko slovnico*.

7.3.7 Besedoslovna analiza

Stilno nevtralne besede so tiste, ki vzbujajo samo predstavo predmeta, dejanja, okoliščine in so uporabne v vseh zvrsteh jezika, torej tudi v znanosti. Sem prištevamo tudi strokovne izraze, katerih pomen je razumljiv tistim, ki se s stroko ukvarjajo. Veliko nevtralnih besed pa ima vzporednice, ki sicer pomenijo isto, a se jih drži posebna barva ali označje (Toporišič 2001).

V govoru visokošolskih profesorjev sem pričakovano zasledila znanstveno besedje, večkrat pa so sami zraven dodali še strokovni izraz, ki se večinoma uporablja pri delu v proizvodnem procesu. S tem želijo študente seznaniti z znanstveno in strokovno terminologijo, kajti pričakuje se, da je diplomant teoretično in praktično podkovan (strok. *štanca*, znans. *stiskalnica za izsekovalna orodja*). Govorec G4 je navedel celo delavniški izraz, strok. *CNC-stroj*, delavn. *nibl mašine*. Vsi govorniki so razložili kratična poimenovanja, ki so prišla k nam predvsem iz angleščine (G2: *LED - Light Emitting Diode* ali v prevodu *svetleča dioda*, *LASER - Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation*, po slovensk bi to pomenil *ojačana svetloba*). Govorec G4 je predaval študentom, ki so se učili ali angleški ali nemški jezik, zato je določene izraze razložil v obeh jezikih. Govorniki G2, G3 in G6 so poleg nekaterih slovenskih izrazov navedli še izraze, ki se uporabljajo v angleški literaturi (G6: sln. *istosmerno* angl. *down*, sln. *protismerno* angl. *up*). Zelo zanimivo je, da so vsi govorniki in učiteljica U3 uporabljali besedo procent in ne odstotek. Učiteljice uporabljajo seveda preprostejše besede.

7.3.8 Sklep

Govor šestih visokošolskih učiteljev in treh osnovnošolskih učiteljic je bil analiziran glede na Toporišičevo *Slovensko slovnico* in sicer v kolikšni meri se uporablja zborni jezik ter katere posebnosti knjižnopogovornega in neknjižnega pogovornega jezika so prisotne v govoru. Glede na *Slovensko slovnico* naj bi se slovenski zborni jezik manj govoril brez pripravljene pisne predloge. Kaj obsega beseda manj, ni točno definirano, enaka težava se pojavi pri (ne)pripravljeni pisni predlogi. Vsi govorci in učiteljice so večinoma prosto govorili, pomagali so si s powerpoint predstavitevjo, učiteljice pa z učbeniki – trdim lahko, da je bil govor pri vseh vnaprej pripravljen, zanj obstajajo tudi pisne predloge, ni pa bil brani jezik, torej se glede na *Slovnico* dopušča uporaba manj stroge oblike zbornega jezika.

Vendar pa se pojavi dvom že pri naslednjem Toporišičevem pojasnilu, da se zborna oblika knjižnega jezika uporablja tam, kjer je javen zbor poslušalcev, zlasti še, če so ti narečno in socialno neenaki. Predavanja na fakulteti so javna in zahtevajo formalni govorni položaj, a se dejanska raba, ki je odvisna od vrednostnega sistema govorca in situacij, precej razlikuje od predpisane. Dejstvo je, da *Slovenska slovnica* eksplicitno ne omenja formalnega govornega položaja, iz česar lahko sklepam, da se v času njenega nastanka, po tudi v kasnejših prenovljenih izdajah, zavest o formalni in neformalni rabi jezika ni le utrdila, ampak je sploh ni bilo. V času Jugoslavije, ko je izšla Slovenska slovnica (1976), je bila srbohrvaščina privilegirani jezik, ki je opravljala povezovalno vlogo pri mednarodnem sporazumevanju znotraj države, zato je bila izbira jezika glede na govorni položaj govorcev samoumevna (Tivadar 2012a).

Toporišič sicer navaja, da se slovenski zborni jezik govori pred formalnim zborom in navede nekaj primerov, vendar pa se glede na okoliščine in položaj slovenščine zavest o rabi slovenščine v javnosti ni mogla razviti, kaj šele utrditi. Ta zavest pa se pri Slovencih do sedaj še vedno ni utrdila, tudi po več kot dvajsetih letih se stanje o rabi jezika v javnosti ni kaj dosti spremenilo, sprememba je le ta, da sedaj privilegirano vlogo prevzema angleščina.

Narejena analiz je pokazala, da v govor pogosto vdirajo značilnosti knjižnopogovornega jezika (*smo delal, to bi ponôvu, namən, zravən, zmanjšøvət*), pa tudi značilnosti neknjižnega govora. Največja odstopanja so bila na glasoslovni ravni. Nihče izmed v analizo vzetih govor-cev/-k ni v celoti govoril zborna. Med njimi tudi ni mogoče izpostaviti posameznega govorca, ki bi se najbolj približal zborni izreki, kar lahko sklepam, da izvorno narečje ne vpliva na rabo zbornega jezika. Na primer tudi za govorca iz okolice Ljubljane ni mogoče trditi, da je uporabljal le zborni ali knjižnopogovorni jezik (če upoštevamo, da je slovenski knjižni jezik povzet po osrednjeslovenskem govoru), tudi pri njim je bilo zaslediti prvine neknjižnega jezika, se pravi ljubljanskega govora (*tuki, còlo, zadi*).

Knjižnopogovorni jezik sicer velja za manj strogo zborna obliko, ki se uporablja pred neformalnim zborom, brez vnaprej pripravljenega besedila, saj se opira na navadno vsakdanjo govorico nenarečno govorečih ljudi na celotnem slovenskem ozemlju, posebno pa v Ljubljani in njeni okolici (Toporišič 2004). »Predvsem glasovi, ki v primerjavi z zbornim jezikom izginejo v knjižnopogovornem, izginejo tudi v ljubljanskem pogovornem jeziku.« (cit. po Toporišič 2004). Podajanje ocene o realizaciji zbornega jezika in vrednotenje govora posnetih govorcev se sicer lahko izkažeta za nesmiselni in se nekaterim zdita celo slovenistična pikolovskost, vendar če je analiza narejena s stališča Toporišičeve slovnice, lahko zagotovo trdim, da se v govor vmešajo značilnosti knjižnopogovornega jezika in celo neknjižnopogovorne značilnosti. Prvo hipotezo, ki pravi, da se v govor vmešajo predvsem knjižnopogovorne značilnosti, lahko torej le delno potrdim. Vendar pa so meje jezika krhke in težko določljive, zato ni mogoče z gotovostjo trditi, da vsi posneti govorcev/-ke večinoma uporabljajo knjižnopogovorni jezik. Problematičnost se kaže že pri govorniku iz Ljubljane, katerega govor je glede na *Slovensko slovnico* lahko prekriven s knjižnopogovornim jezikom (*zarad tega, ne morjo zvirtat*), še globljo utvaro pa bi povzročili z odkrivanjem, kdo se je s tem jezikom celo že rodil, o čemer piše Toporišič.

Hipoteza pod številko 2 se je le delno potrdila: v govor se pogosto vmešajo neknjižne pogovorne ali narečne značilnosti, ki jih je mogoče dokazati z zemljepisno razširjenostjo posameznih jezikovnih pojavov, ki so večinoma zgodovinsko-narečno pogojeni.

Neknjžni pogovorni jezik se predvsem govori, za posebne namene tudi piše (Toporišič 2004). Največ razlik med govorcami različnih narečnih skupin je zaznati v glasovju in naglasu, predvsem je odvisno od samega govorca. Za nobenega govorca/-ke pa ni možno trditi, da je vseskozi uporabljal knjižnopogovorni jezik s primesmi narečnega jezika, zato tega dela druge hipoteze ne morem potrditi.

Ker se je krog naslovnikov pri govoricah in učiteljicah razlikoval, je bil temu s stališča zahtevnosti prilagojen tudi govor in način dela. Razumljivo je, da jezik učiteljic na razredni stopnji, predvsem na skladenjski ravni, preprostejši. V univerzitetni sferi pa je skladnja zahtevnejša, saj glede na funkcijsko zvrst in mnenje profesorice Ade Vidovič Muha, naj bi strokovni in znanstveni jezik pomenila izraz stopnje razvoja znanosti na Slovenskem. Znanstvenik mora predmet svojih raziskav predstaviti natančno in popolnoma enopomensko, brez čustvenosti ter igre besed (Toporišič 2004).

Praktičnosporazumevalni jezik se uporablja v pogovorih, obvestilih, opisih, pripovedovanju, povedi in stavki so kratki, preprosti ter nezapleteni. Tak pa je tudi govor osnovnošolskih učiteljic, tako učencem približajo snov, beseda zveni živo in pristno. To pa ne pomeni, da se njihov govor bolj ali manj približa zborni obliki kot govor visokošolskih učiteljev, zato tudi hipoteze pod številko tri ni mogoče ne potrditi in ne ovreči.

Iz narejene analize ni možno zavzeti trdnega stališča, da je na primer govor visokošolskih učiteljev bližji Toporišičevemu pojmovanju zbornega jezika od govora osnovnošolskih učiteljic. Vsi govorci bi morali prepoznati govorni položaj in se ga tudi zavedati, kajti le to bi vplivalo na rabo jezika. Je že res, da je prva naloga znanosti odkrivati nekaj novega, vendar pri tem ne gre zanemarjati strokovnega izraza in izražanja ter jezika na sploh, ki je ključnega pomena za podajanje ugotovitev in dokazovanje znanstvenosti.

8 ZAKLJUČEK

Jezik se vedno odraža kot duh časa in družbenih razsežnosti. Slovenski knjižni jezik je s težnjo po nadnarečnosti in z največjim prevajalskim podvigom, s prevodom Biblije, postal zgled in določal normo mlajšim jezikoslovcem, ki so največ svoje pozornosti namenili pisnemu, precej manj pa govorjenemu jeziku. Nekateri so se kasneje posvetili regionalizaciji jezika, v obdobju razsvetljenstva pa je prevladala miselnost o vzpostavitvi enotne knjižne norme.

Slovenščina je z vztrajnim prodiranjem v javno življenje, kljub številnim oviram, doživela uveljavitev ne le na verskem področju, temveč tudi na taborih, čitalnicah, v šoli. Pojavila so se vprašanja o določitvi ustrezne enotne izreke, pri tem se je predvsem meščanstvo navezalo na pisni jezik, odločilo se je za izreko »po črki«, torej tako imenovano elkanje, ki se je obdržalo dobrih petdeset let. Po zaslugi Ivana Hribarja je bilo leta 1922 elkanje uradno prepovedano.

Stanislav Škrabec je bil eden prvih jezikoslovcov, ki se je začel ukvarjati z govorjenim jezikom, ki je šele pridobival na veljavi, in ga postavil ob bok pisnemu jeziku (Tivadar 2008, Tivadar 2012b). Glede narečne osnove za knjižno izreko je bil naklonjen kranjščini, ta govor središča je kasneje postal kot osnovno načelo v knjižnem jeziku. Svojo miselnost je prenašal na kasnejše jezikoslovce, na Antona Breznika, ki je raziskoval besedni red v govoru. V tridesetih letih 20. stoletja je Božo Vodušek razmišljal o jeziku in zapisal, da je govorjeni jezik prvotna, knjižni jezik pa drugotna oblika; s tem je poudaril pomembnost govorjenega jezika. O pomembnosti govorjenega jezika priča tudi izdaja Ruplovega Pravorečja (1946) v samostojni knjigi, pred tem in po tem je pravorečje vedno del pravopisa.

Slovenščina je v obdobju NOB (1941-1945) prvič doživela osvoboditev in prodrila na vsa področja družbenega življenja. Leta 1965 je Socialistična zveza s Pismom o jeziku opozorila na potrebo po višji jezikovni kulturi. V ta namen je bil izdelan nov osnutek pravopisnih pravil, potekale pa so tudi raziskave v smeri govorjenega jezika. Po osamosvojitvi je slovenščina glede na Ustavo RS postala uradni jezik Republike

Slovenije. Slovenščina je postala tudi državni jezik, ki ima predvsem predstavitveno funkcijo, tega pa Ustava RS ne opredeljuje. Danes je slovenščina eden izmed uradnih jezikov EU, kar govorcem omogoča dopisovanje in komuniciranje z evropskimi institucijami v slovenskem jeziku. Realna raba jezikov pa je usmerjena predvsem na angleški jezik, pa tudi nemški in francoski.

Zaradi psiholoških, kognitivnih in komunikacijskih razlogov je govor veljal za manj »popolno« obliko sporazumevanja, posledično je bil neprimeren za raziskavo in spoznavanje jezika ter hkrati manj prestižen. Šele z razvojem elektronskih medijev je govorjeni jezik postopoma postal normotvoren. Čeprav je govorno sporazumevanje v marsičem primarnejše in pogostejše od pisnega, je imela pisana beseda vedno večjo veljavo.

Z razvojem tehnike se je govor prek radijskih valov postopoma razširil skoraj v vsako slovensko hišo. Na razmah govorenega jezika so torej najbolj vplivali mediji: radio, televizija in internet, ki imajo danes pomembno vlogo pri oblikovanju norme. Z ustanovitvijo univerze pa se je začel razvijati javni govorjeni znanstveni in strokovni jezik. Univerza bi morala skrbeti za uporabo in odličnost slovenskega jezika na najbolj zahtevnem področju človekovega delovanja in mišljenja – v znanosti (Kalin Golob, Stabej 2007). Ada Vidovič Muha celo meni, da naj bi slovenski strokovni in znanstveni jezik pomenila izraz stopnje razvoja znanosti na Slovenskem (Vidovič Muha 2007).

Kakšno je dejansko stanje rabe jezika v znanosti pa sem raziskala v prvem delu praktičnega dela diplomske naloge. Osredotočila sem se na rabo jezika na tehniški fakulteti. Podatke sem pridobila z anketiranjem pedagoških delavcev na Fakulteti za strojništvo. Jezik predstavlja glavno sredstvo za prikaz znanstvenih rezultatov širši mednarodni javnosti in posledično prepoznavnost in konkurenčnost na tržišču, kar poleg ostalih dejavnikov močno vpliva na izbiro jezika.

Iz analize o rabi slovenskega jezika v znanosti in na strokovnem področju je bilo ugotovljeno:

- Slovenski raziskovalci/znanstveniki najlažje napišejo članek v slovenščini, ki je za vse anketirance, razen enega govorca (rojeni govorec srbohrvaščine), tudi prvi in materni jezik. V angleškem jeziku pa predvsem lažje napišejo znanstveno objavo zaradi razvitejše terminologije.
- Na izbiro jezika ima velik vpliv stroga habilitacijska politika, saj morajo raziskovalci svojo znanstvenost dokazati z objavami v uglednih revijah, predvsem v angleškem jeziku, kar jim prinaša točke, ki so potrebne za pridobitev naziva. Iz tega lahko sklepam, da slovenska univerza s politiko podeljevanja nazivov sili raziskovalce, da objavljajo v tujem jeziku in tako zbirajo potrebne točke, ki naj bi bile sinonim za dokazovanje znanstvenosti.
- Največji vpliv na izbiro jezika ima želja po prepoznavnosti v svetu, kar pomeni, da se raziskovalci odločijo za angleščino, saj se tako učinkoviteje predstavijo mednarodni javnosti.
- Stanje med anketiranimi pa vendar ni zaskrbljujoče, saj jih 61 % meni, da se na Slovenskem nobena znanstvena panoga ne more razvijati tako, da bi za raziskovanje uporabljal le angleški jezik, saj obstajajo določene raziskave, ki so namenjene izključno slovenskemu tržišču, pomemben člen raziskav pa predstavlja tudi pedagoški vidik.
- Značilnost predvsem mlajše generacije raziskovalcev je, da veliko prednost vidi v angleščini. To je mogoče utemeljiti z njihovimi velikimi atributi po uspehu in dokazovanju v mednarodnem smislu, hkrati pa so prisiljeni upoštevati politiko univerze.
- Na fakulteti za strojništvo pedagoški proces poteka večinoma v slovenskem jeziku, kar je v skladu z 8. členom Zakona o visokem šolstvu, ki določa, da je učni jezik slovenski.

Iz analize lahko sklepam, da glede na dejavnike, ki vplivajo na izbiro jezika v znanosti, je postala znanost, kot je zapisala Vidovič Muha, tržno merljiva kategorija, pa čeprav bi univerza v svojem bistvu morala skrbeti za razvoj znanstvenega mišljenja in jezikovnega izraza (Vidovič Muha 2007: 92).

V drugem delu praktičnega dela me je zanimalo, kakšna je dejanska raba govornega jezika v znanosti, tu sem bila osredotočena le na pedagoški vidik. Na podlagi slušne metode je bila narejena analiza govornega jezika glede na *Slovensko slovnico* (1976). Toporišič zagovarja, da bi govorniki pred formalnim zborom, torej tudi v predavalnici in v razredu, morali govoriti zborna (Toporišič 2004: 15). Na podlagi analiziranega govora visokošolskih učiteljev na tehniški fakulteti in srednješolskih učiteljic je bilo ugotovljeno naslednje:

- V govor pogosto vdirajo značilnosti knjižnopogovornega jezika, pa tudi narečne značilnosti. Največja odstopanja so bila na glasovni ravni. Nihče izmed v analizo vzetih govorcev/-k ni v celoti govoril zborna. Med njimi tudi ni mogoče izpostaviti posameznega govornika, ki bi se najbolj približal zborni izreki, kar lahko sklepam, da izvorno narečje ne vpliva na rabo zbornega jezika. Na primer tudi za govornika iz okolice Ljubljane ni mogoče trditi, da je uporabljal le zborni ali knjižnopogovorni jezik (če upoštevamo, da je slovenski knjižni jezik povzet po osrednjeslovenskem govoru), tudi pri njim je bilo zaslediti prvine neknjižnega jezika, se pravi ljubljanskega govora (*tuki, čolo, zadi*).
- Naglasna analiza je pokazala, da pri govornikih in govorkah zaznamo naglasne značilnosti narečja iz katerega prihajajo, torej lahko trdim, da v javni govor vnašajo značilnosti neknjižnosti, ki so v nasprotju z zbornim jezikom.
- Vsi govorniki in govornice so glede na krog naslovnika prilagodili zahtevnost skladnje, kar je bilo povsem pričakovano. Visokošolski učitelji so uporabljali predvsem večstavčne podredno zložene povedi, učiteljice na razredni stopnji enostavčne pripovedne, učiteljica na predmetni stopnji pa enostavčne velele povedi. Skladnja je v skladu s funkcijskimi zvrstmi (strokovna in praktičnosporazumevalna zvrst), kot jih opredeljuje *Slovenska slovnica*.
- Pri besedoslovni analizi sem pri visokošolskih učiteljih pričakovano zasledila znanstvene in strokovne izraze (terminologijo) na primer strok. *štanca*, znans. *stiskalnica za izsekovalna orodja*, vsa kratična poimenovanja (*LED, LASER*) pa so bila razvezana in nato prevedena tudi v slovenščino. Učiteljice so uporabljale preprostejše besede.

Na podlagi narejene analize tudi ni mogoče trditi, da se govor visokošolskih učiteljev ali osnovnošolskih učiteljic bolj ali manj približa Toporišičevemu pojmovanju zbornega jezika. Javno-formalnega govornega položaja bi se morali zavedati vsi javni govorci in v skladu s tem prilagoditi rabo jezika. Formalno-pravna ureditev slovenščine je sicer (do neke mere) urejena, vendar pa sama raba ni samoumeven pojav, kot se morda zdi na prvi pogled. Tudi po dvaindvajsetih letih samostojnosti se zavest o rabi jezika očitno še ni utrdila. Res je, da je prva naloga znanosti odkrivati nekaj novega, predvsem za tehniško področje je značilen hiter razvoj, vendar pri tem ne gre zanemarjati strokovnega izrazja in jezika na sploh, ki je ključnega pomena za podajanje ugotovitev in dokazovanje znanstvenosti. Po Toporišiču funkcijske zvrsti »služijo različnim uporabnostnim namenom /.../« (cit. po Toporišič 2004), torej je znanstveni jezik namenjen objavljanju znanstvenih ugotovitev in je praviloma abstraktnejši od na primer praktičnosporazumevalnega jezika, kar je pokazala tudi narejena analiza.

In če strnem: za hiter razvoj tehnike skrbijo znanstveniki, pri tem pa kot glavni uporabniki znanstvenega izraza (pre)pogosto pozabljajo na jezik. Jezikovno izražanje je kot ogledalo družbenega dogajanja in vsesplošne miselnosti, z jezikom se vsi identificiramo, hkrati pa govor predstavlja intimno lastnost posameznika (Vidovič Muha 2003), s katerim jasno izrazimo svoj odnos do stvarnosti.

9 VIRI IN LITERATURA

- Ahačič, Kozma (ur.): Jezikovnozgodovinsko delo Brede Pogorelec. *Jezikoslovni spisi I*. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana, 2011.
- Breznik, Anton 1908: Besedni red v govoru. *Dom in svet*, letnik XXI (ur. M. Opeka in E. Lampe).
- Cigale, Andreja: Uporaba slovenskega jezika v znanosti in na strokovnem področju. Izbirni diplomski seminar iz jezika (prof. dr. Marko Stabej, mentor). 2010.
- Demšar, Franci 2007: Znanstvene objave v slovenskem in tujem jeziku. *Jezik in slovstvo* 52/5.
- Dimic, Neli 2007: Slovenski jezik v mednarodnem sodelovanju. *Jezik in slovstvo* 52/5.
- Dekleva, Tatjana: Ljubljanska univerza od ustanovitve do začetka devetdesetih let. 90 let Univerze v Ljubljani: med tradicijo in izzivi časa. Ljubljana: Rektorat Univerze, 2009.
- Dobrovoljc, Helena 2010: Hribarjevi jezikovni nazori in njegova razprava o elkanju. *Hribarjev zbornik*. Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU.
- Ferbežar, Ina in Stabej, Marko 2008: Razumeti razumevanje. *Jezik in slovstvo* 53/1.
- GOS: www.korpus-gos.net, ogled 5. 4. 2013.
- Honzak Jahić, Jasna: Slovenski govorjeni knjižni jezik včeraj in danes. Zgodovinskorazvojni in primerjalni vidik. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem. Členitev jezikovne resničnosti*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003 (Obdobja, 22). 385-394.
- Jesenšek, Marko 2010: Slovenski knjižni jezik med središčem in obrobjem – normativnost in/ali partikularizem. *Vloge središča Konvergenca regij in kultur*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 13-21.
- Jogan, Maca 2007: Slovenščina v znanosti – iz obrobja v središče. *Jezik in slovstvo* 52/5.
- Jurgec, Peter 2004: Fonologija v slovarju novejšega besedja. *Jezikoslovni zapiski* 10/2. 89-101.
- Kalin Mitjan (ur.): Zgodovina strojništva in tehniške kulture na Slovenskem. Ljubljana: Fakulteta za strojništvo, 2010.
- Kalin Golob, Monika in Stabej, Marko 2007: Sporazumevanje v znanosti in na univerzi: uboga slovenščina ali uboga jezikovna politika? *Jezik in slovstvo* 52/5.

- Korošec, Tomo 2007: Prispevek k razpravi o jeziku znanosti in visokošolskega izobraževanja na Slovenskem. *Jezik in slovstvo* 52/5.
- Krajnc, Mira 2004: Besedilnoskladenjske značilnosti javne govorjene besede (na gradivu mariborščine). *Slavistična revija* 52/4. 475-497.
- Kranjc, Simona: Jezikovna zvrstnost v sodobnih medijih. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem. Členitev jezikovne resničnosti*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003 (Obdobja, 22). 395-405.
- Kozina, Katja: Radijske postaje s statusom posebnega pomena na Gorenjskem. *Diplomsko delo*. Fakulteta za družbene vede. 2008.
- Krakar Vogel, Boža: *Poglavja iz didaktike književnosti*. DZS. Ljubljana, 2004.
- Logar, Tine: *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975.
- Maček, Peter 2007: Jezik znanosti in visokošolskega izobraževanja na Slovenskem – osebni pogled. *Jezik in slovstvo* 52/5.
- Miklavčič Zemljarič, Jana 2008: Iskanje odgovorov na vprašanja govorjenega jezika. *Jezik in slovstvo* 53/1.
- Miklavčič Zemljarič, Jana in Stabej, Marko: Kaj in zakaj v referenčni govorni korpus slovenščine. *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 2009 (Obdobja 28). 423-428.
- Podbevšek, Katja 1998: Lektoriranje govorjenega (gledališkega) besedila. *Jezik in slovstvo* 43/3.
- Pogorelec, Breda: Vprašanja govorjenega jezika. *Jezikovni pogovori I. CZ*, 1965.
- Pogorelec, Breda: Jezikovno načrtovanje in jezikovna politika pri Slovencih med 1945 in 1995. *Jezik in čas*. Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: ZIFF, 1996. 41-62.
- Pogorelec, Breda (ur.): Slovenščina v javnosti. *Zbornik posvetovanja o jeziku v Portorožu, 14. in 15. maja 1979*. Ljubljana: RK SZDL in Slavistično društvo Slovenije, 1983.
- Pogorelec, Breda: Slovenski knjižni jezik – norma in življenje. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2001 (Obdobja, 20). 203-208.

- Sajovic, Tomaž: Jezik znanosti – jezik metafizične redukcije? *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2007 (Obdobja, 24). 33-55.
- Sajovic, Tomaž 2007: Problematika jezika v znanosti in visokošolskem izobraževanju – problem znanosti visokošolskega izobraževanja v Sloveniji. *Jezik in slovstvo* 53/1.
- Skubic, Andrej: Mesto standardnega jezika v jezikovnem repertoarju posameznika. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2001 (Obdobja, 20). 209-225.
- Skubic, Andrej, 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- Slodnjak, Anton: *Slovensko slovstvo*. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1968.
- Smole, Vera: *Vokalizem, naglas, konzonantizem*. Skripta za predmet ZSD I. Ljubljana 2001.
- Smole, Vera: *Narečne skupine - Pregled*. Skripta za predmet ZSD II. Ljubljana 2004.
- Smolej, Mojca: Načini tvorjenja govornega diskurza – paradigatska in sintagmatska os. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem. Členitev jezikovne resničnosti*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko, 2003 (Obdobja, 22). 423-436.
- Soković, Mirko (ur.) 2009: *Študijski program dodiplomskega študija*. Ljubljana: Fakulteta za strojništvo.
- SP 2001:*Slovenski pravopis 1 – Pravila*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I-V, 1991. Ur. Anton Bajec idr. Ljubljana: DZS. *Slovar slovenskega knjižnega jezika: Elektronska izdaja* 1998. ZRC SAZU in DZS.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. Ljubljana 1997
- Stabej, Marko in Vitez, Primož 2000: KGB (korpus govornih besedil) v slovenščini. Erjavec, Tomaž in Gros, Jerneja (ur.): *Jezikovne tehnologije za slovenski jezik*. 79-81.
- Stabej, Marko: Človek človeku jezik. *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko. 2008 (SSJLK 44), 9-14.

- Stabej, Marko: Bo en jezik dovolj? Večjezičnost v enojezičnosti: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem. Členitev jezikovne resničnosti*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko, 2003 (Obdobja, 22). 51–69.
- Stabej, Marko: Kako pa govoriš!? (Spis o normi in normalnem). Vitez, Primož (ur): *Spisi o govoru*. Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete. Ljubljana, 2008. 87-100.
- Tivadar, Hotimir 2003: Govorjena podoba slovenskega knjižnega jezika – pravorečni vidik. Magistrsko delo. Ljubljana (Praga): Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Tivadar, Hotimir: Podoba in funkcija govorenega knjižnega jezika glede na neknjižne zvrsti. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem. Členitev jezikovne resničnosti*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko, 2003 (Obdobja, 22) 437-450.
- Tivadar, Hotimir: Pravorečje, knjižni jezik in mediji. *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 2008 (SSJLK 44), 24-35.
- Tivadar, Hotimir: Fonetika in realno gradivo – izbira(nje), pridobivanje, urejanje in analiza govorenih medijskih besedil. *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 2009 (Obdobja 28). 365-369.
- Tivadar, Hotimir 2010a: Slovenski jezik med knjigo in Ljubljano. *Vloge središča Konvergenca regij in kultur*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 25-35.
- Tivadar, Hotimir 2010b: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58/1.105-116.
- Tivadar, Hotimir: Gradivna utemeljenost opisa slovenskega govorenega (knjižnega) jezika. Vojko Gorjanc in Andreja Žele (ur.). *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ljubljana: 2010c. 53-62.
- Tivadar, Hotimir 2011a: Vzpostavitev razmerij med govorom in branjem, recitacijo in igranjem. *Meddisciplinarnost slovenistike*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 2011 (Obdobja 30). 489-495.

- Tivadar, Hotimir 2011b: Regionalna (in socialna) različnost slovenskega (knjižnega) jezika v zgodovini in sedanjosti. *Globinska moč besede*. Marko Jesenšek (ur.). Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnost, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. Maribor 2011. 80–89.
- Tivadar, Hotimir, 2012a: Nove usmeritve pri raziskavah govora s pogledom v preteklost. *Slavistična revija* 60/4. 587-598.
- Tivadar, Hotimir, Zwitter Vitez Ana, 2012b: Use of dual in standard slovene, colloquial slovene and slovene dialects. *Linguistica*. Ljubljana. Vol.52. 337–348.
- Tivadar, Hotimir, 2013: Slovensko-slovansko fonetično raziskovanje. *Aktualna vprašanja slovanske fonetike*. Znanstvena založba Filozofske fakultete. Ljubljana, 2013.
- Tivadar, Hotimir, Jurgec, Peter 2003: Podoba govorjenega slovenskega knjižnega jezika v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51/2. 203-220.
- Toporišič, Jože: *Slovenska Slovnica*. Maribor: Obzorja 2004.
- Tušek, Janez (ur.), 2009: *Študijski program podiplomskega študija*. Ljubljana: Fakulteta za strojništvo.
- Verdonik, Darinka: *Jezikovni elementi spontanosti v pogovoru*. Slavistično društvo Maribor. Maribor: 2007.
- Verovnik, Tina 2004: Norma knjižne slovenščine med kodifikacijo in jezikovno rabo v obdobju 1950-2001. *Družboslovne razprave* 46/47. 241-258.
- Verovnik, Tina: Pogledi na javni govorjeni jezik v obdobju 1945-1991. *Jezikovna prepletanja*. Fakulteta za družbene vede. 2008. 73-82.
- Vidmar, Milan: *Spomini*. Maribor. Obzorja, 1964.
- Vidovič Muha, Ada: Aktualna vprašanja slovenske univerze in znanstvene razprave v slovenščini. *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2007 (Obdobja, 24). 3-12.
- Vitez, Primož (ur.): *Spisi o govoru*. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008.
- Vodušek Božo, 1959: Historična pisava in historična izreka. *Jezik in slovstvo*. 4/7
- Zakon o visokem šolstvu. http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r02/predpis_ZAKO172.html
spletni vir. ogled 20. 9. 2012

10 PRILOGA – vprašalnik, ki sem ga uporabila v prvem delu praktičnega dela diplome

Spoštovani,

Pred vami je vprašalnik, ki se tematsko nanaša na uporabo slovenskega jezika v znanosti in na strokovnem področju. Vprašalnik je anonimen in je namenjen izključno v raziskovalne namene. Za sodelovanje se vam najlepše zahvaljujem!

1. V katerih jezikih in v kakšnem deležu ste objavljali v zadnjih petih letih?

Jezik objav	Delež v odstotkih (%)
slovenski	
angleški	
drugo (Kateri?)	

2. Kateri dejavniki najbolj vplivajo na izbiro jezika vaših znanstvenih objav?

- a. habilitacijska politika
- b. ker se tako učinkoviteje predstavim mednarodni javnosti
- c. drugo: _____

3. V katerem jeziku najlažje napišete znanstveni članek?

- a. slovenskem
- b. angleškem
- c. drugo (Kateri?): _____

4. Ali menite, da se lahko katerakoli znanstvena panoga na Slovenskem razvija tako, da se za raziskovanje in objavlanje uporablja izključno angleški jezik?

- a. DA
- b. NE

Zakaj: _____

5. Ali menite, da je slovensko strokovno izrazje na vašem področju dovolj razvito za znanstveno komuniciranje?

- a. DA
- b. NE

6. Katere jezike uporabljate v pedagoški dejavnosti?

- a. slovenščino
- b. angleščino
- c. drugo (Katere?): _____

IZJAVA

Spodaj podpisana Andreja Cigale, rojena 08. 02. 1985, študentka enopredmetnega študija Slovenski jezik in književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, izjavljam, da je naloga z naslovom *Jezikovno izražanje na tehniški fakulteti* avtorsko delo in da so vsa mesta v besedilu, ki citirajo druga dela, jasno označena.

Andreja Cigale